

časopis

ZA

kritiko

znanosti

CLAUSEWITZ

75/76 1985

UDK 3

časopis

ZA

kritiko

znanosti

Vsebina

- 3 Anton Bebler / Carl von Clausewitz in klasična politična teorija vojne
- 18 Carl von Clausewitz / O vojni
- 79 Siniša Zarić / Socializam i mir
- 83 Intervju sa Kenom Coatesom / Mir – i kako ga steći

75/76 1985

UDK 3

Časopis za kritiko znanosti

75/76

maj, junij, 1985, letnik

Izdajata

Univerzitetni konferenci Zveze socialistične mladine Slovenije Maribor in Ljubljana

Revijo sofinancirata Kulturna skupnost Slovenije in Raziskovalna skupnost Slovenije

Izdajateljski svet

dr. Andrej Kirn, Tomaž Krašovec, Zdravko Kravanja, Franci Pivec (predsednik), Rudi Podgornik, Marjan Pungartnik, Ivo Soče

Uredništvo

Milan Balazič, Igor Bavčar, Peter Gruden, Vlasta Jalušič, Srečo Kirn (odgovorni urednik), Andrej Klemenc, Bojan Korsika, Bogomir Kovač, Lev Kreft, Mitja Maruško, Igor Omerza, Rudi Podgornik, Leo Šešerko (glavni urednik), Nada Špolar-Kirn, Samo Škrbec, Peter Wieser, Siniša Zarič, Pavle Zgaga, Janko Zlodre (tehnični urednik)

Lektor

7

Miha Bregant

Naslov uredništva

Kersnikova 4/II, Yu - 61000 Ljubljana, uradne ure (torek, sredo in četrtek od 11. do 13.) tel. 061/319-498

Naročnina

Cena številke 100,00 din, cena dvojne številke 150,00 din, celotna naročnina je 700,00 din.

Številka žiro računa: 50100-678-473030, UK ZSMS, Predsedstvo Kersnikova 4, (za Časopis)

Tisk

Tiskarna Kresija, p. o. Ljubljana, Gosposvetska 13, p. p. 518

Po sklepu Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo št. 421-1/74 z dne 14. 3. 1974 je revija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov. Nena-ročenih rokopisov ne vračamo.

Carl von Clausewitz in klasična politična teorija vojne

Anton Bebler

Najboljši misleci preteklosti so že zdavnaj občutili in izrazili medsebojno povezanost med vojno ter drugimi družbenimi in političnimi pojavi.

V starih, predznanstvenih časih so te predstave večkrat izražali tako, da so vojne razlagali in izvajali iz volje istega ali istih vzročnikov (recimo božanstev) tako, kot tudi druge družbene in politične dogodke. Velik politični pomen vojn so izražali z visokim statusom ustreznega božanstva – Indre pri starih Indijcih, Aresa pri starih Grkih, Marsa pri Rimljanih, Svaruna pri Slovanih itn. V najstarejšem ohranjenem pisaneft delu o vojaški izvedenosti je starokitajski pisec Sun Cu Vu razpravljal o razmerju med vojno in uspehom v njej ter politično podporo (moralnim zakonom), ki jo ima državno vodstvo med prebivalstvom.

(Umetnost vojskovanja, šesto stoletje pred n.š.). Pri starogrškem zgodovinarju Tukididu zasledimo neversko racionalno razlago vzrokov peloponeških vojn s splošnimi, ekonomskimi in geopolitičnimi interesi antičnih držav. Veliki starogrški filozof Platon (428–347 pred n.š.) je obravnaval vojskovanje kot normalen del politične dejavnosti in kot poseben izraz politične izvedenosti. Njegov učenec Aristotel (384–322 pred n.š.), sam učitelj enega največjih vojščakov svetovne zgodovine Aleksandra Makedonskega, je bil nagnjen k ekonomsko-politični razlagi vzrokov vojn. Poznorimski krščanski mislec Aurelius Augustinus (sv. Avguštín) (354–430 n.š.) je razlikoval ne samo moralnoetično, temveč tudi moralnopolitično plat vojne, njeno skladnost ali neskladnost z interesi krščanske vere ter s političnimi interesi cerkve. Še dlje v tej smeri je šel sv. Tomaž Akvinski (1225–1274) in sicer v času, ko je postala katoliška cerkev ne samo verska, ampak tudi precejšnja posvetna fevdalna politična sila.

Med vsemi misleci evropskega srednjega veka se je sodobnim pojmovanjem o povezavi med vojno in politiko najbolj približal veliki Florentinec Niccolò Machiavelli (1469–1527). Zanj je bila vojna, tako osvajalna kot obrambna, smotrno sredstvo politike. Svojemu gospodarju knezu je Machiavelli svetoval, naj vojsko in vojno odločno in brez moralnih zadržkov uporablja za doseg političnega smotra združitve Italije. Francoski pravni teoretik T. Bodin je okrog l. 1576 izpeljal meddržavne vojne iz zunanjepolitičnih potreb držav. V sedemnajstem in osemnajstem stoletju so nastala številna dela, katerih avtorji so obravnavali povezave med vojno in politiko s filozofskega, moralnoetičnega, pravnega in ekonomskega vidika. To so bila dela B. Spinoze, H. Grotiusa, T. Hobbsa, J. Locka, opata de Saint-Pierra, C. Montesquea, T. Voltaira, J. J. Rousseaua, I. Kanta in dr. Veliki nemški filozof G.-F. Hegel je imel pojav vojne za izraz splošne znanosti razvoja in v tem smislu tudi družbene nuje. Posamične konkretne vojne pa naj bi bile izraz in posledica političnih interesov držav. Vojna organsko sledi iz narave države oziroma iz nesoglasja posebnih volja, ki jih države izražajo. Ob takih nesoglasjih je bila vojna za Hegla edini in nujni način razreševanja meddržavnih nasprotij in spopadov.

Toda vse te obravnave o povezavi vojne in politike so ostale parcialne, delne in niso dosegle ravni enovite znanstvene teorije. Tistega, kar niso znali narediti proslavljeni filozofi in modrijani, je storil vse do svoje smrti širši javnosti malo znani poklicni pruski vojščak Carl von Clausewitz (1780–1831).

Carl von Clausewitz se je rodil v Magdeburgu (danes v Nemški demokratični republiki) v družini bivšega poklicnega poročnika, ki je po hudi poškodbi postal nižji pruski kraljevi uradnik. Priimek Clausewitz govori o verjetnem poljskem izvoru njegovih prednikov. Plemiški stan družine, izražen v dodatku von, je bil dvomljiv, toda Clausewitzu je vendarle odprl vrata vojaškega oficirskega poklica. V tedanji Prusiji in v večini evropskih držav so bili namreč oficirski čini dostopni le plemičem. Že z dvanajstimi leti so Carla vtaknili v vojaški suknjič kot fahnjunckerja (gojenca) pruske vojske. Poklicni vojak je ostal naslednjih 39 let, do svoje smrti. S štirinajstimi leti se je Clausewitz proti francoski revolucionarni vojski udeležil svojega prvega vojnega pohoda in je napredoval v prvi oficirski čin. Z 21 leti je Clausewitz stopil v vojaško šolo za pehotne in konjeniške oficirje v Berlinu. V tej šoli se je Clausewitz srečal z vodilnimi pruskimi vojaškimi misleci in kasneje največjimi vojščaki in vojaškimi reformatorji Prusije. Med temi sta na umno dozorevanje Clausewitza največ vplivala generala G. von Scharnhorst in A. von Geneisenau.

Clausewitz je vojaško šolo v Berlinu končal l. 1803 z najvišjimi odličji v svojem razredu. Predpostavljeni so spoznali njegove izjemne sposobnosti in so ga po končani šoli določili za pribočnika princa Avgusta. Z njim se je Clausewitz udeležil večjih pohodov in treh za prusko vojsko poraznih bitk z Napoleonovo vojsko pri Auerstadtu, Jeni in Austerlitzu. V slednji bitki je bil Clausewitz zajet in je nato sedem mesecev prebil kot ujetnik francoske vojske. Osebne vojne izkušnje in bliskovita serija zmag Napoleona Bonaparta so spodbudile tihega in vase zamaknjena oficirja k več kot dvajsetletnemu miselnemu naporu in intenzivnemu umovanju o naravi vojne.

Že med študijem v vojaški šoli v Berlinu se je Clausewitz poleg vojaških izvedenosti dobro seznanil tudi z nemško klasično filozofijo, z deli Kanta, Fichteja in kasneje tudi Hegla. Clausewitz je združil redko nadarjenost teoretika s širokimi praktičnimi izkušnjami vojaka. Svoje prvo pisano delo je Clausewitz objavil anonimno l. 1805. Njegovo intelektualno ustvarjanje se je časovno ujelo s po-

membnimi družbenimi in vojaškimi reformami v Prusiji. S temi reformami je bilo tudi vsebinsko povezano. Po vrnitvi iz francoskega ujetništva ga je obrambni minister Scharnhorst vzel za svojega vodjo pisarne. Na tem položaju se je Clausewitz približno tri leta aktivno udeleževal bojev za vojaške reforme ter je intelektualno in organizacijsko prispeval k uvedbi v Prusiji posebne inačice „oboroženega ljudstva“. Zaradi ponižujočih porazov, vojne nuje in zoper odpor plemiške aristokracije so v Prusiji v l. 1807–1813 v imenu krone izpeljali več gospodarskih, političnih in vojaških reform. Z izvedbo od zgoraj oprezno zamejenih meščansko-demokratskih sprememb so v Prusiji od Francozov prevzeli marsikaj tistega, kar je dajalo do tedaj neznansko moč Napoleonovi vojski. Glavna vojaška reforma je uvedla splošno vojaško obveznost ter razglasila obveznost slehernega državljana braniti svojo državo. Poleg operativne (stalne) vojske so leta 1813 ustanovili v Prusiji milično-teritorialno vojsko (Landwehr) in kot zadnjo rezervo v obrambni ljudski vojni še Landsturm. V tem obdobju svojega dela v obrambnem ministrstvu je Clausewitz napisal več internih elaboratov o ljudski obrambni vojni.

Iz ministrstva je bil Clausewitz premeščen med vojaške andragoge. Od l. 1810 do 1812 je delal kot vojaški vzgojitelj pruskega prestolonaslednika in kot predavatelj predmeta Mala vojna na najvišji pruski vojaški akademiji (Allgemeine Kriegsschule). Imeli so ga za največjega strokovnjaka za oboroženo ljudstvo in z današnjim izrazom rečeno, partizansko vojskovanje. Ravno za učne potrebe je Clausewitz izdelal prve skice svojega temeljnega vojaškoteoretičnega spisa. Po osemletnem vztrajnem čakanju in šele kot major je dobil Clausewitz dovoljenje za poroko z dvoru všečno grofico Marie von Brühle. Njena velika kasnejša zasluga je bila v tem, da je ohranila, po moževi smrti uredila in tiskala Clausewitzeva dela. (Hinterlassenen werke des Generals Carl von Clausewitz über Krieg und Kriegsführung, F. Dümmler, Berlin 1832–1837, v desetih zvezkih).

Ker se je bila Prusija od Francozov prisiljena pridružiti vojni zoper Rusijo, je del domoljubno razpoloženih pruskih oficirjev izstopil iz pruske vojske in prestopil na rusko stran. Med temi je bil l. 1812 tudi Clausewitz. Kot podpolkovnik in nato polkovnik ruske in rusko-nemške vojske se je Clausewitz udeležil in opazoval vrsto pomembnih bitk v zadnjih vojnah Napoleona. V teh pohodih je bil visoki štabni oficir. Pruski kralj mu dolgo ni oprostil njegovega prestopa na rusko stran. Od hujših posledic (vključno z obsodbo, odslovitvijo iz vojske, zaplenitvijo premoženja itn.) so ga rešili njegovi prijatelji na visokih položajih. S težavo so Clausewitza ponovno sprejeli v prusko vojsko in imenovali za korpusnega poveljnika zaledja, daleč od prestolnice. Šele l. 1818 so ga vrnil v Berlin, napredovali v čin generalmajorja in postavili za načelnika vojaške akademije.

S tem, da je Clausewitza izrinil iz operativne vojske in mu ni dal položajev, ki bi po presoji številnih sodobnikov in samega Clausewitza ustrezali njegovemu znanju in izkušnjam, je pruski dvor nehote naredil veliko uslugo vojaški znanosti in družboslovju. Razočaran in zagrenjen je Clausewitz vso svojo umno energijo usmeril v zasebno znanstveno-teoretično dejavnost. Šele po smrti se je svojim nadrejenim „maščeval“ tako, da je postal svetovno znan.

L. 1830 so Clausewitza na njegovo izrecno prošnjo vrnil v operativno vojsko. Kot načelnik štaba pruske armadne skupine se je pridružil svojemu staremu prijatelju feldmaršalu Gneisenauu. Naloga skupine je bila blokirati prusko-

poljske meje ob vstaji Poljakov zoper rusko nadoblast.

V tem pohodu l. 1831 je Clausewitz pokosila epidemija kolere, tako kot tudi Gneisenau, velikega filozofa Hegla in tisoče drugih.

Zaradi osebne skromnosti, pretirane zahtevnosti do sebe in perfekcionizma je ostala ogromna večina Clausewitzevih spisov neznana javnosti vse do l. 1832. Osrednje mesto med njimi ima njegovo kapitalno delo *Vom Kriege* (O vojni). Ta knjiga je zanesljivo največja založniška uspešnica v vojaški znanosti. Samo v nemščini je bilo do zdaj objavljenih čez dvajset izdaj Clausewitzevih zbranih del. Knjiga O vojni je bila prevedena v vse večje jezike (v nekatere po večkrat) in tudi v srbohrvaščino (zadnja izdaja VIZ-a je bila l. 1951). V slovenščino tega klasičnega dela do l. 1984 niso prevedli. Vseh izdaj knjige O vojni pa je sicer čez sto.

Prvi osnutki te knjige so nastali l. 1810–1812 kot predavanja prestolonasledniku ter na vojaški akademiji. V l. 1816–1820, jih je Clausewitz temeljito predelal. Največji del knjige imamo ohranjen v obliki, kot jo je avtor na čisto prepisal okrog l. 1826. L. 1830, pred odhodom v zadnji pohod, je Clausewitz izročil vse svoje rokopise ženi. V beležki ob tem je navedel, da ima rokopis O vojni za nedokončanega in potrebnega temeljite ponovne predelave razen prve knjige (dela). Pri temeljiti predelavi je nameraval Clausewitz izhajati iz novih idej, vsebovanih v načrtu osme knjige. Za nas je najpomembnejše ravno to besedilo osnutka osme knjige in še posebej zadnjega šestega poglavja s podnaslovi Vpliv političnega smotra na vojaški smoter ter Vojna kot orodje politike. Ti osnutki delov rokopisa O vojni so nastali po njegovem največjem odkritju o naravi vojne, pretežni del ohranjenega rokopisa pa je bil napisan pred tem. Prezgodnja smrt je pretrgala Clausewitzev intelektualni napor, nihče za njim pa ni zmožgal nadaljevati z isto širino in ravnojo posploševanja.

Clausewitz se je nekaj desetletij praktično in teoretično ukvarjal z vojaško in vojno dejavnostjo. Z veliko znanstveno radovednostjo, vztrajnostjo in doslednostjo je proučeval vojne in razmišljal o njih. Iz velikega empiričnega gradiva o nastanku, poteku in izidih velikega števila vojn je skušal Clausewitz doumeti globlji smisel, notranjo logiko in dinamiko vojne. V njegovih spisih najdemo detajlne opise in razlage najmanj 130 vojn, pretežno v Evropi, od 16. do prve tretjine 19. stoletja. Clausewitz je ubral težavno, naporno, a znanstveno trdno pot – od empirije k teoriji in nato od teorije k empiriji (praksi).

Ob zbiranju in premerjanju najrazličnejših podatkov o številnih vojnah je bil njegov namen odmisлити nepomembno, površinsko ter v pestri množici krink spoznati pravi obraz vojne, dognati njeno bistvo. Želel je z znanstveno točnostjo ugotoviti njene temeljne lastnosti ter njene notranje zakonitosti. Čeprav je posedoval nadpoprečno intelektualno moč in sposobnost posploševanja, se ni dosti zanimal za visoko teorijo. Hotel je zgraditi predvsem uporabno, srednje visoko teorijo, ki bi dala ključ za znanstveno vodenje vojn. Njegov namen ni bil izdelati knjigo kuharskih receptov, temveč metodologijo za miselno in praktično obvladovanje pojava vojne. Nihče pred njim nečesa podobnega ni naredil. Dolgo let je trajalo, preden je prišel do sklepa, da zastavljene naloge ne bo opravil, če vojne ne bo dosledno opazoval iz enega določenega (fiksiranega – zornega kota).

Kot številne druge sodobnike Napoleona Bonaparta je Clausewitz izredno intelektualno pritegnila a hkrati čustveno odvrnila ta velika zgodovinska osebnost. (Francozov osebno ni maral). Iz povsem praktičnih razlogov (iskanje protiorožja) je Clausewitz s posebno pozornostjo proučeval Napoleonov način vodenja vojn. V njem je (pravilno) videl konec obdobja omejenih, t.i. kabinetnih vojn ter začetek obdobja vsesplošnih, t.i. totalnih vojn. Proučevanje Napoleonovih pohodov je bilo za Clausewitza izredno poučno in spodbudno tudi s teoretičnega zornega kota. Dolgo vrsto bleščečih Napoleonovih zmag, včasih tudi zoper številčno močnejše in bolje oborožene nasprotnike, si je Clausewitz razlagal tako, da je Napoleon spoznal in obvladal notranje bistvo vojne, njegovi netalentirani nasprotniki pa ne. Zato je predvsem v njegovi praksi skušal Clausewitz najti ključ za teoretično iskanje narave vojne.

Ta ključ je Clausewitz iskal v samotni akademski knjižnici in svoje pisarne, pretežno v monologih s samim seboj. Osnutkov svojega temeljnega spisa ni hotel posredovati javnosti, dokler ne bi bil z njimi povsem zadovoljen. Z njimi je seznanil le Gneisenaua in l. 1827 nekega majorja Roedera (ohranjeno pismo temu podrejenemu je zanimivo in teoretično pomembno).

Clausewitzovo iskanje je dolgo potekalo na dveh ločenih ravneh – na ravni empiričnega zgodovinskega proučevanja konkretnih vojn ter na ravni filozofske obravnave pojava vojne. Na prvi ravni se je Clausewitz naslanjal na dognanja tedanje vojne zgodovine ter na lastno opazovanje vojaške prakse. Na drugi ravni je Clausewitz izhajal iz njemu dosegljivih spoznanj klasične nemške filozofije. Lenin je kasneje sodil, da je Clausewitz sledil Heglu in se je približal celo marksizmu.

Samo Clausewitzovo iskanje resnice je še danes zanimivo z znanstveno–metodološkega vidika. Največ let je Clausewitz iskal notranjo logiko vojne v razvoju vojaške tehnike: vojaške organizacije in vojaške izvedenosti. Ta napor ni dal zadovoljivega rezultata in je Clausewitz po okrog petnajstih letih, l. 1926 sklenil, da je šel po napačni poti. Samo negativni sklep o tem, da je zaman iskati logiko vojne v vojaški dejavnosti, bi vpisal Clausewitza v zgodovino vojaške znanosti. V mrzličnem iskanju alternativne poti pa je Clausewitz naredil znanstveno odkritje, ki po svojem pomenu ne zaostaja za odkritji Kopernika, Newtona in Einsteina.

Clausewitzovo znanstveno odkritje se danes sliši enostavno in samoumevno (Karl Marx je v pismu F. Engelsa 11. januarja 1858 zapisal, da „meji na šalo“). To odkritje je bilo v spoznanju, da vojna nima lastne logike in da se za njo skriva politika, t.j. tista kompleksna človeška družbena dejavnost, ki je usmerjena in opredeljena z obvladovanjem javne oblasti. Le politika povezuje empirično zelo različne pojavnosti vojn v eno zvrst in le ona daje tem mnogoterim pojavom oboroženega nasilja notranjo logiko in enovitost. Politika opredeljuje namen, sredstva in razsežnosti vojne.

S to razlago in njenimi izpeljavami je imel Clausewitz resne težave, ko je analiziral številne konkretne vojne. Te težave je rešil tako, da je po zgledu na velikega nemškega filozofa I. Kanta vpeljal dve ravni izražanja pojava vojne. Na najvišji ravni obstoji ideja vojne, ki jo je Clausewitz imenoval „absolutna podoba vojne“ (absolute Gestalt). Ta „absolutna podoba“ v popolnosti izraža notranje zakonitosti vojne in torej tudi povezave politika–vojna–politika. Na nižji, empirični ravni so dejanske vojne, ki jih vodijo konkretno obstoječe države. Dejanske vojne nepopolno izražajo notranje bistvo in zakonitosti

vojne in se temu bistvu lahko le približujejo. Ta nepopolnost ali pačenja notranjega bistva sledijo iz nezadostnega znanja, napak pri zaznavanju in oceni dejstev, iz nepredvidljivih okoliščin, zmešnjav, subjektivnih lastnosti, vključno z nesposobnostjo voditeljev in poveljnikov itn. Za seštevek teh dejavnikov je Clausewitz uporabil iz fizike sposojeni pojem „trenje“. Torej, dejanska vojna (Vd) je enaka absolutni vojni (Va) manj trenje (Tr):

$$Vd = Va - Tr$$

Carl von Clausewitz je utemeljitelj klasične politične teorije vojne. Njegova teorija sloni na desetih trditvah (postulatih), od katerih se prvih pet nanaša na notranjo logiko sile, ki se izraža v vojni, drugih pet pa na družbeno (politično) bistvo in funkcijo vojne. Clausewitz ni dokazal, da druga skupina postulatov logično, nujno sledi iz prvih petih. Ti Clausewitzevi postulati so naslednji:

- I. 1. Vojna je dejanje nasilja, katerega namen je prisiliti nasprotnika, da izvrši naše želje.
2. Vojna ni nič drugega kot razširjeni dvoboj, recimo dveh rokoborcev, od katerih vsak skuša vreči svojega nasprotnika na tla in mu onemogočiti nadaljnji odpor.
3. Uporaba sile na noben način ne izključuje uporabe pameti. Prednost ima potemtakem vedno tisti, ki uporablja silo brez zadržka, ki s silo ne varčuje.
4. Ker vsaka stran v vojni skuša dobiti premoč, nastaja dvostranska akcija, ki se stopnjuje do vrelišča.
5. Smoter vojne mora biti vedno razorožitev, uničenje sovražnika ali grožnja z obema.
- II. 1. Vojna je politično dejanje in učinkovito politično orodje, nadaljevanje političnih odnosov z drugimi sredstvi.
2. Na noben način ne smemo jemati vojne kot nečesa neodvisnega. Celoten potek vojne je pretkan s politiko in politika mora stalno vplivati na vojno.
3. Vojne moramo razlikovati po njihovem značaju, izhajajoč iz vzgibov in okoliščin, v katerih nastajajo.
4. Državnik ali poveljnik v vojni morata predvsem razumeti za kakšno zvrst gre in je ne smeta zamešati, s tistim kar si zgoj želita.
5. Vojna združuje tri prvine: izvorno nasilje, igro sreče in vlogo političnega orodja (po katerem sodi na področje pameti).

Osrednji postulat Clausewitzeve teorije je naveden kot prvi v drugi skupini (II). V njem in v spremljevalnih izvajanjih je Clausewitz plastično, nazorno izrazil medsebojno razmerje med vojno in politiko. Zapustil je dve temeljni inačici svojega slovitega izreka:

„Der Krieg ist nicht als eine Fortsetzung des politischen Verkehrrs mit Einmischung anderen Mittel“ („Vojna ni nič drugega kot nadaljevanje političnih odnosov z dodatkom drugih sredstev“).

„Der Krieg ist nicht als die Fortsetzung der politischen Bestrebungen mit veränderten Mitteln“ („Vojna ni nič drugega kot nadaljevanje političnih prizadevanj s spremenjenimi sredstvi“ – iz pisma maj. von Roederu z dne 21. 11. 1827).

V istem pismu je Clausewitz povedal tudi naslednje: „To temeljno stališče

omogoča razumevanje celotne zgodovine vojn, brez njega pa je polna največjih absurdov“.

Clausewitz je obdelal večstranske odnose med vojno in politiko. Vojno spenčujajo in vojna se razvija še preden se pojavi na svet v maternici politike. Politika opredeljuje vse temeljne lastnosti vojne, še preden se ta pojav povsem razvije. Vojna je in **vseskozi** ostaja odvisen, izpeljan, drugoten izraz politike. Vojna je le del političnih odnosov in na noben način neodvisna stvar za sebe. Vojna je samo eno izmed stanj v odnosih med subjekti (državami), tako kot je njeno domnevno nasprotje mir. Tudi v vojni poteka proces političnih odnosov, samo z delno zamenjanimi sredstvi — s krogliami namesto z besedami.

„Narava političnega smotra, razsežnosti naših in nasprotnikovih zahtev ter naši celotni politični odnosi imajo odločilen vpliv na vodenje vojne“. Clausewitz je ostro kritiziral tiste, ki so menili, da vojna v temeljih spreminja politične odnose med vladami in državami, da te odnose nadomešča z nečim drugim (vojnimi zakonitostmi). V nasprotju z njemu sodobnimi predstavami o prekinitvi političnega procesa med vojno je Clausewitz zatrjeval, da se politika nadaljuje v sami vojni:

„Vojna ne prekine političnih odnosov, ti politični odnosi se ne spremenijo v nekaj drugega, ampak v svojem bistvu še nadalje obstojijo ne glede na uporabljena sredstva. Poglavitna smer, v kateri poteka vojna in s katero so povezani vojni dogodki niso nič drugega kot splošne značilnosti politike, ki poteka skozi celotno vojno vse dokler ne nastopi mir. Kako si lahko sploh predstavljamo drugače? Ali prekinitev pošiljanja diplomatskih not ustavlja politične odnose med različnimi narodi in vladami? Ali ni vojna samo drugačna zvrst pisanja in izražanja političnih misli? Vojna ima nedvomno svojo slovnico, toda nima svoje posebne logike.

V skladu s tem vojne ne smemo nikoli ločiti od političnih odnosov in če to kdaj na kakršni koli način storimo, bomo pretrgali vse vezi različnih odnosov in bomo imeli pred seboj brezsmiselno stvar brez smotra.“

Iz teh svojih temeljnih trditev je Clausewitz izpeljal vrsto praktičnih nasvetov o pravilnem, ustreznem, smotrnem razmerju med politiko in vojno: „Politika je pamet, vojna pa je samo orodje in ne obratno... Če vojna pripada politiki, potem naravno jemlje od nje svoj značaj. Če je politika velika in mogočna, potem bo taka tudi vojna vse do točke, ko bo dosegla svojo absolutno podobo... Umetnost vojskovanja v njenem najvišjem gledišču je politika, toda nedvomno politika, ki se bojuje v bitkah namesto v pisanju not.“

Iz tega razmerja sledi kot najbolj smotrni podrejen odnos vojaških poveljnikov političnim voditeljem (če eni in drugi niso združeni v eni osebi državnega poglavarja in vrhovnega poveljnika). Vojaškim poveljnikom, po Clausewitzu ne smejo prepustiti odločanja o vodenju vojne, temveč od njih lahko samo zahtevajo vojaško mnenje. Končna odločitev pa mora biti v prvi vrsti politična in izhajati iz političnega in ne vojaškega organa. Če nekateri kritizirajo škodljiv vpliv politike na vodenje vojne, je zapisal Clausewitz, je dejansko problem v zgrešeni politiki in ne v tem, da vojna izraža politiko.

Carl von Clausewitz je utemeljil prvo in dokaj popolno politično teorijo vojne. Kot velik dosežek človekove misli je ta njegova teorija obdržala precejšnji del svoje veljave še do danes. V teh svojih sestavinah je bila Clausewitzeva teorija splošno sprejeta in je postala del svetovne znanstvene zakladnice.

Carl von Clausewitz je v svojem delu dosegel izredno redko združitev in medsebojno oploditev dveh miselnih tokov – politične filozofije in vojaške izvedenosti. Kasnejša velika imena družbene in vojaške misli tovrstne sinteze na najvišji svetovni znanstveni ravni niso bila več zmožna. Glavni razlog zato je bil v hitrem količinskem in kakovostnem razvoju na obeh področjih ter v vse večji znanstveni specializaciji.

Clausewitz je bil teoretični utemeljitelj, klasik in največji zvezdnik nemške šole v vojaški znanosti in izvedenosti. Kot takega so ga posmrtno povzdigovali in na njegovo delo prisegali v Prusiji prejšnjega stoletja, ter v drugem in tretjem nemškem Reichu. Nekaj sestavin njegovih teorij so iztrgane iz konteksta zlorabljali za opravičevanje napadalne politike pruskega in nemškega militarizma in ekspanzionizma. Clausewitz pa je svojčas dajal prednost obrambnim, ljudskim vojnarnam in je izrecno nasprotoval militarističnim težnjam. Na ta način so njegovo ime delno politično umazali.

Tako kot se to često dogaja s klasiki so Clausewitzovo znanstveno izročilo večkrat grdo popačili. Za nadaljevalce njegovega izročila v vojaški izvedenosti in znanosti so svojčas imeli generale in feldmaršale von Moltkea, Schlieffena, Seekta in Ludendorfa. Pri vseh štirih pa je najbolj utrpela politično-filozofska globina in dialektičnost misli, ki je bila tako značilna za Clausewitza. Vsi štirje so zavrnili Clausewitzeva opozorila o primatu politike tudi med vojno. Njegov sloviti izrek „vojna je nadaljevanje politike“ so od Moltkea naprej tolmačili tako, da mora politika po izbruhu vojne in do njenega zaključka prepustiti besedo vojni (t.j. generalom). Clausewitzev pojem „absolutne podobe vojne“ je postal v Schlieffenovem delu podlaga za razvijanje skrajno napete napadalne strategije totalne vojne, vojne do popolnega uničenja sovražnika. Clausewitzeva gibčna razlikovanja med strategijo (kot izraza politike) in taktiko, med obrambo in napadom itn. so v kasnejši nemški vojaški šoli spremenili v toge šablone.

Od srede prejšnjega stoletja je vpliv Clausewitza prestopil meje nemškega govornega področja. V učnih programih vojaških šol in akademij je začelo njegovo temeljno delo izpodrivati dela sodobnika in tudi udeleženca Napoleonovih vojn, Švicarja po rodu, barona H. Jominija. Svoje pozorne bralce in pogosto tudi občudovalce so Clausewitzeva dela našla med ruskimi, francoskimi, britanskimi, ameriškimi, japonskimi in drugimi generali. Njegov intelektualni vpliv se še pozna v pomembnem delu vojaškoznanstvene literature ter v uradno sprejetih načelih vodenja vojn, ki veljajo danes v vojaško najmočnejših državah sveta:

ZDA	VELIKA BRITANIJA	ZSSR	FRANCIJA	LR KITAJSKA
Smoter	Izbor smotra in vztrajanje na njem	Napredovanje in osredotočitev		Političn na mobilizacija Izbor smotra in vztrajanje na njem
Napadalnost	Napadalno delovanje	Napadalnost		Napadalno delovanje
Množičnost	Osredotočitev moči	Osredotočitev	Osredotočitev	Osredotočitev moči
Varčnost s silo	Varčnost s silo	Varčnost s silo		

ZDA	VELIKA BRITANIJA	ZSSR	FRANCIJA	LR KITAJSKA
Manever	Prožnost	Manever in pobuda		Pobuda ali prožnost
Enotnost poveljevanja	Sodelovanje	Združene sile		Povezovanje
Varnost	Varnost	Zadostne rezerve		Varnost
Presenečenje	Presenečenje	Presenečenje in prikrievanje	Prenesene- čenje	Presenečenje
Enostavnost	Vzdrževanje morale	Morala Uničenje nasprotnika		Morala
Uprava			Svoboda dejstvovanja	Svoboda dejstvovanja

Že več kot eno stoletje spodbujajo Clausewitzeva dela vojaško in vojaškopoli-
tično misel v družbeno in politično zelo različnih državah. Na zahodu so o nje-
govem delu najtehtneje pisali taki avtorji kot so B. Liddel-Hart, R. Aron,
B. Brodie in P. Paret.*

Clausewitz in marksisti

Carl von Clausewitz že dobrih stotrideset let priteguje pozornost marksistov. Iz
dopisovanja med K. Marxom in F. Engelsom vemo, da sta se utemeljitelja mar-
ksizma začela ukvarjati s poglobitnim Clausewitzevim spisom v l. 1857–1858.
To ni bilo slučajno. Oba sta živela in mrzlično delovala v pričakovanju vala re-
volucij in revolucionarnih vojn. Oba sta v najboljših delih tedanje vojaške zna-
nosti iskala jasnejše predstave o naravi vojne, posebnostih in zakonitostih obo-
roženega nasilja, o razmerju med oboroženim nasiljem ter vojno in politiko. Ni
slučajno, da je ravno Clausewitzeva politična teorija vojne med vsemi deli teda-
nje vojaške znanosti naletela na pretežno odobravanje pri utemeljiteljih marksiz-
ma. Prepričani civilist K. Marx je sicer z začudenjem prebral Clausewitzovo
knjigo, je pa priznal njeno vrednost. „Čuden način filozofiranja, toda je zelo
dober,“ je pisal 8. januarja 1858. F. Engelsu. „Carl ima zdrav razum, ki meji s
šalo,“ je dodal kasneje. Bolj kot Marx, nagnjen k zanimanju za vojaštvo, je bil
F. Engels naravnost vznemirjen. Clausewitza je imenoval „naravni genij“ in „zvez-
da prve velikosti“.

F. Engelsa (ali „Generala“, kakor so ga klicali v krogu socialistov) je v delih
Clausewitza, poleg splošne teorije vojne, zanimala še možnost praktične upora-
be njegovih nauk v revolucionarni praksi. Večji del svojega življenja se je ak-
tivno pripravljajal za dan, ko ga bo evropska (nemška) revolucija vpoklicala kot
vojskovodjo proletarskih čet. Ravno zato je pozorno prebral knjigo O vojni.
Drugi utilitarni Engelsov namen je bil iz Clausewitza potegniti načela vojne, ki
bi jih prilagodili potrebam vodenja vstaj in revolucij. Ta načela, v obliki pravil
za vodenje uspešnih vstaj je F. Engels zapisal, toda sam jih ni nikoli uporabil. In
vendarle je ta plod Engelsovega proučevanja Clausewitza pustil za seboj po-
membno sled v svetovni zgodovini. Ruski revolucionar V. I. Uljanov-Lenin je

* B Liddel – Hart Thought on War, London 1944; Raymond Aron, Penser la Guerre,
Clausewitz, Gallimard, Pariz 1976; – Bernard Brodie War and Politics New York
(Macmillan 1973; Peter Paret, Clausewitz and the State, New York (Oxford University
Press) 1976.

dobra pol stoletja pozneje in nekaj dni pred zgodovinskim prevratom v Petrogradu oktobra 1917 poslal operativnemu vodstvu vstaje pismo z naslovom Navseti stranskega opazovalca. V njem je napačno pripisal K. Marxu Engelsova pravila: „Karl Marx je pisal, da je oborožena vstaja ravno tako izvedenost kot vojna. Med poglavitnimi pravili te izvedenosti je poudarjal:

1. Nikoli se ne smeš igrati z vstajo. Ko že začneš, moraš neomajno iti do konca.
2. V odločilnem trenutku je nujno zbrati znatno premočne sile na odločilnem mestu, sicer bo bolje pripravljeni in organizirani sovražnik uničil vstajnike.
3. Ko že začneš vstajo, moraš delovati z največjo odločnostjo in obvezno, brezpogojno iti v napad. Obramba je smrt oborožene vstaje.
4. Vstajniki si morajo prizadevati, da presenetijo sovražnika in si izberejo trenutek, ko so njegove enote razpršene.
5. Vsak dan se moraš bojevati vsaj za majhen uspeh (lahko rečemo celo vsako uro, če se zadeva nanaša na eno mesto) in za vsako ceno moraš ohraniti moralno premoč.

Operativno vodstvo vstaje – vojaški revolucionarni komite – je uresničilo skoraj vsa naštetá Leninova navodila. Rezultat je dodobra pretresel meščanski svet.

Drugi največji vojaški strokovnjak med nemškimi marksisti Franz Mehring je Clausewitza proučeval s filozofskega, vojaškoznanstvenega zornega kota ter z vidika razvoja politične misli. Zapisal je, da Clausewitzovo delo ni bilo zgolj znanstveno, ampak tudi pomembno vojaško in politično dejanje.

V nasprotju z Marxom in Mehringom je Lenin pristopil h Clausewitzu ne zgolj s teoretičnega in zgodovinskega vidika, temveč na podoben način kot F. Engels – s povsem utilitarnimi nameni. Od Engelsa ga je razlikovalo le bežno zanimanje za izvedenske, tehnične in ožje organizacijske vidike vodenja vojn. Osip (Josif) Džugašvili-Stalin, ki so ga več desetletij imeli za edinega pravega Leninovega dediča, je kasneje zapisal: „Lenin se ni lotil proučevanja Clausewitza z vojaškega stališča, ampak kot politik. V Clausewitzevih delih ga je zanimalo vse, kar je pojasnjevalo tesno povezavo med vojno in politiko“ (pismo z dne 13. februarja 1946). Čeprav je bil tukaj Stalinov namen znižati pomen Lenina kot vojnega vodjo Sovjetske Rusije med državljansko vojno (in tako povzdigniti svojo vlogo), ohranjeni dokumenti v temeljih potrjujejo njegovo oceno. K njej bi morali dodati tudi Leninovo iskanje pri pruskem klasiku vojaške znanosti praktičnih napotkov za izvedbo oborožene vstaje oziroma državnega udara. Lenin se je tako zelo poglobil v Clausewitzev umni svet, v njegov pojmovni aparat in metodologijo, da ga je v svojih komentarjih večkrat dopolnil in poglobil na **Clausewitzev način**.

Lenin se je lotil proučevanja Clausewitza, kakor tudi cele vrste drugih temeljnih del iz zgodovine, filozofije, ekonomije, vojaške znanosti, politike in diplomacije, med prvo svetovno vojno. Po izgonu iz Avstroogrške septembra 1914 (kot državljana sovražne države) se je ruski politični emigrant Lenin naselil v švicarskem Bernu. Tam je ostal do februarja l. 1916 v veliki meri odrezan od svoje domovine in od praktične politične dejavnosti.

„Nimam kaj početi, razen brati, pisati in čakati,“ je zapisal. Z njemu značilno temeljitostjo si je Lenin izdelal program samoizobraževanja in pisanja. Clausewitz je prišel na vrsto v prvi polovici l. 1915, torej v drugem letu prve svetovne vojne. Ker je od partijske blagajne prejemal skromna sredstva, zadostna le za komaj spodobno malomeščansko-uradniško življenje (brez zaposlitve), si Lenin ni

mogel privoščiti nakupa knjig, ki so ga zanimale. Kot „pisatelj Uljanov“ se je zato vpisal v dve največji bernski knjižnici. Knjigo O vojni je proučeval v mestni in gimnazijski knjižnici in sicer po še danes ohranjenem izvodu originalne izdaje iz l. 1832/1834. Ker v tistih časih še niso imeli fotokopirnih strojev in zato, da bi izpopolnil svojo nemščino, je Lenin cele dneve izpisoval iz Clausewitza dalje izvečke in cela poglavja. V šolskih zvezkih, ki jih je pri tem uporabljal so ti zelo dolgi izvečki ohranjeni pomešani s pripombami, dopolnitvami in komentarji. V tej obliki so vsebino Leninovih bernskih zvezkov prvič objavili v ZSSR l. 1930 v dvanajstem zvezku „Leninovega zbornika“.

Lenin je obdelal posamezna Clausewitzeva stališča iz prvih treh delov knjige (narava vojne, smoter vojne, obrambna in napadalna vojna, ljudska vojna) in nato se je v celoti osredotočil na šesti del knjige, ki ga je imenoval „najpomembnejši“. Tako kot Marx in Engels pred njim, je tudi Lenin zelo visoko ocenil Clausewitza. Njegovo delo je označil kot „pristop k marksizmu“. Lenin je temeljiteje kot dva klasika pred njim predelal Clausewitza, bolj intenzivno ga je teoretično in publicistično uporabil (recimo v bojih z reformističnim krilom tedanje socialne demokracije) in je svoja teoretična spoznanja preliil v politično prakso vodenja oborožene revolucije in vojne. Poleg občudovanja Clausewitzeve miselne prodornosti je Lenin v svojih pripombah jasno izrazil tudi svoje nestrinjanje s pruskim generalom.

Vodja boljševikov je opozoril, da je z marksističnega zornega kota temeljna pomanjkljivost Clausewitzeve teorije v neustreznem pojmovanju politike. Clausewitz jo je tolmačil kot „razum udejanjene države“, kot voljo državnega poglavarja, ki vsebinsko izraža interes celotnega naroda. Clausewitz je priznaval narodu v vojni lastnost avtonomnega subjekta z lastnimi, posebnimi interesi le v preteklosti. Z družbenim razvojem je narod obdržal le posreden vpliv na potek vojn ter naj bi v osemnajstem stoletju tudi tak vpliv popolnoma izgubil. Clausewitz je dopuščal možnost, da politika v miru in vojni ne izraža splošnega interesa države, temveč ozke, parcialne interese vladarjev. Tako politiko je imel za pomanjkljivo, deviantno in se z njo ni sistemsko ukvarjal. Vsaj za potrebe svoje teorije je pojmoval politiko kot nekaj celovitega in racionalnega (smotrnega), nosilca politike – državo pa kot nekaj organsko skladnega in notranje neprotislovnega.

Druga vprašljiva metodološka poteza Clausewitzeve teorije je bila v pojmovanju vojne kot nečesa nujnega, zgodovinsko danega in logično izhajajočega iz „ideje vojne“. V svojem razvoju naj bi se vojna vse bolj približevala svoji „absolutni podobi“. Spoznavna podlaga tega Clausewitzevega pojmovanja je v tem, da v vsaki vojni dejansko obstoji možnost vojskovanja ob popolni mobilizaciji, ob skrajnem naprežanju vseh moči in na najodločnejši, najbolj surov način. To možnost je Clausewitz poimenoval „absolutna podoba vojne“. Iz Clausewitzevih besedil so številni kasnejši konservativni avtorji-vojaki in politiki izvajali teze o neizogibnosti vojn ter o (od politike neodvisni) nujnosti približevanja (konkretnih) vojn „absolutni podobi vojne“. Taka razlaga Clausewitza je možna, je pa sporna, saj v njegovih delih najdemo tudi stališča, ki tega ne potrjujejo. V nekaterih bistvenih točkah, torej je ostala Clausewitzeva teorija nedorečena in notranje protislovnostna.

Lenin ni sprejel Clausewitzeve teze o vojni kot vedno racionalnem sredstvu politike. Po Leninu je vojna lahko neizogibna posledica posamezne politike (na primer imperialistične politike), je lahko tudi smotrna (na primer za doseg so-

cialistične preobrazbe), ni pa nujno racionalna. Vojna se lahko umakne nadzoru tistih, ki so jo sprožili, in se sprevrže v nasprotje začetnim smotrom.

Tako kot dva utemeljitelja marksizma pred njim je Lenin prevzel Clausewitzovo opredelitev vojne kot političnega dejanja. To opredelitev je večkrat v različnih inačicah ponovil v svojih delih. S prilagajanjem te opredelitve različnim zgodovinskim razmeram je pokazal večstranskost vojne, ponazoril dialektičnost in tesno medsebojno povezanost splošnega in posebnega.

Spomnimo se, da je bil Clausewitz namen najti in jasno opredeliti temeljno gibalno v nenehnem razvoju vojne ter vojne (vojaške) izvedenosti. Za ta namen je njegova metaforična opredelitev „Vojna ni nič drugega kot nadaljevanje političnih odnosov z drugimi sredstvi“ povsem zadoščala. Ta opredelitev pa ima vrsto šibkih točk, če jo skušamo uporabiti v namene, ki jih Clausewitz ni imel. Kot splošna znanstvena definicija pojma za opis zapletenega slojevitega in sprejemljivega družbenega pojava Clausewitzeva definicija očitno ne zadošča.

Prvič, Clausewitz ne omenja v njej subjektov vojne. Implicitno so to za njega bile države. To pa je nezadovoljivo, saj so s tem na primer izločene državljanske vojne. Tako kot je zastavljena, pokriva Clausewitzeva definicija tudi številne konfliktno odnose med manjšimi skupnostmi. Le-teh pa običajno ne imenujemo vojne.

Drugič, Clausewitzeva definicija ni dovolj ostra, saj ne loči vojne od številnih drugih družbenih pojavov, ki imajo ali lahko imajo lastnost političnosti. To so glasba, slikarstvo, pesništvo, umetnostna kritika, dramska umetnost, kino, televizija in druga množična občila, šport (spomnimo se recimo, olimpijskih iger v Berlinu in Los Angelesu, kitajsko-ameriške „diplomacije pink-ponga“ itn.), pa moda, kulinarčna umetnost, celo spolnost. itn.

V. I. Lenin je izvorno Clausewitzovo definicijo dodelal in izostril:

„Vojna je nadaljevanje politike z dodatkom drugih, nasilnih sredstev.“

Ta dodelava je bila povsem zvesta duhu izvirnika, ga je izboljšala, toda tudi s tem popravkom drugih pomanjkljivosti ni odpravila. Na njeni podlagi še vedno ne moremo ločiti vojne od takih razširjenih družbenih pojavov kot so teror, terorizem, oborožene revolucije, državni in vojaški udari, obmejni spopadi in izzivanja, demonstrativno-zastraševalna uporaba oboroženih sil, obstreljevanje čez mejo, blokade, vdori manjših diverzantskih skupin itn.

V. I. Lenin je vnesel še en popravek h Clausewitzovi definiciji, s katerim pa se že dolgo pokojni pruski general najbrž ne bi strinjal. Lenin je med subjekte (nosilce) vojne razen držav vpisal tudi družbeno-ekonomske razrede. Le-ti in torej oborožene revolucije so Leninu tedaj bolj zanimale kot meddržavne vojne. Tudi v tem so Leninu sledili kasnejši marksisti iz vrst komunističnih partij. Ravno zaradi tega je Lenin pojma vojna in revolucija iz političnih razlogov namenoma mešal. Tako je l. 1905 zapisal: „Revolucija je vojna. To je edina zakonita, nujna, pravična, dejansko velika vojna izmed vseh vojn, ki jih zgodovina pozna.

Ne glede na omenjene še vedno prisotne hibe se je Clausewitzeva definicija v Leninovi predelavi razširila v vrstah komunističnih partij, v spisih, tiskanih v socialističnih državah, ter v uradnih dokumentih.

V leninovih spisih najdemo več inačic Clausewitzeve metafore z za Lenina značilnimi dodatki:

„Vojna je nadaljevanje politike z drugimi sredstvi. Sleherna vojna je neločljivo povezana s tisto politično ureditvijo, iz katere izhaja. Politiko, ki jo je pred vojno dolgo vodila posamezna država, posamezen razred v tej državi, bo ta isti razred nujno in neizogibno nadaljeval v vojni, spremenjena bo le oblika delovanja.“

Toda Lenin ni ostal pri Clausewitzu — „Vojna ni samo nadaljevanje politike“, je sumiranje politike, pouk v politiki“. Lenin je napolnil Clausewitzovo opredelitev z zgodovinsko dialektično vsebino, z Marxovo teorijo o razrednem boju kot temeljni lastnosti velike večine v zgodovini znanih držav. Namesto Clausewitzeve idealistične predstave o državi kot živem in harmoničnem bitju je za Lenina država predvsem orodje za izvajanje nasilja enega razreda nad drugimi. Namesto Clausewitzevih pojmov „nacionalni interes“, „nacionalni smoter“ itd. je Lenin v opredelitev vojne vpeljal razredne interese, ki izvirajo iz celotnega sistema družbene reprodukcije. „Resnično socialno ali natančneje razredno naravo vojne (. . .) najdemo v analizi objektivnega položaja vladajočih razredov v vseh vojskujočih se državah.“

Clausewitzovo delo je vplivalo poleg ruskih tudi na druge socialistične revolucionarje in marksiste dvajsetega stoletja. Najpomembnejši vojaški poveljniki kitajske revolucije so ga morali proučevati v vojaški akademiji Kuomintanga v Huangbu, kjer so vojaško teorijo poučevali nemški oficirji. Vse kaže, da je Clausewitz v prevodu čital tudi vodja kitajske revolucije Mao Dzedon. Še bolj zanesljivo je, da se je Mao seznanil s Clausewitzevimi idejami (tudi) prek Leninovih spisov. V Maovih vojaških delih iz l. 1936—1938 (Problemi strategije v kitajski revolucionarni vojni, O partizanskem vojskovanju, Temelji taktike in drugih), pretežno napisanih v Jenanu, najdemo nekaj citatov in več parafraz iz Clausewitza, označenih z narekovaji. Tako kot Lenina je Mao Dzedona pritegnila Clausewitzeva razlaga razmerja med vojno in politiko, v nasprotju z Leninom pa predvsem še tisti del knjige, kjer Clausewitz razpravlja o gverili. V obeh sestavinah kaže Mao Dzedonova misel visoko sozvočje s Clausewitzem, hkrati pa znanstveno dediščino pruskega generala prilagaja kitajskim razmeram in kitajski miselnosti (v kateri so še vedno močni vplivi konfucianstva).

Clausewitzev temeljni spis je prebral tudi kasnejši vodja jugoslovanskih komunistov in partizanov Josip Broz-Tito. To je verjetno storil v Moskvi l. 1936, ko se je kot urednik Kominterne izpopolnjeval na vojaških tečajih. Knjigo O vojni je Tito prebral najbrž v ruskem prevodu.

Velika večina marksistov je od Clausewitza sprejela politično teorijo vojne in njej ustrezno pojmovanje o pravilnem razmerju med politično in vojaško sfero. V tem oziru je Clausewitz zvesto prenesel pojmovanje o nujnosti sistematičnega podrejanja vojaške sfere (vključno z vojsko) civilnemu političnemu vodstvu. To pojmovanje se je razvilo v posebnih zgodovinskih in razrednih razmerah zahodne in severne Evrope in je po negativni izkušnji z meščansko militokracijo v Angliji (pod O. Cromwellom) postalo pomembni del ideologije revolucionarnega in liberalnega zahodnoevropskega meščanstva. V marksizem je to pojmovanje prispelo po dveh vzporednih poteh — prek vsrkavanja dela normativne dediščine meščanskih in drobnomeščanskih revolucionarjev (pretežno v francoski jakobinski inačici) ter prek znanstvenega ustvarjanja C. von Clausewitza. V slednjem je dobilo normativno vrednostno stališče o domnevni „naravnosti“ civilokracije (in nenaravnosti, abnormalnosti militokracije) ugled znanstvenosti.

Tako nehote je postal Clausewitz eden od dejavnikov, ki so izoblikovali sisteme civilno-vojaških odnosov v socialističnih državah XX. stoletja. Najprej v Sovjetski Rusiji, kasneje pa pod močnim neposrednim vplivom sovjetskih marksi-

stov ali pa pod posrednim vplivom prakse najstarejše in vojaško najmočnejše socialistične države so v vseh socialističnih državah na ideološki ravni sprejeli postulat o prvenstvu politike nad vojsko. Ta postulat je ostajal nedotaknjen celo v tistih deželah, kjer so družbene potrebe (revolucionarnega in/ali narodno-osvobodilnega boja) dejansko narekovele zlitje političnih in vojaških struktur ter vodstev ob večkratnem dejanskem primatu vojaškega dejavnika nad političnim (Kitajska, Jugoslavija, Albanija, Vietnam, Kuba in dr.).

Delno pod vplivom Clausewitza se je v Sovjetski Rusiji (ZSSR) izoblikovala posebna zgodovinsko nova oblika civilokracije. V njej se je po svojem idejnem izvoru zahodnoevropska meščansko demokratična prvina civilokracije pomešala v novo spojino z ruskimi političnimi tradicijami avtoritarizma, ki izključujejo nadzor družbe (tako prek parlamenta kakor tudi prek partije) nad vojaško in varnostno politiko državno-partijskega vrha. Ta ruska iznajdba je kasneje vplivala na druge socialistične države.

V civilokratskem delu sovjetskega modela so Clausewitzeva načela izpeljana bolj dosledno kot v meščanskih demokratičnih državah. V slednjih tudi sprejemajo Clausewitza, razlagajo pa ga operativno drugače kot marksisti. Medtem ko v meščansko-liberalni tradiciji tolmačijo načelo primata politike kot oblast civilnih **politikov** nad poklicnimi vojaki (ob delni politični avtonomiji vojske), dodajajo k temu v socialističnih državah še primat **politike znotraj** oborožene sile. Iz tega v vseh socialističnih državah sledi model izredno (navzven in znotraj) politizirane vojske, z vgrajenimi mehanizmi partijskega nadzora.

Da je Clausewitzev vpliv še vedno živ, lahko zasledimo iz razprav med sodobnimi marksisti o politični naravi vojne v razmerah jedrsko-raketnega orožja. Glede tega vprašanja že nekaj desetletij obstojita v vsakem nacionalnem krogu po dva tabora — tabor oporečnikov veljavnosti Clausewitzeve metafore ter tabor tistih, ki vztrajajo na veljavnosti Clausewitza tudi v sodobnih vojaškotehnoških razmerah.

Enega najstarejših javnih izrazov stališč oporečnikov najdemo v delih sovjetskega generala N. Talenskega iz l. 1960: „Z uporabo termojedrskega orožja je vojna prenehala biti politično sredstvo in se je spremenila v orodje nacionalnega in družbenega samomora“. To stališče Talenskega so v ZSSR ostro napadli v dveh izdajah uradnega učbenika strategije, ki ga je pripravila skupina avtorjev pod vodstvom maršala V. Sokolovskega (1962, 1966). V njih je bilo med drugim zapisano: „Narava vojne kot nadaljevanje politike se ni spremenila s premiki v tehniki in oborožitvi (...) Vojna je vedno bila in bo ostala nadaljevanje politike tega ali onega razreda ali države (...) Vprašanje o naravi jedrske vojne ni bilo, na žalost, vedno pravilno prikazano, vključno z našo literaturo (...) Napredek vojaške tehnike in oborožitve ne more spremeniti družbene narave vojne, pretrgati njenih vezi s politiko“. Ne glede na ta uradna stališča sovjetskih vojaških vrhov, je tudi v kasnejših letih prišlo in še vedno prihaja pri sovjetskih avtorjih do izpodbijanja Clausewitzeve formule, pa čeprav na bolj previden način. Tako je civilni politolog F. Burlacki zapisal l. 1979: „Če se jedrska vojna širi, postaja vse manj skladna z interesi velike politike, saj zmagovalci v njej ne bodo v boljšem položaju od poraženih“. V sodobnih sovjetskih besedilih, tudi v uradnih govorih najvišjih voditeljev, najdemo tako pritrditve, kakor tudi delna ali posredna zaničanje Clausewitzeve maksime.

Tudi v naši vojaškoznanstveni publicistiki zasledimo nasprotujoča si stališča (jugoslovanskih) marksistov o tem vprašanju. Eden od znanih oporečnikov veljavnosti Clausewitza v razmerah svetovnega jedrskega spopada je general

dr. Zlatko Rendulić. V živahni javni razpravi o tem vprašanju na straneh našega osrednjega vojaškoteoretičnega časopisa *Vojno delo* v l. 1981–1983. so sodelovali N. Pejnovič, M. Ibrahimpašić, M. Vučunić in B. Lukič. Slednji ne samo, da je zagovarjal veljavnost Clausewitzovega stališča, temveč je razglasil za „nedopustno“ samo zastavljanje tega vprašanja (*Vojno delo*, št. 2, 1981, 68).

Zanimivo je, da so tako zagovorniki, kakor tudi oporečniki lahko našli oporo za svoja stališča v delih samega Clausewitza. Medsebojno uničenje z jedrskim orožjem je močno podobno dvoboju za življenje in smrt, ki ga je Clausewitz edinega izvzel, ko je govoril o racionalni zasnovanosti vojne v politiki. Na drugi strani ni težko dokazati, da so razvoj jedrskih orožij, oborožitev z njimi, njihovimi preizkusi, grožnje z njihovo uporabo itd. povsem racionalna politična sredstva. Upošteva je tehnološki razvoj (vključno z miniaturizacijo jedrskih orožij, vse večjo točnostjo nosilcev, vse večjo zasilno močjo t. i. konvencionalnih eksplozivov itd.) lahko postane povsem politično racionalna tudi omejena jedrska vojna. V Clausewitzevem sistemu ni možno dokazati politične smotnosti domnevnega splošnega svetovnega jedrskega spopada. Tudi iz te zagate je nekaj možnih izhodov. Prvi je v tem, da bi bilo to neracionalno dejanje še vedno izraz politike, tokrat neracionalne. Drug izhod pa je v tem, da hipotetičnega splošnega jedrskega spopada ne moremo imenovati vojna. Le-ta bi glede na brezosebno (izstrelitev medcelinskih raket s pritiskom na gumb), odstotnostjo neposrednega stika med enotami nasprotnikov, hitrostjo (največ nekaj ur) in rušilnostjo (od 200 do 300 milijonov mrtvih že od neposrednih učinkov eksplozij) – močno odstopil od naše predstave o vojni. To pa pomeni, da je veljavnost Clausewitzeve maksime še vedno trdna na vseh ravneh pod ravnijo hipotetičnega svetovnega jedrskega spopada.

Že dejstvo, da so se sodobne znanstvene razprave tudi med marksisti o tako pomembnem vprašanju človeštva vrtele in se še vedno vrte okrog intelektualne dediščine pruskega generala, dediščine, zapisane pred dobrimi stopetdesetimi leti, dokazuje njeno življenjsko moč in vrednost tudi v sodobnem svetu. Več od tega noben avtor ne more niti zahtevati in niti pričakovati.

O vojni

Carl von Clausewitz

Prva knjiga

O naravi vojne

Prvo poglavje

Kaj je vojna

1. Uvod

Nameravamo razmišljati o posameznih **elementih** našega predmeta, nato o **posameznih delih** ali členih istega in nazadnje o **celoti** v svoji notranji povezanosti; napredovali bomo torej od enostavnega k sestavljenemu. Vendar je tukaj bolj kot kjerkoli drugje potrebno, da začnemo s pogledom na bistvo celote, ker je tukaj bolj kot kjerkoli drugje z delom treba hkrati misliti vedno tudi celoto.

2. Definicija

Tukaj se nočemo spustiti najprej v neokretno publicistično definicijo vojne, temveč se bomo pridrževali njenega elementa — dvoboja. Vojna ni nič drugega kot razširjen dvoboj. Če si hočemo množstvo posameznih dvobojev, iz katerih je sestavljena, zamišljati kot celoto, je bolje, če si predstavljamo dva borca v ringu. Vsak poskuša drugega s telesno silo primorati, da izpolni njegovo voljo; njegov **najbližji smoter** je, da **vrže** nasprotnika na tla in ga s tem onesposobi za vsak nadaljnji odpor.

Vojna je torej akt sile, s katero nasprotnika primoramo, da izpolni našo voljo.

Sila se opremlja z iznajdbami umetnosti in znanosti, da bi se soočila s silo. Spremljajo jo neopazne, komaj omembe vredne omejitve, ki si jih v imenu mednarodnopравниh običajev sama postavlja, ne da bi njeno moč bistveno oslabilo. Sila, t. j. telesna sila (kajti moralne razen pojma države in zakona ni), je torej **sredstvo**, da sovražniku vsilimo našo voljo, je **smoter**. Da bi ta smoter z gotovostjo dosegli, moramo sovražnika napraviti nemočnega, in to je po pojmu voj-

ne dejanski cilj vojnega dogajanja. Nadomešča smoter in ga v določeni meri izpodriva kot nekaj, kar samo ne spada k vojni.

3. Skrajna uporaba sile

Sedaj bi si človekoljubne duše mogle zlahka misliti, da obstaja umetna razorožitev ali podjarmljenje nasprotnika, ne da bi se povzročilo preveč ran, in da je to prava tendenca umetnosti vojskovanja. Kakorkoli že to dobro deluje, je vendarle treba to zmoto uničiti, kajti v tako nevarnih rečeh, kot je vojna, so zmote iz dobrodušnosti ravno najslabše. Ker uporaba fizične sile v vsem njenem obsegu na noben način ne izključuje udeležbe inteligence, tako mora dobiti premoč tisti, ki to silo uporablja brezobzirno, ne da bi prizanašal — če tega ne stori nasprotnik. S tem prisodi drugemu zakon, in tako se oba krepita do skrajnega, ne da bi obstajale druge omejitve kot imanentna izenačitev.

Tako je treba gledati na stvar in nekoristno, celo zgrešeno je stremljenje, da zaradi odpora do surovega elementa naravo tega ne bi upoštevali.

Če so vojne med omikanimi ljudstvi veliko manj grozne in uničujoče kot med neomikanimi, je to pripisati družbenemu stanju, tako v samih državah kot med seboj. Iz tega stanja in njegovih razmerij izhaja vojna, z njim je pogojena, utegnjena, popustljiva: toda te reči ji same ne pripadajo, so ji zgolj danost, in nikoli ne moremo v filozofijo vojne same vnesti princip popuščanja, da pri tem ne bi zagrešili nesmisla.

Boj med ljudmi je dejansko sestavljen iz dveh različnih elementov: **sovražnega čustva** in **sovražne namere**. Zadnjega od teh obeh elementov smo izbrali za značilnost naše definicije, ker je splošnejši. Nemogoče si je zamisliti tudi najbolj surove strasti sovraštva, ki meji na instinkt, brez sovražne namere; nasprotno je veliko sovražnih namer, ki jih ne spremljajo nobena ali vsaj nobena prevladujoča sovražna čustva. Pri surovih ljudstvih prevladujejo namere, ki jih je pripisati čudi pri omikanem razumu; toda ta razlika ni v bistvu surovosti in izobrazbe same, temveč v okoliščinah, ureditvah itd., ki ju spremljajo; torej ni nujna v vsakem posameznem primeru, temveč obvladuje samo večino primerov. Z eno besedo: tudi najbolj omikana ljudstva se lahko strastno vnamejo ena proti drugim.

Iz tega lahko vidimo, kako neresnično bi bilo, če bi vojno omikanih zvedli na golo razumno dejanje vlad in bi si jo vedno bolj hoteli zamišljati ločeno od vseh strasti, tako da fizične mase oboroženih sil dejansko ne bi več potrebovala, temveč samo njihova razmerja; neke vrste algebra ukrepanja.

Teorija se je že začela razvijati v to smer, ko so jo pojavi zadnje vojne podučili o nasprotnem. Če je vojna dejanje sile, spada k njej nujno tudi čud. Če iz tega ne izhaja, se na to vendarle bolj ali manj zvede; in ta bolj ali manj ni odvisen od stopnje omike, temveč od stopnje pomembnosti in trajanja sovražnega interesa.

Če torej vidimo, da omikana ljudstva ne pobijajo ujetnikov, mesta in dežele ne razdejavajo, je zato, ker se v njihovo vodenje vojne bolj vmešava inteligenca, ki jih je poučila o učinkovitejših sredstvih za uporabo sile, kot so ta surova povnanjanja instinkta. Iznajdba smodnika in napredujoče oblikovanje strelnega orožja že zadovoljivo kaže, da se v pojmu vojne vsebovana težnja po uničenju nasprotnika ni tudi dejansko ovirala ali odklanjala z rastjo omike.

Ponavljamo torej našo tezo: vojna je dejanje sile in pri uporabi sile ni nobenih meja; tako postavi vsak drugemu pravilo, pride do vzajemnega učinkovanja, ki

glede na pojem mora peljati do skrajnega. To je **prvo vzajemno učinkovanje in prva skrajnost**, na katero naletimo.
(Prvo vzajemno učinkovanje.)

4. Cilj je, napraviti sovražnika nemočnega

Dejali smo: napraviti sovražnika **nemočnega** je cilj vojnega akta; sedaj želimo pokazati, da je to nujno vsaj v teoretski predstavi.

Da bi nasprotnik izpolnil našo voljo, ga moramo spraviti v položaj, ki je neugodnejši kot žrtev, ki jo od njega zahtevamo; seveda pa neugodja tega položaja – vsaj na videz – ne smejo biti začasna, sicer bi nasprotnik počakal na boljši trenutek in ne bi popustil. Vsaka sprememba tega položaja, ki bi jo prineslo nadaljevanje vojne dejavnosti, mora voditi – vsaj v predstavi – **k še slabšemu**. Najslabši položaj, v katerega lahko zaide vojskujoči se, je popolna brezbrambnost. Če hočemo torej nasprotnika z vojnim dejanjem prisiliti, da izpolni našo voljo, ga moramo bodisi dejansko napraviti nemočnega bodisi ga spraviti v stanje, v katerem bi bil verjetno ogrožen. Iz tega sledi: da mora biti razorožitev ali podjarmljenje sovražnika – kakorkoli že to imenujemo – vedno cilj vojnega akta.

Seveda vojna ni delovanje žive moči na mrtvo maso, temveč je vedno – ker nobeno vojskovanje ne bi bila absolutna trpnost – naskok dveh živih sil ena na drugo; in kar smo povedali o zadnjem cilju vojnega dogajanja, si moramo misliti za obe strani. Tukaj je torej spet vzajemno učinkovanje. Dokler sovražnika ne vržem na tla, se moram bati, da on vrže mene, nisem torej več gospodar svojih dejanj, temveč mi prisodi pravilo, ki sem ga prisodil njemu. To je **drugo vzajemno učinkovanje, ki vodi do drugega skrajnega**.
(Drugo vzajemno učinkovanje.)

5. Skrajni napor sil

Če hočemo vreči nasprotnika na tla, moramo naš napor odmeriti glede na njegovo moč odpora: to se izraža s produktom, katerega dejavnikov ne moremo ločiti, namreč: **velikost razpoložljivih sredstev in jakost sile volje**.

Velikost razpoložljivih sredstev bi se dala določiti, ker temelji na številkah (čeprav ne povsem), toda mnogo manj se da določiti jakost sile volje – preceni se samo približno po jakosti motiva. V primeru, da bi na ta način dobili znosno verjetnost za moč odpora nasprotnika, lahko tako po tem odmerimo naše napore in te bodisi toliko povečamo, da prevladajo, bodisi – v primeru da naša zmožnost ne zadošča – toliko, kolikor je mogoče. Toda isto stori nasprotnik; torej novo obojestransko stopnjevanje, ki si mora v goli predstavi prizadevati za skrajnim. To je **tretje vzajemno učinkovanje in tretje skrajno**, na katero naletimo.

(Tretje vzajemno učinkovanje.)

6. Modifikacije v dejanskosti

Tako v abstraktnem področju golega pojma preišljujejoči razum ne najde nikjer miru, dokler ne prispe do skrajnega, ker ima opravka s skrajnim, s kon-

fliktom sil, ki so prepuščene same sebi in ki razen svojim notranjim ne sledijo nobenim drugim zakonom; če hočemo torej iz golega pojma vojne izpeljati absolutno točko za cilj, ki ga določimo, in za sredstva, ki jih moramo uporabiti, bi tako ob stalnem vzajemnem učinkovanju prispeli do ekstremov, ki ne bi bili nič drugega kot igra predstav, ki bi jih proizvedla komaj vidna sled pretiranega logičnega razločevanja. Če pa se — čvrsto se oklepajoč absolutnega — vsem težavam izognemo z eno potezo peresa in hočemo z logično strogostjo vztrajati na tem, da smo ob vsakem času pripravljeni na skrajno in da je vsakič treba zastaviti skrajne napore, potem bi bila takšna poteza peresa golo knjižno pravilo in ne pravilo za dejanski svet.

V primeru tudi, da bi bilo tisto skrajno od naporov absolutno — kar bi mogli zlahka najti — je treba vendar priznati, da bi se človeški duh težko podredil temu logičnemu sanjarjenju. V marsikaterem primeru bi prišlo do nepotrebne tratenja sil, ki bi morale najti protitež v ostalih načelih umetnosti vladanja; zahteval bi se napor volje, ki s predstoječim ciljem ne bi bil v ravnovesju in se ga zato ne bi moglo priklicati v življenje, kajti človeška volja svoje moči nikoli ne dobiva od pretiranega logičnega razločevanja.

Toda vse je drugače, če preidemo iz abstrakcije v dejanskost. Tam je moralo vse ostati podrejeno optimizmu; morali smo misliti tako eno kot drugo, ne zgolj stremeti za popolnim, temveč ga tudi dosegati. Ali bo to v dejanskosti tudi kdaj tako?

Tako bi bilo, če:

1. bi bila vojna povsem izolirano dejanje, ki bi nastalo nenadoma in ne bi bilo povezano s prejšnjim življenjem države,
2. če bi jo sestavljala ena ali vrsta istočasnih odločitev,
3. če bi vsebovala eno v sebi popolno odločitev in nanjo ne bi povratno z računico delovalo politično stanje, ki ji bo sledilo.

7. Vojna ni nikoli izolirano dejanje

Kar se tiče prve točke; vsak od obeh nasprotnikov za drugega ni nobena abstraktna oseba, tudi za tisti faktor v produktu odpora ne, ki ne temelji na zunanjih rečeh — namreč volja. Ta volja ni nekaj povsem neznanega; to kar bo jutri, se razodeva skozi to, kar je bila danes. Vojna ne nastane nenadoma, nje-
no širjenje ni delo trenutka; vsak od obeh nasprotnikov lahko torej v veliki meri presoja drugega že iz tega, kar je, kar počne, ne po tem, kar bi moral — strogo vzeto — biti in početi. Vendar človek s svojo nepopolno organizacijo vedno zaostaja za linijo absolutno najboljšega, in tako postanejo te na obeh straneh delujoče pomanjkljivosti princip popuščanja.

8. Ne obstaja iz enega samega udarca brez trajanja

Druga točka je povod za naša naslednja premišljanja.

Če bi bila odločitev v vojni ena sama ali bi bila vrsta istočasnih odločitev, bi morale seveda vse priprave tendirati k skrajnemu, kajti zamude se na noben način ne bi dalo zopet odpraviti; iz dejanskega sveta bi nam lahko kvečjemu priprave nasprotnika, v kolikor so nam znane, bile za merilo, in vse ostalo bi zopet zapadlo v abstrakcijo. Toda če odločitev obstaja iz več sukcesivnih

aktov, lahko seveda predhodni akt z vsemi svojimi pojavi postane mera sledečega; na ta način nastopi tudi tukaj dejanski svet, namesto abstraktnega, in omili tako stremljenje po skrajnem.

Vendar bi sedaj morala biti vsaka vojna zaobsežena v eni edini odločitvi ali v vrsti istočasnih odločitev, če bi bila za boj določena sredstva vsa obenem uporabljena ali bi se dala uporabiti; kajti tukaj **neugodna** odločitev nujno zmanjša sredstva; tako se lahko zgodi – če so ob prvi **vs**a sredstva uporabljena – da si druge ne moremo več misliti. Vojni akti, ki bi mogli slediti, bi bistveno spadali k prvemu boju in bi dejansko oblikovali samo njegovo trajanje.

Vendar smo videli, da že pri pripravah na vojno dejanski svet stopa na mesto golega pojma, dejanska mera na mesto skrajne predpostavke: torej bosta že zaradi tega oba nasprotnika v njunem vzajemnem učinkovanju zaostala za linijo skrajnega navora in torej niso vse sile takoj uporabljene. Toda tudi v naravi teh sil in njihovi uporabi je, da ne **morejo** vsa takoj učinkovito nastopiti. Te sile so: **lastne oborožene sile, dežela** s svojo površino in prebivalstvom ter **zavezniki**. Dežela s svojo površino in prebivalstvom namreč tvori – razen tega, da je vir vseh lastnih oboroženih sil – tudi na sebi integrirajoči del veličine, ki je v vojni učinkovita, in sicer le z delom, ki spada k vojnemu prizorišču ali ima na to opazen vpliv. Gibljive oborožene sile pač lahko istočasno angažiramo, ne moremo pa vseh trdnjav, rek, gorovja, prebivalcev itd., skratka ne moremo angažirati cele dežele, če ta ni tako majhna, da je že od prvega vojnega akta v celoti zaobsežena. Nadalje sodelovanje zavezništva ni odvisno od volje vojskujočega se, in v naravi meddržavnih odnosov je, da pogosto vstopi šele kasneje ali se okrepi, da doseže izgubljeno ravnotežje.

Nadalje bomo поблиže razvili tezo, da ta del sil odpora, ki se jih ne more takoj učinkovito angažirati, v večini primerov znaša mnogo večji del celote, kot bi morda verjeli na prvi pogled, in da se s tem celo tam, kjer je bila prva odločitev dana z veliko silo in je bilo torej ravnotežje sil zelo moteno, to vendarle lahko zopet vzpostavi. Tukaj nam zadošča, da pokažemo, da je naravi vojne nasprotna **popolna združitev sil v času**. Seveda to ne more biti razlog po sebi in za sebe, da bi zmanjševali stopnjevanje naporov za prvo odločitev, ker ima neugodna odločitev vedno slabo stran, ki se ji namerno ne izpostavljam, in ker bo prva odločitev – če ne ostane tudi edina – imela vendar toliko več vpliva na naslednje, čim večja je bila; sama možnost kasnejše odločitve pripomore, da se človeški duh v svoji bojzani pred prevelikimi navori zateče k temu, da torej pri prvi odločitvi ne zbere in ne angažira sile v tej meri, kot bi se bilo sicer zgodilo. Kar eden od obeh nasprotnikov ne stori iz slabosti, postane za drugega resnični **objektivni** razlog popuščanja, in tako se s tem vzajemnim učinkovanjem stremljenje po skrajnem zvede na določeno mero napora.

9. Vojna s svojim rezultatom nikoli ni nekaj absolutnega

Končno celo totalne odločitve cele vojne ne moremo vedno šteti za absolutno, temveč vidi država, ki je podlegla, v tem pogosto le prehodno zlo, za katero se lahko v političnih razmerjih kasnejšega časa še najde pomoč. Kako zelo mora tudi **to** brzdati nasilnost napetosti in silovitost napora sil, se razume samo po sebi.

10. Verjetnosti dejanskega življenja stopijo na mesto skrajnega in absolutnega pojmovanja

Na ta način se celotnemu vojnemu aktu odvzame strogi zakon, da bi gonilne sile posegale po skrajnem. Če se skrajnega nič več ne bojimo in ga nič več ne iščemo, tako ostane prepuščeno presoji, da namesto njegovih meja postavi meje za napore, in to se more zgoditi po **zakonih verjetnosti** le iz podatkov, ki jih nudijo pojavi dejanskega sveta. Če oba nasprotnika nista več gola pojma, temveč posamezni državi in vladi, vojna ni več idealen, temveč svojevrstno izoblikovan potek dogajanj; tako bo dejansko obstoječe dalo podatke za neznano, za pričakovano, kar je treba najti.

Iz značaja, opreme, stanja, razmerij nasprotnika bo vsak od obeh delov po zakonih verjetnosti sklepal na ravnanje drugega in po tem uravnaval svoje.

11. Sedaj stopi zopet v ospredje politični smoter

No, tukaj se zdaj sam od sebe v premišljanje na novo vrine predmet, ki smo ga (gl. št. 2) iz njega izločili: to je **politični smoter vojne**. Zakon skrajnega, namera, da nasprotnika napravimo nemočnega, da ga vržemo na tla, je doslej ta smoter v določeni meri pogoltnil. Kakor temu zakonu pojenja moč, kakor ta namera odstopa od svojega cilja, mora politični smoter vojne zopet stopiti v ospredje. Če je celotno razmišljanje verjetnostni račun, ki izhaja iz določenih oseb in razmerij, mora **politični smoter** kot **izvirni motiv** postati zelo bistven dejavnik v tem produktu. Čim manjša je žrtev, ki jo terjamo od našega nasprotnika, toliko manj smemo pričakovati, da bo zastavil napore, da nam jo odreče. Toda za kolikor manjši so tile, toliko manjši lahko ostanejo tudi naši. Nadalje, kolikor manjši je naš politični smoter, toliko manjša bo vrednost, ki mu jo dajemo, toliko prej si bomo dovolili, da ga opustimo: torej **za toliko manjši bodo iz tega razloga tudi naši napori**. Tako bo torej **politični smoter** kot **izvirni motiv** vojne mera, tako za cilj, ki ga je treba doseči z vojnimi akti, kot za napore, ki so potrebni. Toda to ne bo mogel biti **na sebi in za sebe**, temveč bo — ker imamo opravka z dejanskimi stvarmi in ne z golimi pojmi — **v relaciji do držav na obeh straneh**. Eden in isti politični smoter lahko pri različnih ljudstvih, ali celo pri enem in istem ljudstvu, v različnih časih proizvede povsem **različna** učinkovanja. Političnemu smotru torej lahko damo veljavnost merila samo tako, da si ga mislimo v njegovem **vplivu na mase, ki jih mora premikati**, torej tako, da se v razmišljanje vključi narava teh mas. Zlahka uvidimo, da s tem lahko postane učinek povsem drugačen, glede na to, če je v masah najti principe ojačanja ali slabljenja za dogajanje. V dveh ljudstvih in državah je moč najti takšne napetosti, takšno vsoto sovražnih elementov, da lahko na sebi majhen politični motiv vojne proizvede učinkovanja, ki segajo daleč preko njegove narave, resnično eksplozijo.

To velja za napore, ki jih politični smoter izzove v obeh državah, in za cilj, ki ga mora zastaviti vojnemu dogajanju. Od časa do časa bo mogel biti sam ta cilj, npr. osvojitve določene province. Od časa do časa sam politični cilj ne bo primeren za to, da bi bil cilj vojnega dogajanja; potem je treba prevzeti takšnega, ki lahko služi kot ekvivalent zanj in ga lahko zastopa pri miru. Toda tudi pri tem je vedno predpostavljeno ozir na posebnosti učinkujočih držav. So razmerja, kjer mora biti ekvivalent veliko večji kot politični smoter, če naj bo ta s

tem dosežen. Politični smoter bo kot mera toliko bolj prevladoval in sam odločal, kolikor bolj ravnodušno se obnašajo mase, kolikor manjše so napetosti, ki so razen v obeh državah tudi v njihovih razmerjih, in so primeri, kjer odloča skoraj sam.

Če je sedaj cilj vojnega akta ekvivalent za politični smoter, se bo v splošnem s tem manjšal, in sicer toliko bolj, kolikor bolj prevladuje ta smoter; in tako se razodeva, kako more brez notranjega protislovja uprizoriti vojne z vsemi stopnjami pomembnosti in energijo, od uničevalnih vojn do zgolj oboroženega nadziranja. To nas vodi do vprašanja drugačne vrste, ki ga moramo še razviti in nanj odgovoriti.

12. Zastoj v vojnem aktu s tem še ni pojasnjen

Kakor nepomembne morejo biti politične zahteve obeh nasprotnikov, kakor šibka uporabljena sredstva, kakor majhen more biti cilj, ki ga zastavijo vojnemu aktu, ali lahko ta akt zastane samo za trenutek? To je vprašanje, ki prodira globoko v bistvo stvari. Vsako dogajanje potrebuje za svojo dovršitev določen čas, ki ga imenujemo njegovo trajanje. To je lahko večje ali manjše, pač glede na večjo ali manjšo naglico delujočega.

S to večjo ali manjšo naglico se tukaj ne bomo ukvarjali. Vsak opravi s stvarjo na svoj način; počasnež ne opravi počasneje zato, ker hoče prebiti pri tem več časa, temveč zato, ker po svoji naravi potrebuje več časa in bi pri večji naglici s stvarjo slabše opravil. Ta čas je torej odvisen od notranjih razlogov in spada k dejanskemu trajanju dogajanja.

Če pustimo v vojni vsakemu dogajanju to njegovo trajanje, moramo vsaj na prvi pogled meniti, da se vsaka potrata časa izven tega trajanja, t. j. vsak zastoj v vojnem aktu, pojavlja kot nesmiseln. Pri tem ne smemo pozabiti, da ne govorimo o enem ali drugem od obeh nasprotnikov, temveč o napredovanju celotnega vojnega akta.

13. Samo en razlog je, ki more zadrževati ukrepanje in za tega se zdi, da je lahko vedno le na eni strani

Če sta se obe strani oborožili za boj, je moral k temu pripomoči sovražni princip; dokler ostajata pač oboroženi, t. j., da vojskujoča se ne skleneta miru, mora ta princip obstajati, in pri vsakem od obeh nasprotnikov lahko miruje le pod enim pogojem, namreč: **da hoče počakati ugodnejši trenutek za ukrepanje.** Na prvi pogled se sedaj zdi, da ta pogoj vedno lahko obstaja le na eni strani, ker na drugi strani postane eo ipso nasproten. Če ima eden interes za ukrepanjem, mora drugi imeti interes za čakanjem. Popolno ravnovesje sil premirja ne more proizvesti, kajti ob takšnem bi moral ta, ki ima pozitiven smoter (napadalec), ostati v napredovanju.

Toda če si ravnovesje zamišljamo tako, da tisti, ki ima pozitivni smoter in torej močnejši motiv, ukazuje manjšim silam, tako da bi nastala enačba iz produkta motiva in sil, bi morali še vedno reči: če za to stanje ravnovesja vnaprej ne moremo videti nobene spremembe, morata obe strani skleniti mir; če pa je sprememba vidna vnaprej, bo ugodna samo za enega in bo s tem

morala drugega pripraviti do ukrepanja. Vidimo, da pojem ravnovesja premirja ne more razložiti, temveč da se spet isteče na čakanje ugodnejšega trenutka. V primeru torej, da ima ena od dveh držav pozitiven smoter: osvojiti nasprotnikovo pokrajino, da bi jo uveljavljala pri sklenitvi miru. Po tej osvojitvi je njen politični smoter izpolnjen, potreba za ukrepanjem preneha, zanjo nastopi mir. Če se nasprotnik hoče pomiriti tudi ob tem uspehu, mora skleniti mir, če tega noče, mora ukrepati; sedaj si lahko zamislimo, da bo za ukrepanje organiziran v štirih tednih, torej ima zadosten razlog, da ukrepanje preštavi.

Zdi se, da od tega trenutka dalje pripade logična obveznost ukrepanja nasprotniku; s tem premaganemu ne pusti časa, da bi se opremil za ukrepanje. Razume se, da je tukaj predpostavljen popoln vpogled obeh strani kot primer.

14. S tem bi v vojno ukrepanje vstopila kontinuiteta, ki bi vse spet stopnjevala

Če bi ta kontinuiteta vojnega akta dejansko obstajala, bi bilo z njo vse spet gnano k skrajnemu, kajti če si odmislimo, da bi takšna neutrudna dejavnost silnost čustev še bolj razvnela in bi celoti dala večjo stopnjo strasti, večjo elementarno silo, tako bi tudi s kontinuiteto ukrepanja nastala strožja posledica, neovirana kavzalna povezava in s tem bi postalo vsako posamezno dogajanje pomembnejše in torej nevarnejše.

Vendar vemo, da je vojno dogajanje redko ali nikoli kontinuirano na ta način in da obstaja množica vojn, kjer ukrepanje zavzema daleč manjši del uporabljenega časa in premirje vsega ostalega. Nemogoče je, da je to vedno anomalija, saj mora biti možen zastoj v vojnem aktu, t. j. ni protislovje v sebi. Da je to tako in kako je to tako, bomo zdaj pokazali.

15. Tukaj se torej zahteva princip polarnosti

Vtem ko smo si interese enega vojskovodje zamišljali kot nasprotno veličino za drugega, smo privzeli pravo **polarnost**. Pridržali si bomo pravico, da v nadaljevanju posvetimo temu principu posebno poglavje, vendar je treba tukaj povedati o tem naslednje.

Princip polarnosti je veljaven le, če je mišljen za en in isti predmet, kjer se pozitivna veličina in njeno nasprotje natančno izničita. V bitki hoče vsaka stran zmagati, to je prava polarnost, kajti zmaga enega izniči zmago drugega. Toda če govorimo o dveh različnih stvareh, ki imata obojestranski odnos izven sebe, nista ti stvari, temveč njuni odnosi polarnost.

16. Napad in obramba sta stvari različne vrste in neenake jakosti, polarnost se torej ne more aplicirati na njiju

Če bi obstajala samo ena oblika vojne, namreč napad nasprotnika, in nobene obrambe, ali z drugimi besedami povedano, če bi se napad razlikoval od obrambe zgolj s pozitivnim motivom, ki ga oni ima in ga ta pogrēša, toda boj bi bil vedno en in isti: tako bi bila v tem boju vsaka prednost enega prav tako velika pomanjkljivost drugega, in obstajala bi polarnost.

Samo, vojna dejavnost razpade na dve obliki, napad in obrambo, ki sta — kakor bomo v nadaljevanju stvarno dokazali — zelo različni neenake jakosti. Polarnost je torej v tem, na kar se obe nanašata, v odločitvi, in ne v napadu in obrambi

sami. Če en vojskovodja hoče odločitev kasneje, jo mora drugi hoteti preje, vendar seveda le pri isti obliki boja. Če ima A interes napasti svojega nasprotnika ne zdaj, temveč štiri tedne kasneje, tako ima B interes, da ga napade zdaj in ne štiri tedne kasneje. To je neposredno nasprotje; vendar iz tega ne sledi, da bi B imel interes takoj napasti A, ker je ta interes očitno nekaj povsem različnega.

17. Učinkovanje polarnosti se pogosto izniči s premočjo obrambe nad napadom, in tako se razloži zastoj vojnega akta

Če je oblika obrambe močnejša kot oblika napada, kot bomo pokazali v nadaljevanju, bi morali vprašati, ali je prednost **kasnejše odločitve** pri enem tako velika kot prednost obrambe pri drugem; kjer tega ni, tam tudi ne more s pomočjo svojega nasprotja tega odtehtati in tako učinkovati na napredovanje vojnega akta. Vidimo torej, da stimulativna moč, ki jo ima polarnost interesov, lahko izgubi v razliki jakosti napada in obrambe in s tem postane neučinkovita.

Če je torej tisti, za katerega je sedanjost ugodna, prešibak, da bi mogel shajati brez prednosti obrambe, mora dopustiti bližanje neugodnejše prihodnosti; kajti še zmeraj je lahko boljše, da se pusti potolči v tej neugodni prihodnosti, kakor napasti sedaj in biti potolčen ali skleniti mir. Ker je po našem prepričanju premoč obrambe (pravilno razumljena) zelo velika in je veliko večja, kot se misli na prvi pogled, se iz tega razloži zelo velik del obdobja premirja, do katerih prihaja v vojni, ne da bi bilo nujno sklepati na notranje protislovje. Čim slabši so motivi ukrepanja, toliko bolj jih pogoltne in nevtralizira ta razlika med napadom in obrambo; toliko pogostejši bodo premori v vojnem aktu, kot nas tega uči izkušnja.

18. Drugi razlog leži v nepopolnem vpogledu v primer

Obstaja pa še drugi razlog, ki lahko zaustavi vojni akt, namreč nepopolni vpogled v primer. Vsak vojskovodja ima natančen pregled le nad svojim lastnim položajem, nad sovražnikovim pa po negotovih poročilih; v svoji sodbi o tem se lahko torej moti in zaradi te zmote verjame, da mora ukrepati nasprotnik, medtem ko je dejansko on na vrsti. To pomanjkanje vpogleda bi sicer ravno tako pogosto lahko narekovali času neprimerno ukrepanje kot času neprimerni premor in na sebi ne bi nič bolj prispevalo k zakasnitvi kot k pospešitvi vojnega akta, toda vedno se bo moral upoštevati kot eden od naravnih vzrokov, ki **morejo zaustaviti vojni akt brez notranjega protislovja**. Toda če premislimo, da se nasprotno vedno nagibamo k temu, da jakost svojega nasprotnika ocenjujemo previsoko kot prenizko, ker je tako v človeški naravi, bomo tudi dodali, da mora nepopolni vpogled v primer nasprotno zelo prispevati k zadrževanju vojnega dogajanja in krotiti princip tega dogajanja. Možnost premirja vodi k novemu popuščanju v vojnem aktu, s tem da le-tega v določeni meri razredči s časom, v svojih korakih zadržuje nevarnost in množi sredstva za vzpostavitev izgubljenega ravnovesja. Čim večje so napetosti, iz katerih je izšla vojna, čim večja je torej njena energija, toliko krajša bodo to obdobja zastoja; čim slabši je vojskovalni princip, toliko daljša bodo; kajti močnejši motivi pomnožijo moč volje, in ta je, kakor vemo, vsakokrat faktor, produkt sil.

19. Pogosti zastoj v vojnem aktu vojno še bolj oddalji od absolutnega, še bolj jo naredi za verjetnostni račun.

Čim počasneje se vojni akt odvija, čim pogostejše in lažje se zaustavi, toliko prej postane mogoče, da se zmeta popravi, toliko predrznejši postane delujoči v svojih predpostavkah, toliko prej bo s tem zaostal za linijo skrajnega in vse gradil na verjetnostih in domnevah. Kar torej zahteva že narava konkretnega primera na sebi — **verjetnostni račun** po danih razmerjih — za to pusti bolj ali manj počasen potek vojnega akta več ali manj časa.

20. Manjka torej samo še naključje, da se jo napravi za igro in tega najmanj pogreša

Iz tega vidimo, kako objektivna narava vojne napravi vojno za verjetnostni račun, sedaj potrebujemo samo še en edini element, da se napravi za igro, in tega elementa zanesljivo ne pogreša: to je **naključje**. Ni nobene človeške dejavnosti, ki bi bila tako trajno in tako splošno v stiku z naključjem kot je vojna. Z naključjem pa zavzame nedoločenost in z njo sreča v vojni velik delež.

21. Kot s svojo objektivno, tako postane vojna igra tudi s svojo subjektivno naravo

Če se sedaj ozremo na **subjektivno naravo** vojne, t. j. na tiste sile, s katerimi se vojna mora voditi, se nam mora še bolj zdeti kot igra. Element, v katerem se giblje vojna dejavnost, je nevarnost; toda katera od vseh moči duše je v nevarnosti najodličnejša? **Pogum**. Sicer se pogum pač lahko razume s pametno preračunljivostjo, toda vendarle sta reči različne vrste, pripadata različnim močem duše; nasprotno so **tveganje, zaupanje v srečo, smelost, drznost** samo izrazi poguma, in vse te usmeritve duha iščejo nedoločenost, ker je njihov element.

Kot na dlani torej vidimo, da absolutno, takoimenovano matematično, v izračunih umetnosti vojskovanja nikjer ne najde trdnega temelja in da že od vsega začetka vstopi igra možnosti, verjetnosti, sreče in nesreče, ki se nadaljuje v vseh večjih in manjših vlaknih njenega tkiva in je od vseh vej človekovega početja vojna najbližja igri s kartami.

22. Kot to človeškemu duhu nasplošno najbolj odgovarja

Čeprav naš razum vedno sili za jasnostjo in gotovostjo, naš duh vendarle pogosto privlači negotovost. Namesto da bi se z razumom prebijal po ozki stezi filozofskega preiskovanja in logičnega sklepanja, da bi prišel — komaj se zavedajoč samega sebe — na področje, kjer bi se počutil tujega in kjer bi se mu zdelo, da so ga zapustili vsi znani predmeti, z močjo domišljije raje ostaja v vrsti naključij in sreče. Namesto tiste burne nujnosti uživa tukaj v bogastvu možnosti; navdušen nad tem dobi pogum polet in tako postaneta tveganje in nevarnost element, v katerega se vrže kot pogumen plavalec v vodni tok.

Ali naj ga teorija tukaj zapusti in se samovšečno nadalje giblje v absolutnih sklepih in pravilih? Potem je neuporabna za življenje. Teorija mora upoštevati tudi človeško, tudi pogum, smelost, celo drznosti mora privoščiti njeno mesto. Umetnost vojskovanja ima opravla z živimi in moralnimi silami. Iz tega sledi, da nikjer ne more doseči absolutnega in gotovega; povsod ostaja torej nedoločenosti svoboda delovanja, in sicer prav tako pri največjem kot pri najmanjšem.

Kot stoji ta nedoločenost na eni strani, mora stopiti pogum in samozaupanje na drugo stran in zapolniti praznino. Tako velika kot sta tadva, sme postati njena svoboda delovanja. Pogum in samozaupanje sta torej za vojno zelo bistvena principa; teorija zatorej mora postavljati samo takšne zakone, v katerih se lahko v vseh svojih stopnjah in spremembah svobodno gibljejo te njune in najplemenitejše vojaške vrline. Tudi v tveganju je še razumnost in prav tako previdnost, samo da se preračunavata v drugi valuti.

23. Vendar vojna še vedno ostaja resno sredstvo za resen smoter. Natančneje določite tega.

Taka je vojna, tak je vojskovodja, ki jo vodi, taka je teorija, ki jo uravnava. Vendar vojna ni kratkočasenje, ni zgolj veselje za tveganjem in uspehom, ni delo prostega navdušenja; je resno sredstvo za resen smoter. Vse, kar vojna od palete sreče nosi na sebi, vse kar pobere od teh nihanj strasti, poguma, fantazije, navdušenja, so samo posebnosti tega sredstva.

Vojna neke skupnosti – celih ljudstev – in posebno **omikanih** ljudstev izhaja vedno iz političnega stanja in jo vedno izzove politični motiv. Je torej političen akt. Če bi sedaj bil popolnejši, bolj neoviran, absoluten izraz sile, kakor smo si ga morali izpeljati iz njegovega golega pojma, bi od tistega trenutka naprej, ko ga je politika priklicala, stopil na njeno mesto kot nekaj od nje povsem neodvisnega, jo izpodrinil in sledil le svojim lastnim zakonom, tako kot iztreljeni mini po danih koordinatah ne moremo spreminjati smeri in jo voditi. Stvar je bila do sedaj tudi dejansko tako mišljena, kadarkoli je pomanjkanje harmonije med politiko in vojskovanjem vodilo k teoretičnim razlikovanjem načina. Vendar ni tako in ta predstava je v osnovi zgrešena. Vojna dejanskega sveta ni, kot smo videli, nobeno takšno skrajno, kar bi njegovo napetost sprostito v eni sami izpraznitvi, temveč je učinkovanje sil, ki se ne razvijajo popolnoma na enak način in enakomerno, temveč ki zdaj zadovoljivo naraščajo, da bi premagale odpor, katerim sta postavljena nasproti vztrajnost in trenje, drugič pa so prešibke, da učinkujejo. Tako je vojna po svoje bolj ali manj silovito pulziranje napetosti in torej bolj ali manj hitro sprosti napetosti in izčrpa sile; z drugimi besedami: bolj ali manj hitro pelje do cilja, vendar traja še vedno dovolj dolgo, da se ji ob njenem poteku da ta ali ona smer, skratka, da ostane pokorna volji vodeče inteligence. Pomislimo sedaj, da vojna izhaja od političnega smotra, torej je naravno, da ta prvi motiv, ki jo je priklical v življenje, ostane prvi in najvišji ozir pri njenem izvajanju. Vendar politični smoter zato ni despotski zakonodajalec, mora se podrediti naravi sredstva in se s tem pogosto povsem spremeni, toda vedno je to, kar se mora najprej pritegniti v premislek. Politika bo torej prevečala celotni vojni akt in imela nanj stalen vpliv, kolikor to dopušča narava njegovih eksplozivnih sil.

24. Vojna je golo nadaljevanje politike z drugimi sredstvi

Vidimo torej, da vojna ni zgolj politični akt, temveč pravi politični instrument, nadaljevanje političnega občejanja, izvajanje le tega z drugimi sredstvi. Kar sedaj še ostane značilno za vojno, se nanaša na posebno naravo njenih sredstev. V vsakem posameznem primeru lahko umetnost vojskovanja v splošnem in vojskovodje terjata, da usmeritve in namere politike niso v protislovju s temi sredstvi. Ta zahteva resnično ni majhna; toda kako močno v posameznih primerih povratno učinkuje na politične namere, si moramo to vendarle misliti le

kot modifikacijo političnih namer, kajti politična namera je smoter, vojna je sredstvo in sredstva si nikoli ne moremo misliti brez smotra.

25. Raznovrstnost vojn

Čim sijajnejši in močnejši so motivi vojne, toliko bolj je zaobseženo celotno življenje ljudstev, čim silnejša je napetost, ki predhaja vojni, toliko bolj se bo vojna približevala svoji abstraktni podobi, toliko bolj bo šlo za podjarmljenje sovražnika, toliko bolj sovpadata vojni cilj in politični smoter, in zdi se, da je vojna bolj vojaška in manj politična. Čim šibkejši so motivi in napetosti, toliko manj bo naravna usmeritev vojnega elementa, namreč sile, sovpadla smeri, ki jo odreja politika, toliko bolj se mora vojna odmakniti od svoje naravne usmeritve, toliko različnejši je politični smoter od cilja idealne vojne, toliko bolj se zdi, da vojna postaja **politična**. Da bralec ne bi podlegel napačnim predstavam, moramo tukaj opozoriti, da je s to **naravno tendenco** vojne mišljena le filozofska, prava **logična** tendenca in nikakor tendenca v konflikt dejansko zapletenih sil, tako da bi si pod tem smeli misliti npr. vse duševne moči in strasti bojujočih se. Sicer bi lahko tudi te v nekaterih primerih bile v tolikšni meri vzpodbujene, da bi se jih le s težavo lahko zadrževalo na politični poti; v večini primerov takšna protislovja ne bodo nastala, ker bo z obstojem tako močnih prizadevanj povezan tudi sijajen, s tem harmoničen plan. Kjer je ta plan usmerjen samo na majhno, tam bo tudi stremljenje duševnih moči v množici tako majhno, da bo ta množica vedno prej potrebna spodbude kot zadrževanja.

26. Vse jih lahko opazujemo kot politična dogajanja

Če je torej tudi res, da se povrnemo h glavni stvari, da se pri ene vrste vojne zdi, da je politika povsem izginila, medtem ko pri drugi vrsti povsem določeno stopa v ospredje, vendar lahko trdimo, da je politična tako ena kot druga; kajti če politiko opazujemo kot inteligenco posebljene države, mora v vseh konstelacijah, ki jih je njena računica zajela, zmochi dojeti tudi tisto, kjer narava vseh razmerij pogojuje vojno prve vrste. Samo v kolikor politiko ne razume kot splošen vpogled, temveč **konvencionalni** pojem nenasilne, skrbne, prekanjene, tudi poštene pameti, bi ji mogla zadnja vrsta vojne bolj pripadati kot prva.

27. Posledice tega gledanja za razumevanje zgodovine vojn in za osnove teorije

Prvič torej vidimo: da si vojne ob vseh okoliščinah nismo zamišljali kot **samo-stojno reč**, temveč kot politični instrument; in le ta način predstave nam omogoča, da ne pridemo v protislovje s celokupno zgodovino vojn. Samo on odpira veliko knjigo razumnemu vpogledu. — **Drugič**: prav ta vpogled nam kaže, kako različne morajo biti vojne po naravi njihovih motivov, in po razmerjih, iz katerih izhajajo.

Prvi, najsijajnejši, najodločilnejši akt presoje, ki ga izvrši državnik in vojskovodja, je sedaj ta, da vojno, ki jo začinja, v tej zvezi pravilno spozna, da je ne vzame za nekaj ali hoče narediti za nekaj, kar ona po naravi razmerij ne more biti. To je torej prvo, najobsežnejše od vseh strateških vprašanj; kasneje ga bomo pri vojnem planu поблиže upoštevali. Tukaj se zadovoljimo s tem, da smo predmet pripeljali do te točke in tako določili pglavitni vidik, iz katerega moramo opazovati vojno in njeno teorijo.

28. Rezultat za teorijo

Vojna torej ni le pravi kameleon, ki v vsakem konkretnem primeru nekoliko spremeni svojo naravo, temveč je tudi po svoji celotni pojavnosti, glede na v njej vladajoče tendence čudna trovrstnost, sestavljena iz izvorne nasilnosti svojega elementa, mržnje in sovraštva, ki ju lahko imamo za **slepi naravni nagon**, iz igre verjetnosti in naključja, ki jo napravijo za **svobodno dejavnost duše**, in iz podrejene narave političnega orodja, s čimer zapade golemu razumu.

Prva od teh treh strani se nanaša bolj na ljudstvo, druga bolj na vojskovodjo in njegovo armado in tretja bolj na vlado. Strasti, ki naj se v vojni vnamejo, morajo že obstajati v ljudstvih; obseg, ki ga bo dobila igra poguma in talenta v kraljestvu verjetnosti naključja, je odvisna od posebnosti vojskovodje in armade, politični smotri pa pripadajo edino vladi.

Te tri tendence, ki se pojavljajo prav tako kot tri različne zakonodaje, so utemeljene globoko v naravi predmeta in obenem spremenljive veličine. Vsaka teorija, ki teh tendenc ne bi upoštevala in bi med njimi hotela vzpostaviti arbitraren odnos, bi v trenutku prišla v takšno protislovje z dejanskostjo, da bi nanjo edino že zaradi tega morali gledati, kot da je uničena. Naloga je torej obdržati lebdeči teorijo med temi tremi tendencami kot med tremi privlačnimi točkami.

Po kateri poti bi to težavno nalogo še najprej razrešili, bomo raziskali v knjigi o teoriji vojne. Na vsak način bo tukaj izvršeno ugotavljanje pojma vojne prvi žarek, ki nam je posvetil v temeljno zgradbo teorije, ki najprej ločuje velike gmote in nam bo te gmote omogočil razločevati.

Drugo poglavje

Smoter in sredstvo v vojni

Potem ko smo se v predhodnem poglavju seznanili s sestavljeno in spremenljivo naravo vojne, se bomo ukvarjali z raziskovanjem, kakšen vpliv ima to na smoter in sredstvo v vojni.

Vprašajmo se najprej po cilju, h kateremu mora biti celotna vojna usmerjena, da bi bila za politični smoter pravo sredstvo; videli bomo, da je ta cilj ravno tako spremenljiv, kot je to politični smoter in kot so to svojevrstna razmerja vojne.

Če se najprej oprimumo čistega pojma vojne, moramo reči, da leži politični smoter vojne pravzaprav izven njegovega področja; kajti če je vojna akt sile, da nasprotnika prisilimo v izpolnitev naše volje, bi se moral **vedno** in **edinole** izteči v to, da se nasprotnika vrže na tla, t. j. napravi se ga nemočnega. Najprej bomo **ta** smoter, razvitega iz pojma, ki se mu tudi v stvarnosti približuje množica primerov, opazovali v tej dejanskosti.

V nadaljevanju bomo ob vojnem planu podrobneje raziskali, kaj pomeni napraviti državo nemočno, vendar moramo tukaj takoj razlikovati tri stvari, ki kot trije splošni objekti v sebi zaobsegajo vse drugo. To so **oborožene sile**, **dežela** in **volja sovražnika**.

Oborožene sile morajo biti **uničene**, t. j. **treba jih je spraviti v takšno stanje, da boja ne morejo več nadaljevati**. Ob tem moramo izjaviti, da bomo v nadaljevanju z izrazom „uničenje sovražnih oboroženih sil“ razumeli le to.

Dežela mora biti osvojena, kajti iz dežele bi se mogle tvoriti nove oborožene sile.

Toda če se je tudi to oboje zgodilo, vojne — t. j. sovražne napetosti in delovanja sovražnikovih sil — ne moremo imeti za končano, dokler ni premagana tudi volja sovražnika, t. j. dokler njegova vlada in njegovi zavezniki niso primorani podpisati miru ali dokler ljudstvo ni primorano, da se pokori; kajti boj se lahko na novo razplamti v notranjosti dežele ali tudi s pomočjo njegovih zaveznikov, medtem ko imamo mi deželo popolnoma zasedeno. Seveda se to lahko zgodi tudi po sklenitvi miru, vendar to ne dokazuje nič drugega, kot da nobena vojna ne nosi v sebi popolne odločitve in rešitve. Toda celo če se to primeri, ob sami sklenitvi miru vendarle vsakič ugasne množica isker, ki bi na tihem še naprej tlele, in napetosti popustijo, ker se vsi miru naklonjeni duhovi, ki jih je v vsakem ljudstvu in v vseh razmerah vedno obilo, povsem odvrnejo od linije odpora. Tudi če je kakorkoli drugače, je z mirom treba vedno imeti smoter za dosežen in posel vojne za dokončan.

Ker so od teh treh predmetov oborožene sile določene za zaščito dežele, je naravni red, da se te najprej uniči, nato se osvoji dežela in se s tema dvema uspehoma kot tudi s stanjem, v katerem se potem še nahajamo, primora nasprotnika k miru. Običajno pride do uničenja sovražnih sil postopoma in prav v tej meri tik za njim sledi osvojitve dežele. Pri tem se poskuša stopiti v vzajemno učinkovanje, vtem ko izguba pokrajim povratno učinkuje na slabljenje oboroženih sil. Ta red pa nikakor ni nujen, in zato do njega tudi vedno ne prihaja. Sovražna armada se lahko, še preden je opazno oslABLJENA, umakne do nasprotnih meja dežele, tudi čisto v tujino. V tem primeru je osvojen največji del dežele ali tudi cela dežela.

Vendar ta smoter **abstraktne vojne**, to poslednje sredstvo za doseg političnega smotra, v katerem morajo biti zaobjeti vsi drugi, **onemogočenje nasprotnika**, v dejanskosti splošno nikakor ne obstaja, ni nujen pogoj za mir in se ga nikakor ne more postaviti v teorijo kot zakon. Nepregledna množica mirovnih sporazumov je bila sklenjena, še preden je bilo eno od obeh strani šteti za brezbrambno, še celo ravnovesje ni bilo niti opazno omajano. Še več; če pogledamo konkretne primere, je treba reči, da bi bilo v celii vrsti teh **podjarmljenje nasprotnika** nepotrebna igra predstav, če je namreč nasprotnik znatno mogočnejši.

Vzrok, zakaj se iz pojma vojne razviti smoter splošno ne ujema z dejansko vojno, leži v različnosti obeh vojn, s čimer smo se ukvarjali v predhodnem poglavju. Če bi bil takšen, kot ga daje goli pojem, bi se vojna med državami z znatno neizenačenimi silami prikazovala kot absurd, torej bi bila nemogoča; neenakost fizičnih sil bi smela biti kvečjemu tako velika, da bi se mogla izravnati z nasprotnimi si moralnimi silami, in to v Evropi ob našem današnjem družbenem stanju ne bi daleč segalo. Če smo torej videli, da je prihajalo do vojn med državami z **zelo neenako močjo**, je to zato, **ker je vojna v dejanskosti pogosto zelo oddaljena od svojega prvotnega pojma**. Dve stvari sta, ki lahko v dejanskosti stopita kot motiv za mirom na mesto nesposobnosti za nadaljni odpor. Prva je neverjetnost in druga prevelika cena za uspeh.

Ker celotna vojna, kot smo videli v predhodnem poglavju, mora opustiti strogi zakon notranje nujnosti in se mora prepustiti verjetnostnemu izračunu, in da se to primeri toliko bolj, kolikor bolj je po svojih razmerjih, iz katerih je izšla, za to primerna, kolikor manjši so motivi in napetosti, tako je tudi razumljivo, kako iz tega verjetnostnega izračuna nastane sam motiv miru. Torej ni treba, da je vojna vedno izbojevana do te mere, da je ena stran podjarmljena,

in lahko mislimo, da pri zelo šibkih motivih in napetostih zadošča že lahna, komaj nakazana verjetnost, da tistega, proti kateremu je usmerjena, pripravi do popuščanja. Če bi bil pa drugi vnaprej prepričan o tem, potem je seveda naravno, da bo stremel po tej **verjetnosti** in ne bo iskal in delal ovinka, da sovražnika v celoti podjarmi.

Še splošnejše deluje upoštevanje potroška sil, ki je že bil nujen in bo še nujen, do odločitve za mir. Ker vojna ni akt slepe strasti, temveč prevladuje v njej politični smoter, mora vrednost, ki jo ta ima, določati velikost žrtvovanj, s katerimi ga hočemo odkupiti. To se ne bo primerilo zgolj pri njegovem **obsegu**, temveč tudi pri njegovem **trajanju**. Kakor hitro postane potrošek sil tako velik, da vrednost političnega smotra z njim ne more več obdržati ravnovesja, je treba politični smoter opustiti in posledica tega je mir.

Vidimo torej, da bodo v vojnah, kjer eden drugega ne more napraviti povsem nemočnega, motivi miru naraščali in padali na obeh straneh glede na verjetnost nadaljnjega uspeha in glede na nujen potrošek sil. Če bi bili motivi na obeh straneh enako močni, bi se srečali v sredini svojih političnih diferenc; kolikor pridobijo v enem, smejo biti šibkejši v drugem; če njihova vsota le zadošča, bo prišlo do miru; seveda se bo izteklo bolj v dobro tistega, ki je za mir imel slabše motive.

Tukaj namerno prehajamo čez razloček, ki ga ob ukrepanju mora proizvesti **pozitivna in negativna** narava političnega smotra; kajti čeprav je razloček, kot bomo pokazali v nadaljevanju, izredno pomemben, se moramo tukaj vendarle zadržati na še splošnejšem stališču, ker se prvotne politične namere v teku vojne zelo menjajo in nazadnje lahko postanejo povsem drugačne, **ravno zato ker se določajo z uspehi in verjetnimi izidi**.

Sedaj nastane vprašanje, kako se lahko deluje na verjetnost uspehov. Najprej seveda z istimi predmeti, ki vodijo do podjarmljenja nasprotnika: **uničenje njegovih oboroženih sil in osvojitve njegovih pokrajin**; vendar oba predmeta pri tem nista natančno ista, kot bi bila pri tem smotru. Če napademo sovražne oborožene sile, je nekaj povsem drugega, če hočemo za prvim udarcem zadati še vrsto drugih, dokler nazadnje ni vse razbito, ali če se hočemo zadovoljiti z eno zmago, da bi pri nasprotniku zlomili občutek varnosti, mu dali občutek, da smo nadmočni, in ga za prihodnost navdali s skrbmi. Če to hočemo, potem bomo za uničenje njegovih oboroženih sil stavili samo toliko, kot za to zadošča. Prav tako je tudi osvojitve pokrajin drugačen ukrep, če se ne meri na podjarmljenje nasprotnika. V tem primeru bi bilo uničenje njegovih oboroženih sil dejansko učinkovito dogajanje in zavzetje pokrajin samo posledica tega; zavzetje pokrajin še preden so oborožene sile razbite, bi bilo vedno gledati kot nujno zlo. Če ne merimo na podjarmljenje sovražnih oboroženih sil in če smo prepričani, da sovražnik sam ne išče poti za krvavo odločitev, temveč se je **boji**, je nasprotno zavzetje šibke in sploh nebranjene pokrajine **že na sebi prednost**; in če je ta uspeh zadosti velik, da nasprotnika zaskrbi za splošni uspeh, ga je treba gledati kot bližnjico k miru.

Sedaj pa prehajamo še k posebnemu sredstvu. — Na delovanje verjetnosti uspeha, ne da bi podjarmili sovražne oborožene sile, namreč na takšne dejavnosti, ki imajo **neposredno politično zvezo**. Če obstajajo dejavnosti, ki so predvsem primerne, da ločijo ali onemogočijo zaveznitva našega nasprotnika, in da si z njimi pridobimo nove zaveznike, vzpodbudimo politične funkcije za naše dobro itd., zlahka dojamemo, kako zelo more to stopnjevati verjetnost

uspeha in postati veliko krajša pot do cilja, kot podjarmljenje sovražnih oboroženih sil.

Drugo je vprašanje, katera so sredstva za delovanje na sovražnikov potrošek sil, t.j. na zvišanje cene.

Potrošek nasprotnikovih sil je v **obrabi njegovih oboroženih sil**, torej v našem razdejanju le-teh; v **izgubi pokrajin**, torej v naši osvojitvi le-teh.

Da oba ta predmeta zaradi različnega pomena tudi tukaj vselej ne sovpadata z istoimenskima pri drugem smotru, se bo ob natančnejšem opazovanju pokazalo samo od sebe. Ne sme nas premotiti, da bodo razločki večinoma majhni, kajti v dejanskosti pogosto odločajo pri šibkih motivih najfinejše nianse za eno ali drugo modaliteto uporabe sil. Tukaj nam gre le za to, da bi pokazali, da so ob predpostavki določenih pogojev **možne** druge poti do cilja, da niso **notranje protislovje**, niso **absurd**, niti niso **napaka**. Razen obeh teh predmetov obstajajo še **tri** posebne poti, ki so neposredno usmerjene k stopnjevanju potroška nasprotnikovih sil. Prva je **invazija**, t.j. **zavzetje sovražnikove pokrajine**, ne da bi jo **nameravali obdržati**, temveč da bi pobrali vojni davek ali jo celo opustošili. Neposredni smoter tukaj ni niti osvojitve sovražne dežele niti podjarmljenje njegovih oboroženih sil, temveč le **povsem splošno sovražnikova škoda**. Druga pot je, da naša prizadevanja usmerimo **predvsem** na takšne predmete, ki povečujejo sovražnikovo škodo. Ni nič lažjega, kot da si mislimo dve različni usmeritvi naših oboroženih sil, od katerih ena zdaleč zasluži to prednost, da — če do tega pride — sovražnika potolče, vendar je druga, če ni in ne more biti govora o podjarmljenju, donosnejša. Kot se običajno reče, bi prvo šteli bolj za vojaško, drugo bolj za politično. Vendar če se postavimo na najvišje stališče, je vojaška tako ena kot druga, in vsaka smotrna le, če ustreza danim pogojem. Tretja pot, ki je po obsegu pripadajočih ji primerov najpomembnejša, je **utrufanje** nasprotnika. Tega izraza nismo izbrali le zaradi tega, da bi objekt označili z eno besedo, temveč zato ker stvar v celoti izraža in ni tako slikovit, kot se zdi na prvi pogled. V pojmu utrufanja v boju je vsebovano s **trajanjem dogajanja postopno izzvano izčrpavanje fizičnih sil in volje**.

Če hočemo torej nasprotnika v trajanju boja preseči, se moramo zadovoljiti s tako majhnim smotrom kot je mogoče, kajti v naravi stvari je, da večji smoter zahteva večji potrošek sil kot manjši; najmanjši smoter pa, ki si ga moremo postaviti predse, je **čisti odpor**, t.j. boj brez pozitivne namere. Pri tem bodo naša sredstva razmeroma največja in torej rezultat najbolj zagotovljen. Kako daleč lahko sedaj gre ta negativiteta? Očitno ne do absolutne pozitivitete, kajti gola trpnost ne bi bila več boj; odpor pa je dejavnost, ki mora razdejati toliko sovražnikovih sil, da mora opustiti svoje namere. Samo to hočemo pri vsakem posameznem aktu in v tem je negativna narava naše namere.

Nesporno je, da ta negativna namera v svojem posameznem aktu ni tako učinkovita, kot bi bila enako usmerjena pozitivna, — ob predpostavki, da namera uspe; toda ravno v tem je razloček — negativna uspe prej, torej daje več gotovosti. Kar izgubi na učinkovitosti v posameznem aktu, mora s časom, torej s trajanjem boja, zopet pridobiti; in tako je torej ta negativna namera, ki tvori princip čistega odpora, tudi naravno sredstvo, da se nasprotnika v trajanju boja preseže, to je, da se ga utruji.

V tem je izvor razlike med **napadom in obrambo**, ki obvladuje celotno področje vojne. Vendar tej poti tukaj ne moremo slediti naprej; zadovoljimo se z izjavo, da se iz same te negativne namere morejo izpeljati vse prednosti in tako vse

močnejše oblike boja, ki ji stojijo ob strani in v katerih se udejanja torej ta filozofsko-dinamični zakon, ki obstaja med velikostjo in gotovostjo uspeha. Vse to si bomo ogledali v nadaljevanju. Če torej negativna namera, t. j. združitve vseh sredstev v golem odporu, daje prednost v boju, če je ta tako velika, da **izenači** morebitno premoč nasprotnika, bo zadoščalo golo **trajanje** boja, da se nasprotnikov potrošek sil povsem spravi do točke, kjer nasprotnik političnega smotra ne more obdržati v ravnovesju s potroškom, zato ga mora opustiti. Vidimo torej, da ta pot utrujanja nasprotnika zaobjema veliko število primerov, kjer se šibki hoče zoperstaviti mogočnejšemu.

Vidimo torej, da je v vojni mnogo poti do cilja, da ni vsak primer povezan s podjarmljenjem nasprotnika, da so **uničenje sovražnih oboroženih sil, osvojitve sovražnikovih pokrajin, njihova gola zasedba, gola invazija nanje, dejavnosti, ki so neposredno usmerjene na politične odnose, končno tudi pasivno čakanje na sovražnikove udarce** – vse sredstva, ki se morejo uporabiti, vsako za sebe, za premagovanje sovražnikove volje, pač glede na to ali posebnost primera dopušča večja pričakovanja od enega ali od drugega sredstva. Lahko bi dodali še celo vrsto smotrov kot bližnjic do cilja, ki bi jih mogli imenovati argumenti ad hominem. Na vseh področjih človekovega občevanja prihaja do teh isker osebnih odnosov, iskre, ki preskakujejo vsa stvarna razmerja, in v vojni, kjer igra osebnost bojevnikarja – v kabinetu ali na bojnem polju – tako veliko vlogo, smejo še najmanj manjkati. Zadovoljimo se s tem, da na to pokažemo, ker bi bila pedantnost, če bi jih hoteli razvrstiti po razredih. Lahko rečemo, da z njimi naraste število možnih poti do cilja do neskončnosti.

Da teh različnih bližnjic do cilja ne bi podcenili, jim bodisi pripisali veljavo redkih izjem, bodisi bi imeli razliko, ki jo v vojskovanju pogojujejo, za nebstveno, se moremo samo ovedeti mnogoterosti političnih smotrov, ki lahko narekujejo vojno, ali da s pogledom premerimo razdaljo, ki loči uničevalno vojno za politični obstoj in vojno, ki izsiljeno ali oslabiljeno zavezništvo naredi za neprijetno dolžnost. Med njima obstaja nešteto odtenkov, do katerih prihaja v dejanskosti. Prav s to pravico, s katero se je hotelo nekatere od teh odtenkov v teoriji zavreči, bi jih mogli vse zavreči, t. j. dejanski svet spraviti izpred oči.

Tako je nasplošno s ciljem, ki ga je treba zasledovati v vojni; bodimo zdaj pozorni na sredstva.

To sredstvo je samo eno; to je **boj**. Kakorkoli raznoliko je ta izoblikovan, kakorkoli daleč se more oddaljiti od surove rešitve mržnje in sovraštva pri boksu, kolikorkoli stvari, ki same niso boj, se more vriniti, je vedno vsebovano v pojmu vojne, da morajo vsa učinkovanja, ki se v njej pojavljajo, **izvorno izhajati iz boja**.

Da je tako tudi v največji raznoterosti in sestavljenosti dejanskosti, za to obstaja zelo enostaven dokaz. Vse, kar se v vojni zgodi, se zgodi zaradi oboroženih sil; **toda kjer so uporabljene oborožene sile, to je oboroženi ljudje**, tam mora v temelju nujno biti predstava boja.

Torej spada k vojni dejavnosti vse, kar se nanaša na oborožene sile, torej vse, kar spada k njihovi izgradnji, ohranitvi in uporabi.

Izgradnja in ohranitev sta očitno samo sredstvi, uporaba pa je smoter.

Boj v vojni ni boj posameznika proti posamezniku, temveč je mnogotero razčlenjena celota. V tej veliki celoti moremo razlikovati enotnosti dveh vrst: enotnosti določene po subjektu in enotnosti določene po objektu. V armadi

se število bojevnikov naniza v nove enotnosti, ki tvorijo člene višjega reda. Torej tvori boj enega od teh členov tudi bolj ali manj izrazito enotnost. Nadalje tvori smoter boja, torej njegov **objekt**, enotnost istega.

Vsako od teh enotnosti, ki se v boju razlikujejo, poimenujemo **borba**.

Če je v osnovi vsake uporabe oboroženih sil predstava boja, tudi uporaba oboroženih sil sploh ni ničesar drugega kot ugotovitev in razvrstitev določenega števila borba.

Vsa vojna dejavnost se torej posredno ali neposredno nanaša na borbo. Vojaka se rekrutira, obleče, oboroži, izuri, on spi, je, pije in koraka, vse samo, da bi se boril na pravi strani in ob pravem času.

Če se torej v borbi končajo vse niti vojne dejavnosti, jih bomo tudi vse dojeli z določitvijo razvrstitve borb; samo iz te razvrstitve in njihove izvršitve izhajajo učinkovanja, nikoli neposredno od njim predhodnih pogojev. V borbi je torej vsa dejavnost usmerjena k uničenju nasprotnika ali bolje k uničenju njegovih oboroženih sil, kajti to je vsebovano v njenem pojmu; uničenje sovražnih oboroženih sil je torej vedno sredstvo, da se doseže smoter borbe.

Ta smoter je lahko tudi golo uničenje sovražnih oboroženih sil, vendar to nikakor ni nujno, temveč more biti nekaj povsem drugega. Kakor hitro namreč – kot smo pokazali – podjarmljenje sovražnika ni edino sredstvo, da se doseže politični smoter, brž ko obstajajo drugi predmeti, ki se jim more v vojni slediti kot ciljem, sledi samo od sebe, da morejo ti predmeti postati smoter posameznih vojnih aktov in torej tudi smoter borb. Vendar celo za tiste borbe, ki so kot podrejeni člani pravzaprav povsem posvečene podjarmljenju sovražnih oboroženih sil, ni nujno, da imajo uničenje oboroženih sil za svoj najbližji cilj.

Če pomislimo na raznotero členitev velikih oboroženih sil, na množico okoliščin, ki začnejo učinkovati ob njihovi uporabi, je razumljivo, da tudi boj takšnih oboroženih sil mora dobiti raznoliko členitev, podreitev in sestavljenost. Tukaj seveda more in mora biti za posamezne člene množica smotrov, ki sami niso uničenje sovražnih oboroženih sil in na to sicer vplivajo v okrepljeni meri, vendar samo posredno. Če dobi bataljon nalogo, da sovražnika prežene z nekega hriba, nekega mostu itd., je praviloma posedovanje teh predmetov dejanski smoter, uničenje sovražnih sil pa je tam zgolj sredstvo ali postranska stvar. Če se sovražnika lahko prežene z golo demonstracijo, je smoter tudi dosežen; vendar sta bila ta hrib, ta most praviloma zavzeta samo zato, da bi se vplivalo na stopnjevano uničevanje sovražnih oboroženih sil. Če je tako že na bojišču, bo tako še veliko bolj na celotnem vojskovališču, kjer si ne stojita nasproti samo dve vojski, temveč državi, ljudstvu, deželi. Tukaj se mora število možnih odnosov in zatorej število kombinacij zelo pomnožiti, raznolikost razvrstitev povečati in s podrejajočim si odtlenkom smotrov dalje oddaljiti prvo sredstvo od zadnjega smotra.

Zaradi veliko razlogov je torej mogoče, da smoter borbe ni uničenje sovražnih oboroženih sil, tistih namreč, ki nam stojijo nasproti, temveč da se to pojavlja samo kot sredstvo. Vendar v vseh teh primerih ni odločilna tudi izvršitev tega uničenja; kajti borba tukaj ni nič drugega kot **izmera** sil in na sebi nima nobene vrednosti, temveč ima samo vrednost rezultata, t. j. svoje odločitve. Vendar je lahko izmera sil v primerih, kjer so zelo neizenačene, ohranjena že z golo ocenitvijo. V takšnih primerih tudi ne bo prišlo do borbe, temveč se bo šibkejši takoj vdal.

Če smoter borbe ni vedno uničenje v njej zajetih oboroženih sil, in se njen smoter pogosto celo lahko doseže, ne da bi do boja dejansko prišlo — zgolj z njegovim ugotavljanjem in iz tega izhajajočimi razmerji, postane jasno, kako se ob veliki dejavnosti lahko vodijo celi bojni pohodi, ne da bi ob tem faktični boj igral omembe vredno vlogo.

Da je temu lahko tako, dokazuje vojna zgodovina v stotih primerih. Koliki od teh primerov so s pravico imeli nekravno odločitev, t. j. **brez notranjega protislovja**, in če bi nekateri od slovesov, ki iz njih izvirajo, zdržali kritiko, bomo pustili odprto, kajti gre nam le za to, da pokažemo **možnost** takšnega vojnega poteka. V vojni imamo samo **eno** sredstvo, borbo, ki pa nas ob raznolikosti njegove uporabe uvaja v vse od različnih poti, ki jih raznoterost smotra določa, tako da se zdi, da nismo pridobili ničesar; vendar ni tako, kajti iz te enotnosti sredstva izhaja nit, ki se za razmišljanje vleče skozi celotno tkivo vojne dejavnosti in ga drži skupaj.

Uničenje sovražnih oboroženih sil smo opazovali kot enega od smotrov, ki se more v vojni slediti, in pustili odprto, kakšno pomembnost mu je treba dati med preostalimi smotri. V posameznih primerih bo odvisno od okoliščin, in za splošno njegove vrednosti nismo določili; zdaj se bomo še enkrat vrnili na to in naučili se bomo sprevideti, kakšna vrednost mu mora nujno pripadati.

Boj je edina učinkovitost v vojni; v boju je uničenje nasprotnih si oboroženih sil sredstvo za smoter, to je celo tam, kjer boj faktično ne nastopi, ker vsekakor temelji odločitev na predpostavki, da je to uničenje treba opazovati kot nedvomljivo. Po tem je torej uničenje sovražnih oboroženih sil podlaga vseh vojnih dogajanj, zadnja oporna točka vseh kombinacij, ki na tem slonijo kot obok v svojem ležišču. Vse ravnanje se torej dogaja pod predpostavko, da — če naj pri tem dejansko nastopi v osnovi ležeča odločitev orožja — je ta **ugodna**. Odločitev z orožjem je za vse velike in majhne operacije vojne, kot je pri trgovinski menjavi plačilo z gotovino; kako oddaljeni so lahko ti odnosi, kako redko morejo nastopiti realizacije, povsem nikoli ne smejo manjkati.

Če je odločitev z orožjem podlaga vseh kombinacij, sledi tako, da **more** nasprotnik vsako od teh **onesposobiti s srečno odločitvijo z orožjem**, ne le, če je to tista, na kateri sloni neposredno naša kombinacija, temveč tudi z vsako drugo, če je le zadosti pomembna; kajti vsaka pomembna odločitev z orožjem, t. j. uničenje sovražnih oboroženih sil, povratno učinkuje na vse druge pričujoče, ker se izravnajo kot tekoči element. Tako se torej pojavlja uničenje sovražnih oboroženih sil vedno kot višje, učinkovitejše sredstvo, ki se mu morajo vsa druga umakniti.

Seveda pa lahko uničenju sovražnih oboroženih sil pripišemo višjo učinkovitost samo ob predpostavljene enakosti vseh ostalih pogojev. Bilo bi torej veliko nerazumljenje, če bi iz tega hoteli potegniti sklep, da bi slepo umiranje moralo vedno zmagati nad spretno iznajdljivostjo. Nespretno umiranje bi vodilo do uničenja lastnih, ne pa sovražnih oboroženih sil, in torej z naše strani ne more biti mišljeno. Višja učinkovitost ne pripada **poti**, temveč **cilju** in mi primerjamo samo učinkovanje doseženega cilja z drugim doseženim ciljem.

Ko govorimo o uničenju sovražnih oboroženih sil, moramo tukaj izrecno opozoriti na to, da nas nič ne sili omejiti ta pojem zgolj na fizične oborožene sile, temveč je treba nasprotno pod tem nujno razumeti moralne sile, ker se oboje

sile prežemajo do najmanjših delov in se jih zaradi tega ne da ločiti ene od drugih. Toda prav tukaj, kjer se sklicujemo na neizogiben vpliv, ki ga ima velik akt uničenja (velika zmaga) na vse ostale odločitve z orožjem, je moralni element tisti, ki je najbolj tekoč, če se smemo tako izraziti, in je torej najlažje porazdeljen po vseh členih. Prevladujoči vrednosti, ki jo ima uničenje sovražnih oboroženih sil nad drugimi sredstvi, stoji nasproti dragost in nevarnost tega sredstva, in samo zato, da se temu izogne, se uberejo druge poti.

Samo po sebi je razumljivo, da sredstvo mora biti dragoceno, kajti potrošek lastnih oboroženih sil je pri sicer enakih okoliščinah vedno večji, čim bolj je naša namera usmerjena na uničenje sovražnih oboroženih sil.

Toda nevarnost tega sredstva je v tem, da ravno večja učinkovitost, ki jo iščemo, v primeru neuspeha pade na nas, ima torej za posledico večjo škodo.

Druge poti so torej manj drage ob uspehu in manj nevarne ob neuspehu; vendar je ob tem nujen pogoj, da imajo te poti opravka le s sebi enakimi, namreč, da gre sovražnik isto pot; ker bi se naša pot, če bi sovražnik izbral pot velike odločitve z orožjem, **ravno s tem proti naši volji spremenila v prav takšno**. Torej je potem odločilen izhod akta uničevanja; vendar je sedaj jasno, da moramo v tem aktu biti — če vzamemo vse ostale okoliščine zopet enake — na slabšem v vseh razmerjih, ker smo naše namere in naša sredstva usmerili delno na druge reči, česar sovražnik ni storil. Dva različna smotra, od katerih eden ni del drugega, se izključujeta, in torej sila, ki se uporabi za enega, ne more obenem služiti drugemu. Če se je torej eden od obeh vojskujočih se odločil, da gre po poti velike odločitve z orožjem, ima že tudi na voljo visoko verjetnost uspeha zase, brz ko je gotov, da je drugi ne bo ubral, temveč bo sledil drugemu cilju; in vsakdo, ki si postavi takšen drugačen cilj, lahko stori to na razumen način samo, kolikor za svojega nasprotnika predpostavlja, da prav tako malo išče veliko odločitev z orožjem.

Toda kar smo tukaj povedali o drugi usmeritvi namer in sil, se nanaša samo na **pozitivne smotre**, ki se jih razen uničenja sovražnih sil v vojni še lahko postavi, in **nikakor ne na čisti odpor**, ki se ga izbere z namero izčrpanja sovražnih sil. Golemu odporu manjka **pozitivna** namera, in se torej pri odporu naše sile ne more s tem usmerjati na druge predmete, temveč so določene samo, da uničijo namere nasprotnika.

Tukaj moramo od uničenja sovražnih oboroženih sil preiti k opazovanju negativne strani, namreč ohranitve lastnih. Ti obe stremljenji potekata vedno skupaj, ker sta v vzajemnem učinkovanju; sta integrirajoča dela ene in iste namere, in moramo samo raziskati, katero učinkovanje nastane, če prevlada eno ali drugo. Stremljenje za uničenjem sovražnih oboroženih sil ima pozitivni smoter in vodi do pozitivnih uspehov, katerih zadnji cilj bi bilo podjarmljenje nasprotnika. Ohranitev lastnih oboroženih sil ima negativni smoter, vodi torej do uničenja sovražne namere, t. j. do čistega odpora, kjer zadnji cilj ne more biti nič drugega, kot podaljšanje trajanja dogajanja za toliko, da se nasprotnik ob tem izčrpa.

Stremljenje za pozitivnim smotrom oživi akt uničevanja, stremljenje z negativnim smotrom ga počaka.

Kako daleč mora in sme iti to čakanje, bomo podrobneje navedli ob nauku o napadu in obrambi — na njegovem izvoru se še enkrat nahajamo. Tukaj se mo-

ramo zadovoljiti s tem, da povemo, da čakanje ne sme postati absolutna trpnost in da je v tem čakanju s tem povezanim ravnanjem uničenje v konfliktu tega ravnanja zajetih sovražnih oboroženih sil prav tako lahko cilj kot vsak drug predmet. Bila bi torej velika zmota v osnovnih predstavah, če bi verjeli, da bi moralo negativno stremljenje voditi v to, da se uničenja sovražnih oboroženih sil ne izbere za smoter, temveč se da prednost nekrvavi odločitvi. Premoč negativnega stremjenja je vsekakor lahko povod za to, vendar se potem vedno zgodi na nevarnost tega, ali je pot, ki je povsem odvisna od drugih pogojev – ki niso odvisni od nas, temveč od nasprotnika – najprimernejša. Te druge nekrvave poti torej nikakor ne moremo opazovati kot naravno sredstvo za zadostitev naših skrbi za ohranitev naših oboroženih sil; nasprotno; te bi v primerih, kjer takšna pot okoliščinam ne bi ustrezala, s tem popolnoma uničili. Veliko vojskovodij je zapadlo v to zmoto in s tem propadlo. Edino nujno učinkovanje, ki ga ima premoč negativnega stremjenja je zadrževanje odločitve, tako da se ukrepajoči takorekoč zateče k čakanju odločilnih trenutkov. Pogosta posledica tega je **prestavitev dogajanja** v času in v kolikor je s tem povezan prostor, tudi v prostoru, kolikor dopuščajo okoliščine. Ko pride trenutek, kjer se to ne bi moglo goditi brez pretežne škode, je treba prednost negativnega imeti za izčrpano, in sedaj stopi nespremenjeno v ospredje stremljenje po uničenju sovražnih oboroženih sil, ki je bilo le zadrževano s protiutežjo, toda ni bilo potisnjeno.

V naših dosedanjih opazovanjih smo torej videli, da v vojni obstajajo raznolike poti do cilja, t. j. do doseženja političnega smotra, da pa je borba edino sredstvo, in da je zato vse podvrženo višjemu zakonu: **odločitvi z orožjem**; kjer se dejansko terja od nasprotnika, ta rekurz nikoli ne more zatajiti, da torej mora biti vojskujoči se, ki hoče iti drugo pot, prepričan, da nasprotnik tega rekurza ne bo sprejel ali da bo svoj proces na tem visokem sodišču izgubil; da se torej, z eno besedo rečeno, uničenje sovražnih oboroženih sil pojavlja pri vseh smotrih, ki se jim lahko v vojni sledi, vedno kot ukazujoče nad vsem.

Šele v nadaljevanju in seveda postopoma se bomo seznanili s tem, kaj lahko prispevajo v vojni kombinacije druge vrste. Zadovoljimo se, da tukaj na splošno priznamo **njihovo možnost** kot nečesa, kar je usmerjeno na odmik dejanskosti od pojma, na individualne okoliščine. Toda ne smemo pozabiti, da že tukaj **krvava sprostitve krize**, stremljenje za uničenjem sovražnih oboroženih sil, pride do veljave kot prvorojeni sin vojne. Pri majhnih političnih smotrih, pri šibkih motivih, majhnih napetostih sil bo previden vojskovodja spretno poskusil vse poti, kako se brez velikih kriz in krvavih razrešitev, preko svojevrstnih slabosti svojega nasprotnika, na bojnem polju in v kabinetu, izviti do miru; nimamo nobene pravice, da ga grajamo zaradi tega, če so njegove predpostavke pošteno motivirane in preračunane na uspeh; vendar moramo od njega še vedno terjati, da se zaveda, da gre samo po poti razdejanja, na kateri ga lahko zaloti bog vojne, da mora držati nasprotnika vedno na očesu, da mu ne bo stopil nasproti – če bo ta posegel za ostrim mečem – s paradnim mečem.

Te rezultate o tem, kaj je vojna, kako v njej delujeta smoter in sredstvo, kako se od svojega izvirnega pojma v odklonih dejanskosti zdaj bolj zdaj manj oddaljuje, se sem in tja poigrava, toda vedno je podvržena temu strogemu pojmu kot najvišjemu zakonu – vse to moramo obdržati v naši predstavi in se moramo tega zopet zavedati ob vsakem od naslednjih predmetov, če hočemo pravilno razumeti njihove dejanske odnose, njihov svojski pomen in nočemo neprestano zapadati v kričeča protislovja z dejanskostjo in nazadnje s samimi seboj.

Sestindvajseto poglavje

Oboroženo ljudstvo

Ljudska vojna je v kultivirani Evropi pojav devetnajstega stoletja. Ima svoje privržence in svoje nasprotnike, zadnje bodisi iz političnih razlogov, ker jo imajo za revolucionarno sredstvo, za zakonito odkrito stanje anarhije, ki je družbenemu redu navznoter ravno tako nevarna kot sovražniku navzven, ali iz vojaških razlogov, ker verjamejo, da uspeh ne ustreza uporabljeni sili. Prva točka se nas tukaj ne tiče, kajti ljudsko vojno opazujemo zgolj kot sredstvo boja, torej v njenem odnosu do sovražnika; toda zadnja točka nas vodi do pripombe, da je treba na ljudsko vojno na splošno gledati kot na posledico prodora, ki ga je vojni element v našem času napravil skozi svoje stare umetne jezove; kot razširitev in okrepitev celotnega procesa vrenja, ki ga imenujemo vojna. Sistem rekvizisije, naraščanje vojske do ogromnih množic s pomočjo tega sistema, in splošna vojaška obveznost, uporaba deželnih vojsk so vse stvari, ki ležijo v isti smeri — če izhajamo iz nekdanjega ozko omejenega vojaškega sistema — in v tej smeri je sedaj tudi vpoklic deželne brambe ali oboroženega ljudstva. Če so prva od teh novih pomožnih sredstev naravna in nujna posledica odvrženih omejitev in so silo tistega, ki jih je prvi uporabil, tako močno okrepile, da je bil nasprotnik raztrgan in jih je moral tudi prevzeti, se bo oboje primerilo tudi z ljudsko vojno. V občosti primerov bi tisto ljudstvo, ki bi ljudsko vojno uporabilo z razumom, dobilo sorazmerno premoč nad tistim, ki jo zavrača. Če je temu tako, je lahko samo vprašanje, ali je ta nova okrepitev vojnega elementa za človeštvo sploh blagodejna ali ne; vprašanje, na katerega bi se utegnilo odgovoriti pač tako kot na vprašanje o vojni sami — obe bomo prepustili filozofom. Vendar bi lahko tudi menili, da se sile, ki jih stane ljudska vojna, z več uspeha uporabljajo na drugih sredstvih oborožitve; nobena velika raziskava ni potrebna, da se prepričamo, da te sile večinoma niso na voljo in jih ne moremo svojevoljno uporabiti. Bistveni del teh, namreč moralni elementi, dobijo celo šele s to vrsto uporabe svoje življenje. Ne sprašujemo torej več: koliko stane odpor, ki ga opravi celotno ljudstvo z orožjem v roki, to ljudstvo? Temveč vprašamo: kakšen vpliv ima lahko ta odpor, kakšni so njegovi pogoji in kakšna je njegova uporaba?

Da tako porazdeljeni odpor ni primeren za v času in prostoru koncentrirana učinkovanja velikih udarcev, izhaja iz narave stvari same. Njegov učinek se — kot v fizikalni naravi procesa izparevanja — usmerja proti površini. Čim večja je ta in kontakt, v katerem se nahaja s sovražno vojsko, torej čim bolj je ta razširjena, tem večji je učinek oboroženega ljudstva. Kot tiho tleča žerjavica razruši temelje sovražne vojske. Ker za svoje uspehe potrebuje čas, tako nastane, medtem ko oba elementa učinkujeta tako eden na drugega, stanje napetosti, ki postopoma popusti, ko je ljudska vojna na posameznih mestih zadušena in na drugih počasi ugaša, ali vodi do krize, ko plameni tega splošnega požara udarijo čez sovražno vojsko in jo prisilijo, da deželo zapusti pred svojim lastnim popolnim propadom. Da more sama ljudska vojna izzvati to krizo bodisi predpostavlja takšno površino zavzete države, kot je razen Rusije nima nobena evropska država, bodisi predpostavlja nesorazmerje med napadajočo armado in površino dežele, kot se v dejanskosti dogaja. Če torej nočemo zasedovati ta fantoma, si moramo ljudsko vojno misliti v povezavi s stalno vojsko in oboje združiti s celoto obsegajočim planom.

Pogoji, pod katerimi lahko postane ljudska vojna sama učinkovita, so naslednji:

1. da se vojna vodi v notranjosti dežele,
2. da je ne bo odločila ena sama katastrofa;
3. da vojskovališče zavzame znaten kos dežele;
4. da značaj ljudstva podpira ukrepe;
5. da je dežela zelo razčlenjena in nedostopna, bodisi z gorovji bodisi z gozdovi in močvirji bodisi z naravo kulture tal.

Ali je prebivalstva veliko ali malo, ni odločilno, kajti ljudi pri tem še najmanj manjka. Ali so prebivalci revni ali bogati, tudi ni naravnost odločilno in vsaj ne bi smelo biti, toda vedeti moramo, da se revno, na naporno delo in pomanjkanje navajeno prebivalstvo pogosto izkaže tudi vojaško in po krepkosti. Posebnost dežele, ki izredno ugodno deluje na učinke ljudske vojne, so razkropljeni prizidki stanovanj, kot je to najti v mnogih pokrajinah Nemčije. Dežela postane s tem bolj razrezana in bolj zakrita, poti postanejo slabše, čeprav številnejše, namestitve enot prinaša brezmejne težave in predvsem se v malem ponovi posebnost, ki jo ima ljudska vojna v celem, namreč da je princip odpora prisoten povsod in nikjer. Če stanujejo prebivalci v vaseh skupaj, bodo najbolj nemirne vasi enote zasedle ali jih za kazen izropale, požgale itd., kar pa se pri vestfalskih kmetih ne da povsem izpeljati.

Uporaba deželne brambe in oboroženih ljudskih množic ne more in ne sme biti usmerjena proti glavnini sovražnih sil, niti ne proti večjim korpusom, ni ji treba zmlati jedra, temveč mora glodati na površini, na robovih. Mora se vzdigniti v pokrajinah, ki so vojskovališču ob strani in kamor napadalec ne pride s silami, da bi se te pokrajine povsem odtegnile njegovemu vplivu. Ti nevihtni oblaki, ki se kopičijo ob strani, se morajo vleči za njim v tej meri, kot napadalec napreduje. Tam, kjer še ni nobenega sovražnika, ne manjka poguma, da se oborožuje proti njemu in na tem primeru se množica obmejnih prebivalcev postopoma vname. Tako se ogenj razširi kot požar na polju in nazadnje naleti na ozemlje, kjer je napadalec baziran; zagradi njegove linije zvez in razdeja življenjska vlakna njegovega obstoja. Kajti tudi če nimamo nobenih pretiranih predstav o vsemogočnosti ljudske vojne, je ne štejemo za neizčrpen, nepremagljiv element, ki mu vojaška sila more prizadejati tako majhen zastoj kot človek vetru ali dežju, skratka tudi če svoje sodbe ne utemeljimo z leporečnimi traktati, moramo vendarle dodati, da se oboroženih kmetov ne da poditi pred sabo kot oddelek vojakov, ki se držijo skupaj kot čreda in vedno tečejo za nosom, medtem ko se kmetje razletijo narazen in se razpršijo na vse strani, ne da bi za to potrebovali umeten načrt. S tem dobi pohod vsakega majhnega oddelka v pogorju, gozdu ali drugače, zelo razčlenjeni okolici zelo nevaren značaj; kajti v vsakem trenutku lahko iz pohoda nastane boj, in če že dolgo ne bi bilo govora o nobenih sovražnih enotah, se lahko isti kmetje, ki jih je čelo kolone že zdavnaj pregnalo, kadarkoli pojavijo na njenem koncu. Če govorimo o kvarjenju poti in zapori ozkih cest, so sredstva, ki jih uporabljajo prednje straže ali kazenski korpusi, v odnosu do tistih, ki jih ustvari zbrana množica kmetov, približno taka, kot so gibi avtomata v primerjavi s človekovimi. Sovražnik nima nobenega drugega sredstva proti učinkovanjem deželne brambe kot odpošiljanje skupin vojakov za spremljanje svojih dovozov, za zasedbo vojaških postaj, prelazov, mostov itd. Tako kot bodo prvi poskusi deželne brambe majhni, bodo tudi te odposlane množice vojakov šibke, ker se boji velike razkropitve svojih sil; ob teh šibkih skupinah vo-

jakov se ogenj ljudske vojne šele prav vname, na nekaterih krajih postaja skozi množico mojstrov njihov, raste pogum in veselje in intenzivnost boja narašča, dokler se ne približa kulminacijski točki, ki mora odločiti o izidu.

Po naši predstavi ljudske vojne se ta kot bitje iz megle in oblakov nikjer ne sme zgostiti v odporno telo, sicer usmeri sovražnik primerne sile na to jedro, ga razruši in mnogo vojakov zajame; potem pade pogum, vsi verjamejo, da je glavno vprašanje rešeno, da je nadaljnje prizadevanje zaman in ljudstvo spusti orožje iz rok. Z druge strani pa je vendarle potrebno, da se ta megla na določenih točkah zbere v gostejše mase in tvori grozeče oblake, iz katerih se enkrat lahko sproži močna strela. Te točke so predvsem na krilih sovražnega vojskovoališča, kot smo že dejali. Tukaj se mora oboroženo ljudstvo združiti v večjo in bolj urejeno celoto, z majhnim dodatkom stalnih enot, tako da dobi že izgled redne vojske in je sposobna, da si drzne večjih podvigov. Od teh točk mora intenzivnost deželne brambe pojmati proti hrbtu sovražnika, kjer je izpostavljena njegovim najmočnejšim udarcem. Te gostejše mase so določene, da napadajo večje garnizone, ki jih sovražnik pošlje nazaj, razen tega vli-vajo strah in zaskrbljenost, povečujejo moralni vtis celote; brez njih totalni učinek ne bi bil močan in celotno stanje ne dovolj vznemirljivo za sovražnika.

To poljubno oblikovanje celotnega oboroženega ljudstva vojskovodja najlažje napravi z majhnimi skupinami vojakov stalne vojske, s katerimi podpira deželno brambo. Brez teh nekaj enot stalne vojske, ki služi za spodbuditev podpore, bi prebivalstvu večinoma manjkalo zaupanja in poleta, da posežejo po orožju. Čim močnejše so sedaj skupine vojakov, ki so za to določene, toliko močnejša bo privlačna sila, toliko močnejši bo plaz, ki naj se sproži. Toda to ima svoje meje; kajti delno bi bilo pogubno za ta podrejeni smoter porazdeliti celotno vojsko, jo v deželni brambi v določeni meri razpustiti in s tem izoblikovati razprostrto, povsod šibko obrambno linijo, pri čemer bi mogli biti gotovi, da bi bili vojska in deželna bramba enako temeljito razdejani; deloma uči tudi izkušnja, da takrat ko je v pokrajini prisotno preveč rednih enot, ima ljudska vojna navado, da zgublja na energiji in učinkovitosti; vzrok je ta, ker je prvič v pokrajino pritegnjeno preveč sovražnih enot, drugič se sedaj prebivalci hočejo zanašati na lastne stalne enote, tretjič navzočnost znatne množine enot na drugi način zahteva moči prebivalcev: namreč z namestitvijo, prevozi, dostavami itd.

Drugo sredstvo za preprečevanje preveč učinkovite reakcije sovražnika proti ljudski vojni obenem tvori glavno načelo pri uporabi le-te; načelo je: pri tem velikem strateškem obrambnem sredstvu redko ali nikoli ne dopustiti, da pride do taktične obrambe. Značaj borbe deželne brambe je značaj vseh bojov s slabšim množtvom enot; velika sila in vročica ob naskoku ter malo hladne krvi in malo stalnosti v trajanju¹ (in nezatno trajanje)².

Nadalje je malo na tem, ali je množica deželne brambe premagana in pregnana, kajti k temu je naravnana, vendar ne sme biti z velikim številom mrtvih, ranjenih in ujetih uničena; tovrstni porazi bi vnelo kmalu zaдушili. Ti obe posebnosti pa sta povsem nasprotni naravi taktične obrambe. Borba v obrambi terja stalno, počasno, načrtno delovanje in odločno tveganje; goli poskus, ki se ga lahko opusti kadarkoli se ga hoče, pri obrambi nikoli ne more pripeljati do uspeha. Če naj torej deželna bramba prevzame obrambo kateregakoli odseka zemljišča, nikoli ne sme priti do glavne odločilne borbe; tedaj bi propadla, čeprav bi bile okoliščine zanjo še tako ugodne. Torej more in mora braniti

dohode do gorovja, nasipe v močvirju, prehode čez reko, dokler je mogoče, vendar jih mora, ko so enkrat prebiti, rajši razstreliti in svojo obrambo nadaljevati z nenadejanimi napadi, kot da bi se pustila zbrati in zapreti v ozko zadnje pribežališče, v formacijsko dezenzivno pozicijo. Kot je ljudstvo pogumno, kot so bojeviti njegovi običaji, kot je velika njegova mržnja do sovražnika, kot je ugodno njegovo tlo, ne moremo zatajiti, da se ljudska vojna v pregostem ozračju nevarnosti ne more obdržati. Če naj se torej njeno gorivo nekje nakopiči do pomembne žerjavice, se mora to zgoditi na oddaljenejših točkah, kjer ima zrak in se je ne more zadušiti z enim samim velikim udarcem.

Po teh premišljanjih, ki so bolj izpolnjenje resnice kot objektivna razčlenitev, ker je bil predmet nasploh še premalo prisoten in so ga tisti, ki so ga dolgo opazovali z lastnimi očmi, premalo predstavili, moramo samo še povedati, da strateški načrt obrambe lahko vključi vase součinkovanje oboroženega ljudstva po dveh različnih poteh, namreč: ali kot zadnje pomožno sredstvo po izgubljeni bitki ali kot naravna pomoč, preden se bije odločilna bitka. Zadnje predpostavlja umik v notranjost dežele in tisti posredni način odzivanja, o katerem smo govorili v osmem in štiriindvajsetem poglavju te knjige. Tukaj moramo torej reči samo še nekaj besed o uporabi deželne brambe po izgubljeni bitki.

Nobena država ne sme domnevati, da je njena usoda, namreč njen celotni obstoj, odvisen od ene same bitke, čeprav je ta najodločilnejša. Če je premagana, lahko uporaba novih lastnih moči in naravno slabljenje, ki ga vsak napad utrpí ob svojem trajanju, pripelje do preobrata stvari ali pa lahko država dobi pomoč od zunaj. Za umiranje je še vedno čas, in kot je v naravnem nagonu, da se utaplajoči lovi za slamnato bilko, tako je v naravnem redu moralnega sveta, da ljudstvo poskusi zadnje sredstvo za svojo rešitev, če vidi, da je potisnjeno na rob prepada.

Kakorkoli je že država majhna in šibka glede na svojega sovražnika, si teh zadnjih naporov sil ne more prihraniti, drugače bi morali reči, da v sebi nima več duše. To ne izključuje možnosti, da se z mirom, polnim žrtev, reši pred popolnim propadom, vendar takšna namera tudi s te strani ne izključuje koristnosti novih obrambnih ukrepov; ti miru ne napravijo težjega in slabšega, temveč lažjega in boljšega. Še nujnejši so, če pričakujemo pomoč tistih, ki jih obstoj zanima. Vlada torej, ki po glavni izgubljeni bitki misli le na to, da ljudstvo pusti hitro zlesti v postelje miru, in je prevzeta s čustvom velikega izneverjenega upanja, ne čuti v sebi več poguma in veselja, da bi podžgala vse sile, v vsakem primeru iz slabosti zagreši veliko inkonsekvenco in pokaže, da zmage ni bila vredna in ravno zato zanjo morda tudi ni bila sposobna. Torej, kakorkoli odločen je že položaj, ki ga je država izkusila, se mora z umikom vojske v notranjost dežele vendarle izzvati učinkovitost utrdb in oboroženega ljudstva. V tej zvezi je prednostno, če so krila glavnega vojskovališča omejena z gorovjem ali drugače zelo težavno okolico, ki sedaj izstopita kot utrdbe, katerih strateški ogenj z boka mora prodirajočega zadržati.

Če je zmagovalec sredi obleganja, je za sabo povsod pustil močne garnizone, da bi oblikoval svoje zveze, ali je celo odposlal korpuse, da bi si sprostil kolonce in držal sosednje pokrajine v redu, če je že zaradi mnogoterih izgub živih in mrtvih borbenih sredstev oslabiljen, tedaj je trenutek, ko mora obrambna armada na novo stopiti na bojišče in napadalca v njegovem dvomljivem položaju z dobro odmerjenim udarcem zamajati.

Tretji del

Peto poglavje

Nadaljevanje. Omejeni cilj.

V prejšnjem poglavju smo dejali, da s podjarmljenjem nasprotnika razumemo dejanski absolutni cilj vojnega akta, če ga imamo za dopustnega; zdaj si bomo ogledali, kaj preostane, če pogoji dopustnosti niso izpolnjeni.

Ti pogoji predpostavljajo veliko telesno in moralno premoč ali veliko podjetnost, nagnjenje za velika tveganja. Kjer vsega tega ni, je lahko cilj vojnega akta samo dvovrsten, ali osvojitve kateregakoli majhnega ali zmernega dela sovražnih dežel ali ohranitev lastne dežele do boljših trenutkov; to zadnje je običajni primer obrambne vojne.

Že izraz, ki smo ga uporabili pri zadnjem nas pomni na to, kje je pravišnji eden in kje drugi cilj. Čakanje boljših trenutkov predpostavlja, da moramo od prihodnosti pričakovati isto, in je torej to čakanje, t. j. obrambna vojna, vselej motivirano s temi obeti; nasprotno se vselej napadalna vojna, t. j. uporaba trenutka, terja tam, kjer daje prihodnost večje upanje na uspeh sovražniku in ne nam.

Tretji primer, ki je morda najpogostejši, bi bil ta, kjer obe strani od prihodnosti ne pričakujeta nič določenega, kjer se torej iz prihodnosti tudi ne more vzeti nobena stopnja določenosti. V tem primeru je napadalna vojna očitno zaukazana za tistega, ki je politično napadalec, t. j. ima pozitivni razlog; kajti za ta smoter se je oborožil, in ves čas, ki je izgubljen brez zadovoljivega motiva, je zanj izgubljen. Tukaj smo se odločali za napadalno ali obrambno vojno iz razlogov, ki z razmerjem moči nimajo daleč nič skupnega, in moglo bi se zdeti veliko bolj naravno, da bi bilo to pglavitno odvisno od razmerja sil, vendar menimo, da bi ravno takrat krenili s prave poti. Logični pravilnosti našega tako enostavnega sklepanja ne bo nihče oporekal, hočemo samo videti, ali bi v konkretnem primeru vodilo ad absurdum.

Zamislimo si zelo majhno državo, ki je prišla v spor z zelo nadmočnimi silami, vendar se predvideva, da se bo njen položaj z vsakim letom slabšal; če se vojni ne more izogniti, ali ni treba izkoristiti časa, ko njen položaj še ni tako slab? Torej mora napasti; vendar ne zato, ker bi ji napad na sebi priznaval prednosti, nasprotno bo neenakost sil še povečal, temveč ker ima država potrebo, da se bodisi stvari povsem znebi, preden nastopijo slaba obdobja, bodisi da si vsaj zaenkrat pridobi prednosti, ob kateri po tem lahko živi. To pravilo se ne sme zdeti absurdno. Če bi bila ta majhna država povsem gotova, da bodo nasprotniki proti njej ukrepali, tedaj naj in za obrambo pred njimi lahko uporabi pridobitve svojega prvega uspeha, tedaj ni v nevarnosti, da izgubi na času.

Nadalje si zamislimo majhno državo, zapleteno v vojno z veliko, in prihodnost brez vsega vpliva na svoje odločitve; če je majhna država politično napadalec, tedaj moramo od nje tudi terjati, da napreduje k svojemu cilju.

Če je bila predrzna in si je proti močnejšemu postavila pozitivni smoter, mora tako tudi ukrepati, t. j. napasti nasprotnika, če ji ta ne prihrani truda. Čakanje bi bilo absurdno; tedaj bi moralo biti, da bi svojo politično odločitev sprejela v trenutku izvedbe; primer, ki je pogost in nemalo prispeva k temu, da se vojni prisodi določen značaj, iz katerega filozof ne ve, kaj naj naredi.

Naše razmišljanje o omejenem cilju nas vodi do napadalne vojne s takšno značilnostjo in do obrambne vojne; oboje si bomo ogledali v posebnem poglavju. Pred tem pa se moramo obrniti še na drugo stran.

Dosedaj smo modifikacijo vojnega cilja izpeljali zgolj iz notranjih razlogov. Naravo politične namere smo upoštevali le toliko, kolikor je hotela nekaj pozitivnega ali ne. V osnovi je vse ostalo v politični nameri za vojno samo nekaj tujega, toda v drugem poglavju prve knjige (Smoter in sredstvo v vojni) smo že dopustili, da narava političnega smotra, velikost naših ali sovražnih zahtev in naše celotno politično razmerje uveljavljajo najodločilnejši vpliv na vojskovanje, in s tem se bomo v naslednjem poglavju še posebej ukvarjali.

Šesto poglavje

A. Vpliv političnega smotra na vojni cilj

Nikoli ne bomo videli, da država, ki nastopi v stvari drugega, to stvar vzeme tako resno kot svojo lastno. Na pomoč se pošlje skromna armada; če nima sreče, zgleda stvar razmeroma odločena in išče pot, kako bi se iz tega kot je mogoče poceni izvlekla.

V evropski politiki je običajna stvar, da se države v zaščitnih in obrambnih zvezah obvežejo za vzajemno pomoč, vendar ne tako, kot da bi s tem sovrastvo in interesi enega morali postati prav to za drugega, temveč v tem, ko si ena drugi ne glede na predmet vojne in prizadevanja nasprotnika vnaprej obljubijo določeno, običajno zelo skromno vojaško pomoč. Pri takšnem aktu zavezništva zaveznik ne gleda nase, kot da je z nasprotnikom zapleten v lastno vojno, ki bi se nujno morala začeti z vojno napovedjo in končati z mirovnim sporazumom. Vendar tudi pojem nikjer ne obstaja z enotno ostrino in raba niha sem ter tja. Stvar bi imela neko notranjo povezavo in teorija vojne bi ob tem prišla manj v zadrego, če bi ji ta obljubljena pomoč 10, 20 ali 30 tisoč mož, v vojno zapletenih držav, bila popolnoma prepuščena; potem bi jo bilo treba opazovati kot najeto enoto. Vendar je uporaba od tega zelo oddaljena. Običajno imajo enote, poslana na pomoč, svojega lastnega vojskovodjo, ki je odvisen le od svojega dvora in ki mu zastavi cilj, kot se najbolje ujema s polovičnostjo njegovih namer.

Vendar celo tedaj, ko se dve državi dejansko vojskujeta proti tretji, ne pomeni vedno, da moramo na tega tretjega gledati kot na našega sovražnika, ki ga moramo uničiti, da ne bi on uničil nas, temveč se stvar pogosto opravi kot trgovinski posel; vsak vložil glede na razmerje nevarnosti, ki jo mora prestopiti, in prednosti, ki jih lahko pričakuje, akcijo 30 do 40 tisoč mož in se dela, kot da pri tem razen teh ne bi mogel izgubiti ničesar. To stališče ni prisotno samo tedaj, če neka država priskoči na pomoč drugi v zadevi, ki ji je dokaj tuja, temveč celo tedaj, ko imata obe velik skupni interes, ne sme manjkati diplomatske obzirnosti, in pogajajoči se imajo navado, da se sporazumejo samo o majhni pogodbeni pomoči, da bi ostale vojaške sile uporabili po posebnih ozirih, do katerih bi mogla morda politika pripeljati.

Način, kako smo opazovali zavezniško vojno, je bil povsem splošen in le v najnovejšem času, ko je skrajna nevarnost prignala duhove na naravno pot, kot proti Bonaparteju, in ko jih je neomejena sila v to prisilila, kot pod Bonapartejem, da so se morali umakniti naravni poti. To je polovičnost, anomalija, kajti vojna in mir sta v osnovi pojma, ki nista sposobna nobene gradacije;

vendar zaradi tega ni zgolj diplomatski običaj, preko katerega bi mogel razum preiti, temveč je utemeljen globoko v naravni omejenosti in slabosti človeka.

Končno ima tudi v lastni vojni njen politični povod močan vpliv na njeno vodenje.

Če hočemo od sovražnika samo majhno žrtev, se zadovoljimo s tem, da z vojno dobimo le majhen ekvivalent, in menimo, da bomo do njega prišli z zmernimi napori. Približno tako sklepa nasprotnik. Če se sedaj zdi enemu ali drugemu, da se je v svoji računici nekoliko zmotil, da nad sovražnikom ni nekoliko v premoči, tako kot je hotel, temveč je celo šibkejši, tako v tem trenutku običajno manjka denarja in vseh drugih sredstev, manjka zadosten moralni impulz za večjo energijo; obdrži se, kot se zna, od prihodnosti pričakuje ugodne dogodke, čeprav za to nima nobene pravice, in vojna se ob tem vleče naprej kot bolešno telo.

Tako se zgodi, da se vzajemno učinkovanje, preseganje, nasilno in nezadržno vojskovanje izgubi v stagnaciji šibkih motivov in da se obe strani z neke vrste gotovostjo gibljeta v zelo pomanjšanih krogih.

Če se ta vpliv političnega smotra na vojno enkrat pripusti, kot ga je treba pripustiti, tako ni več nobenih meja in treba je dopustiti tudi takšne vojne, ki obstajajo v **golem ogrožanju nasprotnika** in v subsidiju pogajanja. Jasno je, da je tukaj teorija vojne, če hoče biti in ostati filozofsko premišljanje, v zadregi. Zdi se, da pred njo beži vse, kar je v pojmu vojne nujnega, in je v nevarnosti, da ostane brez vsake opore. Vendar se kmalu pokaže naravni izhod. Čim bolj v vojni akt prihaja popuščajóci princip ali nasprotno čim šibkejši postanejo motivi ukrepanja, toliko bolj prehaja ukrepanje v trpnost, toliko manj se zgodi, toliko manj so potrebna vodilna načela. Celotna vojna umetnost se spremeni v golo previdnost in ta je poglavitno usmerjena na to, da se nihajoče ravnovesje ne sprevrže nenadoma v našo škodo in polovično vojno spremeni v popolno.

B. Vojna je instrument politike

Potem ko smo se morali do zdaj ob dilemi, v kateri je narava vojne z drugimi interesi posameznega človeka in z interesi družbenih združenj, razgledovati malo na eno, malo na drugo stran, da ne bi zanemarili nobenega od teh nasprotnih elementov, dilema, ki je utemeljena v samem človeku in je filozofski razum torej ne more razrešiti, bomo sedaj iskali tisto enotnost, v katero se v praktičnem življenju povežejo ti protislovni elementi, vtem ko se deloma medsebojno nevtralizirajo. To enotnost bi vzpostavili že od vsega začetka, če ne bi bilo nujno, da se ta protislovja prav jasno izpostavijo in se posamezne elemente opazuje tudi ločeno. Ta enotnost je sedaj **pojmovanje, da je vojna samo del političnega občevanja, torej nikakor ne nekaj samostojnega.**

Seveda je znano, da vojno izzove politično občevanje vlad in ljudstev; toda običajno se stvar zamišlja tako, da z njo preneha vsako občevanje in nastopi povsem drugo stanje, ki je podvrženo le svojim lastnim zakonom.

Mi nasprotno trdimo, da vojna ni nič drugega kot nadaljevanje političnega občevanja z vmešavanjem drugih sredstev. Rečemo z vmešavanjem drugih sredstev, da bi s tem hkrati trdili, da to politično občevanje z vojno samo ne preneha, se ne spremeni v nekaj povsem drugega, temveč da v svojem bistvu obstaja še naprej, kakorkoli so morda njegova sredstva, ki jih uporablja, obliko-

vana, in da so glavne linije, ob katerih potekajo in so povezani vojni dogodki, le smernice, ki potekajo med vojno pa vse do miru. In kako bi si lahko mislili drugače? Ali torej prenehajo z diplomatskimi notami sploh politična razmerja različnih ljudstev in vlad? Ali vojna ni zgolj drugačna vrsta pisave in govora njihovega mišljenja? Seveda ima svojo lastno gramatiko, vendar nima svoje lastne logike.

Po tem se vojne nikoli ne more ločiti od političnega občevanja, in če se to ob razmišljanju kjerkoli zgodi, so takorekoč pretrgane niti razmerij in nastane nesmiselna in nesmotrna reč.

Ta način predstavljanja bi bil nepogrešljiv celo tedaj, ko bi bila vojna povsem vojna, povsem nevezan element sovraštva, kajti ali niso vsi predmeti, na katerih sloni in ki določajo njene glavne usmeritve: lastna moč, moč nasprotnika, zavezniki na obeh straneh, nasprotni značaj ljudstev in vlad itd., kot smo našli v prvem poglavju prve knjige, ali niso politične narave in ali niso s celotnim političnim občevanjem točno tako povezani, da jih je nemogoče ločiti od tega? Vendar ta način predstavljanja postane dvojno nepogrešljiv, če pomislimo, da dejanska vojna ni tako konsekventno, k skrajnemu usmerjeno prizadevanje, kot naj bi po svojem pojmu bila, temveč polovična stvar, protislovje v sebi; da kot takšna ne more slediti svojim lastnim zakonom, temveč se mora opazovati kot del druge celote — in ta celota je politika. S tem, da uporabi vojne, se politika izogne vsem strogim sklepanjem, ki izhajajo iz njene narave, malo se briga za končne možnosti in se drži samo najbližjih verjetnosti. Če pride s tem mnogo negotovosti v celotno ravnanje, postane neke vrste igra, tako politika vsakega kabineta zaupa vase, da je pri tej igri okretnosti in ostrovidnosti boljša od nasprotnika. Tako torej napravi politika iz vse obvladujočega elementa vojne goli instrument; iz strašnega bojnega meča, ki ga je treba vzdigniti z obema rokama in celotno močjo telesa, da se udari samo enkrat in nič več, postane lahek, ročni meč, od časa do časa celo rapir, s katerim se da izmenjevati udarce, trike in parade.

Tako se razrahljajo protislovja, v katera zaplete vojna po naravi plahe ljudi, če hočemo temu dati veljavo razrešitve. Če spada vojna k politiki, bo prevzela njen značaj. Brž ko postane veličastnejša in mogočnejša, postane takšna tudi vojna in to se lahko stopnjuje do te meje, ko vojna pride do svoje absolutne oblike.

Pri tem načinu predstavljanja torej ni nujno, da vojno v tej obliki izgubimo izpred oči; nasprotno mora njena slika stalno lebdeti v ozadju.

Samo s tem načinom predstavljanja postane vojna zopet enotnost, samo z njim moremo vse vojne opazovati kot reči ene vrste in samo z njim je presoji dano pravo in točno stališče in gledišče, iz katerih je treba narediti in presojati velike načrte. Seveda politični element ne prodre globoko v posameznosti vojne, ne postavlja vedet in patrolj po političnih ozirih; toda toliko odločilnejši je vpliv tega elementa pri načrtu za celotno vojno, pri pohodih in pogosto celo pri bitki.

Zato tudi nismo pohiteli, da bi to gledišče postavili takoj na začetku. Pri posameznih predmetih bi nam malo koristilo, našo pozornost bi v določeni meri razpršilo; pri vojnem planu in planu pohoda je nepogrešljivo.

V življenju sploh ni nič tako pomembnega, kot prav dognati stališče, s katerega je treba stvari dojemati in presojati in se tega držati; kajti samo iz enega

stališča moremo dojeti množico pojavov z enotnostjo in samo enotnost stališča nas lahko zavaruje pred protislovji.

Če torej tudi pri vojnih načrtih ni dopustno dvojno ali večkratno stališče, s katerim bi mogli gledati na stvari, zdaj z očmi vojaka, zdaj z očmi administratorja, zdaj z očmi politika itd., se sedaj lahko vprašamo, ali je torej nujno **politika tista**, ki si vse drugo mora podrediti.

Da bi lahko politika načela vse interese notranjega upravljanja, tudi interese človečnosti, in morda poleg tega filozofski razum, jih v sebi združila in poenotila, se predpostavlja; kajti politika na sebi ni nič, temveč je zgolj zagovornik vseh teh interesov nasproti drugim državam. Da imajo napačno smer, ki lahko odlično služi častihlepnosti, privatnemu interesu, nečimrnosti vladajočih, ne spada semkaj; kajti v nobenem primeru ni vojna umetnost tista, ki se lahko opazuje kot njen preceptor, in tukaj lahko politiko opazujemo le kot reprezentanta vseh interesov celotne družbe.

Ostaja torej samo vprašanje, ali se pri vojnih načrtih politično stališče umakne čisto vojaškemu (če bi si takšnega sploh lahko zamislili), t.j. povsem izgine ali se mu podredi, ali pa vlada naprej in se mu mora vojaško stališče podrediti. Da bi moralo z vojno politično gledišče povsem prenehati, bi si mogli zamisliti le, če bi bile vojne iz golega sovraštva boji za življenje in smrt; taki kot so, niso nič drugega kot izrazi politike same, kakor smo zgoraj pokazali. Podrejanje političnega gledišča vojaškemu bi bilo nesmiselno, kajti politika je porodila vojno; politika je inteligenca, vojna pa zgolj instrument in ne obratno. Ostaja torej možno samo podrejanje vojaškega gledišča političnemu.

Pomislimo na naravo dejanske vojne, spomnimo se nato, kar je bilo rečeno v tretjem poglavju te knjige, da je treba vojno pred vsemi stvarmi razumeti po verjetnosti njenega značaja in njenega glavnega obrisa, kot izhajata iz političnih veličin in razmerij, in da je treba pogosto, to lahko v naših dneh pač trdimo, vojno **večinoma** opazovati kot organizirano celoto, od katere se posamezni členi ne dajo izločiti, kjer se mora torej vsaka posamezna dejavnost zlitii s celoto in izhajati iz ideje te celote, tako postane popolnoma gotovo in razločno, da najvišje stališče za vojskovanje, iz katerega izhajajo glavne linije, ne more biti nobeno drugo kot politika.

Iz tega stališča so izšli načrti kot iz litine, razumevanje in presojanje postane lažje, naravnnejše, prepričanje močnejše, motivi zadovoljivejši in zgodovina razumljivejša.

S tega stališča spor med političnimi in vojnimi interesi vsaj ni več v naravi stvari in ga je treba tam, kjer nastopi, opazovati le kot nepopolnost vpogleda. Če politika postavlja vojni zahteve, ki jih ta ne more opraviti, bi bilo nasprotno predpostavki, da pozna instrument, ki ga hoče uporabiti, torej nasprotno naravni, povsem nujno potrebni predpostavki. Toda če se potek vojnega dogodka pravilno presodi, je povsem njena stvar in more biti samo njena, da določi, kateri dogodki in katere smeri dogodkov ustrezajo cilju vojne.

Z eno besedo, vojna umetnost v svojem najvišjem stališču postane politika, vendar seveda politika, ki namesto pisanja not dobavlja bitke.

Po tem nazoru je nedopustno in celo škodljivo razlikovanje, po katerem naj bi za velik vojni dogodek ali plan veljala zanj dopustna **čisto vojaška presoja**; nesmiseln je postopek, da se pri vojnih načrtih konzultira z armado, da naj bi o tem presojala **čisto vojaško**, kot to pač počnejo kabineti; toda še bolj nesmi-

selna je zahteva teoretikov, da je treba obstoječa vojna sredstva prepustiti vojskovodjem, da bi zatem naredili čisto vojaški načrt za vojno ali pohod. Tudi splošna izkušnja uči, da kljub veliki raznolikosti in izoblikovanosti vojne- ga sistema glavne linije vojne še vedno določajo kabineti, t.j., če hočemo povedati tehnično, samo politični in ne vojaški organi.

To je popolnoma v naravi stvari. Noben od glavnih načrtov, ki so za vojno potrebni, ne more biti narejen brez vpogleda v politična razmerja, in pravzaprav se pove nekaj povsem drugega, kot se želi povedati, če se govori, kar se pogosto dogaja, o škodljivem vplivu politike na vojskovanje. Ne ta vpliv, temveč politika sama je tista, ki bi jo bilo treba grajati. Če je politika pravilna, t.j. če zadeva svoj cilj, lahko v svojem smislu tudi na vojno učinkuje zgolj prednostno; in kjer je to delovanje oddaljeno od cilja, je treba izvor iskati zgolj v napačni politiki.

Samo tedaj, če si politika od določenih vojnih sredstev in ukrepov obeta napačno učinkovanje, ki njihovi naravi ne ustreza, ima lahko s svojimi določitvami škodljiv vpliv na vojno. Kot nekdo v jeziku, ki mu ni dorasel, od časa do časa s pravilno mislijo pove nepravilno, bo tedaj politika pogosto odredila stvari, ki ne ustrezajo njeni lastni nameri.

To se je neštetokrat zgodilo in kaže, da politiki ne sme manjkati določenega vpogleda v vojni sistem. Toda preden bomo govorili naprej, si ne smemo dovoljevati napačne interpretacije, ki se zelo vsiljuje. Daleč smo od tega, da bi mislili, da bi bil v akte zakopan vojni minister ali učen inženir ali tudi celo na bojišču sposoben vojak zato najboljši državni minister tam, kjer to ni vladar sam; ali z drugimi besedami, nikakor nočemo, da bi bil vpogled v vojni sistem glavna lastnost le-tega: sijajna, odlična glava, močan značaj, to so glavne lastnosti; vpogled v vojni sistem se da na ta ali oni način povsem dopolniti. Francija v svojem vojnem in političnem ravnanju ni imela nikoli slabših svetovalcev kot v času bratov Belle-Isle in vojvode Choiseula, čeprav so bili vsi trije dobri vojaki.

Če naj vojna povsem ustreza nameram politike in če naj bo politika povsem primerna sredstvom za vojno, preostane tam, kjer državnik in vojak nista združena v eni osebi, samo eno dobro sredstvo, da se namreč najvišjega vojskovodjo napravi za člana kabineta, da bi se ta s tem udeleževal glavnih momentov njegovega ukrepanja. Vendar je to spet možno le, če je kabinet. t.j. torej vlada, sam v bližini prizorišča, da se stvari lahko dogovorijo brez večje izgube časa.

Ko je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja v evropski vojni umetnosti nastopil nenavaden preobrat, zaradi česar so najboljše vojske gledale, kako del njihove umetnosti postaja neučinkovit in se dogajajo vojni uspehi, o katerih velikosti do tedaj niso imeli pojma, se je seveda zdelo, da je napačni izračun vojne umetnosti vsem v breme. Bilo je očitno, da so jo, z navado omejeno v ozek krog pojmov, naskočile možnosti, ki so ležale izven tega kroga, toda niso seveda ležale izven narave stvari.

Tisti opazovalci, ki so imeli najobsežnejši pregled, so pojav pripisali splošnemu vplivu, ki ga je politika že stoletja imela za vojno umetnost v njeno veliko škodo, in zaradi česar je ta postala polovična stvar, pogosto pravi navidezni boj. Dejstvo je bilo pravilno, vendar je bilo napačno samo to, da se je nanj gledalo kot na slučajno nastalo razmerje, ki se mu da izogniti. Drugi so menili, da lahko vse pojasnijo iz trenutnega vpliva individualne politike Avstrije, Prusije, Anglije itd.

Ali je res, da dejanski napad, zaradi katerega bi se čutila inteligenca prizadeta, pade znotraj vojskovanja in ne znotraj politike same? To je, če povemo v našem jeziku: ali nesreča izvira iz vpliva politike na vojno ali iz napačne politike same? Velikanska učinkovanja francoske revolucije navzven je vendar treba očitno mnogo manj iskati v novih sredstvih in nazorih njenega vojskovanja kot v povsem spremenjeni politiki in upravi, v značaju vlade, v stanju ljudstva itd. Da so druge vlade na vse te stvari nepravilno gledale, da so z običajnimi sredstvi hotele obdržati ravnotežje sil, ki so bile nove in izredne: vse to so napake politike. Ali bi se mogle vse te napake uvideti in popraviti s stališča čisto vojaškega pojmovanja vojne? Nemogoče. Kajti če bi tudi dejansko obstajal filozofski strateg, ki bi zgolj iz narave sovražnega elementa izpeljal vse posledice in bi s tem hotel sestaviti prerokovanje oddaljenih možnosti, bi bilo vseeno čisto nemogoče, da bi takšnim fantazijskim podobam pripisali najmanjšo posledico.

Samo če je politika uspela pravilno presoditi v Franciji prebujene sile in v politiki Evrope novonastala razmerja, je mogla predvideti rezultat, ki bi iz tega nastal za razvojne smeri vojne, in samo na ta način je mogla voditi do nujno potrebnega obsega sredstev in do izbora najboljših poti.

Lahko torej rečemo: dvajsetletne zmage revolucije so predvsem posledica pomanjkljive politike vlad, ki so ji stale nasproti.

Seveda so se te napake razodele šele med vojno in njeni pojavi so popolnoma nasprotovali pričakovanjem politike. Vendar se to ni zgodilo zato, ker je politika zamudila, da bi v umetnosti vojskovanja okrepila svetovanje. Tista vojna umetnost, v katero je lahko politik verjel, t. j. tisto iz dejanskega sveta, ki pripada k politiki časa, njej dobro znani instrument, ki ga je uporabljala do takrat, ta vojna umetnost, pravim jaz, je bila seveda ujeta v zmoto politike in se je ni moglo podučiti o boljšem. Res je, da je vojna sama v svojem bistvu in v svojih oblikah utrpela pomembne spremembe, ki so jo približale njeni absolutni podobi; vendar spremembe niso nastale tako, da bi se francoska vlada v določeni meri emancipirala, da bi spustila povodec politike, temveč so nastale iz spremenjene politike, ki je izšla iz francoske revolucije tako za Francijo kot tudi za celotno Evropo. Ta politika je ponudila druga sredstva, druge sile in s tem sprostila tisto energijo vojskovanja, za katero tega ne bi bilo mogoče misliti.

Torej so tudi dejanske spremembe vojne umetnosti posledice spremenjene politike in še daleč ne dokaz za možno ločitev obeh, nasprotno so močan dokaz za njuno iskreno združitev. Še enkrat torej: vojna je instrument politike; nujno mora imeti njen značaj, treba jo je meriti z njeno mero; vojskovanje v svojih glavnih obrisih je zato politika sama, ki je zamenjala pero za meč, vendar zaradi tega ni prenehala misliti po svojih lastnih zakonih.

Druga knjiga O teoriji vojne

Prvo poglavje

Razdelitev vojne umetnosti

Vojna je v svojem dejanskem pomenu boj, kajti samo boj je učinkoviti princip v raznoliki dejavnosti, ki se v nadaljnem pomenu imenuje vojna. Boj pa je merjenje duhovnih in telesnih sil s pomočjo slednjih. Da se duhovnega ne sme iz-

ključiti, se razume samo po sebi, kajti stanje duše ima najodločilnejši vpliv na telesne sile.

Potreba boja je človeka zgodaj vodila do lastnih iznajdb, da bi si v njem preskrbel prednosti; s tem se je boj zelo spremenil; toda kakršenkoli utegne biti, njegov pojem s tem ni spremenjen in on je ta, ki tvori vojno.

Najprej so bila iznajdena orožja in oprema posameznih bojujočih se sil. Ta je treba narediti in se z njimi izuriti, preden se boj začne; uravnajo se po naravi boja, prejmejo torej pravila od njega; vendar je očitno dejavnost, ki se s tem ukvarja, druga kot boj sam; je le priprava na boj, ne njegovo vodenje. Jasno je, da orožje in oprema ne spadata bistveno k pojmu boja, kajti zgolj ruvanje je tudi bojevanje.

Boj je določil pripravo orožij in opreme in ta modificirajo boj; obstaja torej vzajemno učinkovanje med obema. Vendar boj sam kljub temu ostaja čisto posebna dejavnost, in to tolikor bolj, kolikor bolj se giblje v čisto posebnem elementu, namreč v elementu nevarnosti.

Če je torej kjerkoli nujna ločitev raznovrstnih dejavnosti, potem je tukaj; in moramo se samo — da bi spoznali praktično pomembnost te misli — potihoma spomniti na to, kako pogosto se je najbolj osebna sposobnost na enem področju pokazala kot najbolj neuporabno pikolovstvo na drugem. Tudi ni težko, da ob ogledu ločimo eno dejavnost od druge, če opazujemo oborožene in opremljene enote kot **dano** sredstvo, od katerega ni treba poznati nič drugega kot njegove glavne rezultate, da se ga lahko smotrno uporabi.

Vojna umetnost v dejanskem smislu bo torej umetnost uporabe danih sredstev v boju, in ne moremo je označiti bolje kot z imenom **vojskovanje**. Nasprotno bodo vsekakor k vojni umetnosti v širšem smislu spadale tudi vse dejavnosti, ki so zaradi nje tukaj, torej celotna stvaritev, t. j. nabor, oborožitev, oprema in vadba oboroženih sil. Za realnost teorije je zelo bistveno ločiti ti dve dejavnosti, kajti lahko je uvideti, da bi se mogla — če bi hotela vsaka vojna umetnost začeti s pripravo oboroženih sil in bi hotela te pogojevati za vojevanje tako kot jih navaja — aplicirati samo na malo primerov, kjer razpoložljive oborožene sile temu ravno ustrezajo. Če hočemo nasprotno imeti teorijo, ki je primerna za veliko večino primerov, vendar za nobenega ni povsem neuporabna, mora biti grajena na veliki večini sredstev za vojskovanje in njihovih najbolj bistvenih rezultatih.

Sedaj je vojskovanje torej odredba in vodenje boja. Če bi bil ta boj posamični akt, ne bi bilo nobene osnove za nadaljno razdelitev; sam boj sestoji iz bolj ali manj velikega števila **posameznih, v sebi zaključenih aktov**, ki jih imenujemo borbe, kot smo pokazali to v prvem poglavju prve knjige, in ki tvorijo nove enotnosti. Iz tega izvira sedaj povsem različna dejavnost, da se te borbe **v sebi odredi in vodi** in se jih med seboj **poveže** v smoter vojne. Eno je bilo imenovano **taktika**, drugo **strategija**.

Sesta knjiga

Obramba

Prvo poglavje

Napad in obramba

1. Pojem obrambe

Kaj je pojem obrambe? Branjenje pred udarcem. Kaj je torej njena značilnost? Čakanje na ta udarec. Ta značilnost torej naredi dogajanje vsakič za obrambno in edino preko te značilnosti se lahko v vojni loči obramba od napada. Toda ker je absolutna obramba v popolnem nasprotju s pojmom vojne — ker bi se ob njej vojskoval samo eden — je lahko tudi v vojni obramba samo relativna, in vsaka značilnost se torej mora aplicirati le na totalni pojem, ne da se razširi na vse njegove dele. Delna borba je obrambna, če čakamo na nalet, na juriš sovražnika; bitka, če z našim ognjem počakamo na napad, t. j. na pojavitev pred našimi položaji; vojni pohod, če počakamo s stopanjem na naše vojskovališče. V vseh teh primerih celotnemu pojmu pripada značilnost čakanja in branjenja, ne da bi iz tega sledilo protislovje s pojmom vojne, kajti njegovo prednost je mogoče najti v tem, da se počaka na nalet proti našim bajonetom, na napad na naše položaje in na naše vojskovališče. Toda ker je treba, da bi se dejansko vojskovali, sovražniku vračati njegove udarce, se ta akt napada v obrambni vojni dogaja takorekoč pod glavnim naslovom obrambe, t. j. ofenziva, ki jo uporabimo, spada v okvire pojmov položaja ali vojskovališča. V obrambnem vojnem pohodu se lahko torej tolče v naskoku, v obrambni bitki se lahko v naskoku uporabi svoje posamezne divizije, končno se še v enostavni razporeditvi ob sovražnem jurišu strelja proti njemu celo z ofenzivnimi krogli. Obrambna oblika vojskovanja torej ni neposreden ščit, temveč ščit, ki se oblikuje iz spretnih udarcev.

2. Prednosti obrambe

Kaj je smoter obrambe? **Ohranjanje.** Ohraniti je lažje kot dobiti; že iz tega sledi, da je obramba ob predpostavljenih enakih sredstvih lažja kot napad. Toda v čem je večja lahkota ohranjanja ali obvarovanja? V tem, da je ves čas, ki preteče neuporabljen, tehten za branilca. On žanje, kjer ni sejal. Vsako opuščanje napada zaradi napačnega mnenja, iz strahu, iz lenobe, je v korist branilca. Ta prednost je prusko državo v Sedemletni vojni več kot enkrat rešila propada. Ta prednost, ki izhaja iz pojma in smotra obrambe, je v naravi vsake obrambe in je v siceršnjem življenju, posebej v vojni tako podobnem pravnem občevarju, opredeljena z latinskim izrekom *beati sunt possidentes*. Druga prednost, ki se pridruži samo iz narave vojne, je pomoč krajevnega položaja, ki ga obramba zlasti uživa.

Po ugotovitvi teh splošnih pojmov, se bomo obrnili bolj k stvari sami.

V taktiki je torej vsaka borba, velika ali majhna, **obrambna**, če prepustimo iniciativo sovražniku in čakamo na njegovo pojavitev pred našo fronto. Od tega trenutka naprej lahko uporabljamo vsa ofenzivna sredstva, ne da bi izgubili obe prej imenovani prednosti obrambe, namreč prednost čakanja in prednost predela. V strategiji stopi najprej vojni pohod na mesto borbe in vojskovališče na mesto položaja; potem pa tudi celotna vojna zopet na mesto vojnega pohoda in celotna dežela na mesto vojskovališča, in v obeh primerih ostane obramba,

kar je bila v taktiki. Da je obramba lažja od napada, je v splošnem že bilo opozorjeno, toda da ima obramba negativni smoter, **ohranjanje**, in napad pozitivnega, **osvajanje**, in da to pomnoži dejanska vojna sredstva, ohranjanje pa ne, je treba reči – da se določno izrazimo –: **obrambna oblika vojskovanja je po sebi močnejša kot napadalna**. Do tega rezultata smo hoteli dospeti; kajti, čeprav je povsem v naravi stvari same in ga je izkustvo tisočerno potrdilo, kljub temu popolnoma nasprotuje prevladujočemu mnenju – dokaz, kako morejo pojme površni pisatelji zamešati.

Če je obramba močnejša oblika vojskovanja, ki pa ima negativni smoter, samo od sebe sledi, da jo je treba rabiti samo tako dolgo, kot je potrebno zaradi šibkosti, in jo je treba opustiti, brž ko smo zadosti močni, da si postavimo pozitivni smoter. Ker se sedaj – ko se z njeno pomočjo zmaga – običajno doseže ugodnejše razmerje sil, tako je v vojni naravni potek, da se začne z obrambo in konča z ofenzivo. Prav tako je torej v protislovju s pojmom vojne pustiti obrambo za zadnji smoter, kot bi bilo protislovje razumeti pasivnost obrambe ne zgolj iz celote, temveč iz vseh njenih delov. Z drugimi besedami: vojna, kjer bi se zmage uporabile zgolj za branjenje in se sploh ne bi hotelo zadati nasprotnega udarca, bi bila prav tako nesmiselna kot bitka, v kateri naj bi v vseh merilih vladala najabsolutnejša obramba (pasivnost).

Proti pravilnosti te splošne predstave, bi se moglo navesti mnogo primerov vojn, kjer je obramba v svojem zadnjem cilju ostala samo obrambna, in se na povratno ofenzivno učinkovanje ni mislilo; to bi mogli, če bi pozabili, da tukaj govorimo o splošni predstavi, in da je treba primere, ki bi jih lahko postavili nasproti tem, opazovati celokupno kot takšne slučaje, kjer še ni prišlo do možnosti povratnega ofenzivnega učinkovanja.

Potem ko smo torej ugotovili pojem obrambe, kot se ga v vojni edino lahko jemlje, potem ko smo podali meje obrambe, se še enkrat vrnimo k trditvi, da je obramba **močnejša oblika vojskovanja**.

To bo popolnoma jasno izhajalo iz pobilžnjega vzporejanja in primerjanja napada in obrambe; zdaj hočemo samo opomniti, v kakšnem protislovju je sama s seboj in z izkustvom obratna trditev. Če bi bila napadalna oblika močnejša, ne bi bilo nobenega razloga več, da bi se obrambna sploh kdaj uporabila, ker ima ta že tako zgolj negativni smoter; vsak bi torej hotel napadati in obramba bi bila absurd. Nasprotno je zelo naravno, da se višji smoter plača z večjimi žrtvami. Kdor misli, da je dovolj močan, da rabi šibkejšo obliko, ta sme želeti večji smoter; kdor si zastavi manjši smoter, lahko to stori samo, da bi užival prednosti močnejše oblike. Če se ozremo na izkustvo, bi bilo pač nekaj nezasižanega, da bi se ob dveh vojskovaških napadalo s šibkejšo armado in bi se močnejšo pustilo v obrambi. Če je bilo vedno in povsod obratno, to vendarle dokazuje, da vojskovodje, celo ob lastnem odločilnem nagnjenju do napada, kljub temu štejejo obrambo za močnejšo. V naslednjem poglavju moramo razložiti še nekatere predhodne točke.

Drugo poglavje

V kakšnem odnosu si sta napad in obramba v taktiki

Najprej se moramo ozreti za okoliščinami, ki v borbi prinašajo zmago.

O premoči in hrabrosti, urjenosti ali o drugih lastnosti vojske tukaj ni treba govoriti, ker so praviloma odvisne od reči, ki so izven področja tiste vojne umet-

nosti, o kateri tukaj govorimo, drugače bi pri napadu in obrambi kazale isto učinkovitost; celo premoč v številu nasploh se tukaj ne more upoštevati, ker je število enot prav tako danost in ni odvisna od svojevoljnosti vojskovodje. Te reči tudi niso v nobenem posebnem odnosu do napada in obrambe. Razen tega pa se nam samo še tri stvari zdijo odločilno prednostne, namreč: **prese-
nečenje, prednost predela in napad z več strani.** Učinkovito se pokaže prese-
nečenje s tem, da se sovražniku na eni točki zoperstavimo z več enotami,
kot je pričakoval. Ta številčna premoč je od splošne zelo različna, je najpo-
membnejši dejavnik vojne umetnosti. Kako k zmagi prispeva prednost predela,
je samo po sebi zadosti razumljivo in pripomniti je treba samo, da tukaj ne gre
zgolj za ovire, na katere naletijo napadalci pri svojem prodiranju, kot: strmo
zemljišče, visoke gore, močvirnati potoki, žive meje itd., temveč da je prednost
predela tudi to, če nam da priložnost, da se na njem v kritju razporedimo;
celo o povsem brazpomembnem predelu lahko rečemo, da uživa njegovo po-
moč tisti, ki ga pozna. Napad z več strani vključuje v sebi vse taktične ob-
kolitve, velike in majhne, in njegov učinek temelji deloma na dvojni učinkovi-
tosti strelnega orožja, deloma na strahu pred odrezanjem. V kakšnem odnosu
sta sedaj napad in obramba glede na te reči? Če imamo pred očmi zgoraj raz-
vite tri principe zmage, iz tega sledi, da ima napadalec zase samo majhen del
prvega in zadnjega principa, medtem ko ima večji del in drugi princip izključno
na razpolago branilec.

Napadalec ima le prednost dejanskega napada celote s celoto, medtem ko je
branilec sposoben v poteku borbe neprestano presenečati z močjo in obli-
ko svojih napadov.

Napadalec z večjo lahkoto obkoli in odreže celoto kot branilec, ker ta že stoji,
medtem se oni še premika glede na to stanje. Vendar se tudi to obkoljevanje
zopet nanaša le na celoto, kajti v teku borbe in za posamezne dele je napad
z več strani za branilca lažji kot za napadalca, **ker je, kot je zgoraj rečeno,
z obliko in močjo svojih napadov bolj sposoben presenečati.**

Da branilec uživa zlasti pomoč predela, je samo po sebi jasno; kar pa zadeva
premoč v presenečenju z močjo in obliko napadov, iz tega sledi, da mora napa-
dalec prihajati po cestah in poteh, kjer ga ni težko opazovati, medtem ko se
branilec razporedi v kritju in do odločilnega trenutka za napadalca ostane skoraj
neviden. Odkar je pravi način obrambe postal moda, so rekognosciranja
prišla iz mode, t. j. postala so nemogoča. Občasno se sicer še rekognoscira,
vendar se le redko od tega veliko odnese. Kakor neskončno velika je prednost,
da se lahko izbere predel za svojo razporeditev in se z njim pred borbo popol-
noma seznaniti, kakor enostavno je, da tisti, ki je v tem predelu v zasedi, brani-
lec, mora svojega nasprotnika mnogo bolj presenetiti kot napadalec, tako se še
vendarle do tega trenutka niso znebili starih pojmov, kot da je sprejeta bitka
že na pol zgubljena. Do tega je prišlo zaradi načina obrambe, ki je bila v modi
pred dvajsetimi leti in deloma tudi v Sedemletni vojni, ko se od terena ni prič-
akovala nobena druga pomoč kot težko dostopna fronta (strma pobočja
itd.), ko je ozka razporeditev in negibljevost bokov povzročala takšno slabost,
da so se dražili z enega hriba na drugi in je s tem zlo postalo še hujše. Če se
je sedaj našel način podpore, se je vse izteklo v to, da: v tej kot na vezilni progi
razpeti armadi ne bi zazijala luknja. Zasedeni teren je v vsaki točki dobil
neposredno vrednost, moralo se ga je torej neposredno braniti. Tukaj torej v
bitki ni moglo biti govora niti o gibanju, niti o presenečenju; bilo je popolno
nasprotje tega, kar more biti dobra obramba, in kar je v novejšem času dejan-
sko tudi postala. Pravzaprav je omalovaževanje obrambe vedno posledica epo-

he, ko je določena manira obrambe samo sebe preživela, in to se je primerilo tudi z zgoraj omenjeno, ki je imela svoj čas prej, ko je bila nad napadom dejansko močnejša.

Če pregledamo izoblikovanje novejših vojnih umetnosti, je bilo na začetku, t. j. Tridesetletni in Španski nasledstveni vojni, razvitje in razporeditev armade ena od večjih glavnih stvari v bitki. Tvorila je največji del načrta za bitko. To je praviloma dajalo branilcu velike prednosti, ker je že bil razporejen in razvit. Brž ko je postala sposobnost manevriranja enot večja, je ta prednost izgubila, in za nekaj časa je premoč dobil napadalec. Sedaj je branilec iskal zaščito za rekami, v globokih usekih dolin in na gorah. S tem je znova dobil odločilno premoč, ki je trajala toliko časa, dokler napadalec ni postal tako gibljiv in spreten, da si je lahko sam upal na razčlenjeni predel in napadal ločene kolone, torej da je lahko **obkolil** nasprotnika. To je vodilo do vedno večjega obsega, ki je sedaj napadalca moral pripeljati na idejo, da se je osredotočil na nekaj točk in prebil ozki položaj. S tem je napadalec tretjič dobil premoč in obramba je zopet morala spremeniti svoj sistem. To je storila v zadnjih vojnah. Ko je začenjala, je svoje sile obdržala v velikih skupinah, te večinoma nerazvite, razporejene tudi v kritju, in bila torej zgolj v pripravljenosti, da se ubrani ukrepov napadalca, ko bi se ti približe razvili. To ne izključuje povsem deloma pasivno obrambo zemljišča; prednost le-tega je preveč odločilna, da ne bi do njegove uporabe v vojnem pohodu moglo priti stokrat. Vendar ta pasivna obramba zemljišča običajno ni več glavna stvar in za to gre tukaj. Če bi napadalec iznašel kak nov velik pripomoček, ki se ga ob enostavnosti in notranji nujnosti — ob kateri se more vse posrečiti — ne da povsem spregledati, bo tudi obramba morala spremeniti svoj postopek. Vendar se bo vedno zavedala pomoči predela, in ker predel in zemljišče bolj kot kdajkoli prežemajo vojni akt s svojimi posebnostmi, ji v splošnem zagotavljata njeno naravno premoč.

Tretje poglavje

V kakšnem odnosu sta napad in obramba v strategiji

Najprej zopet vprašajmo:

Katere okoliščine v strategiji dajejo ugoden uspeh? V strategiji ni zmage, kot je bilo to rečeno že prej. Strateški uspeh je z ene strani ugodna priprava taktične smage; čim večji je ta uspeh, toliko bolj verjetnejša postane zmaga v borbi. Z ene strani je strateški uspeh uporaba priborjene zmage. Čim več dogodkov je strategija sposobna s svojimi kombinacijami pritegniti po dobljeni bitki v posledice le-te, toliko bolj se lahko tukaj polasti nastalih razbitin, katerih temelji so bili v bitki omajani, čim bolj velikopotezno trumoma prižene k temu, kar se je moralo v bitki sami mukoma posamično doseči, toliko ugodnejši je njen uspeh. Tiste stvari pa, ki so zlasti pripeljale do tega uspeha in ga olajšale, torej glavni principi strateške učinkovitosti, so naslednje:

1. Prednost predela.
2. Presenečenje, bodisi kot v dejanskem napadu bodisi z nepričakovano razporeditvijo večjih sil na določenih točkah.
3. Napad z več strani; vsi trije kot v taktiki.
4. Pomoč vojskovališča z utrdбами in z vsem, kar k temu spada.
5. Pomoč ljudstva.
6. Koriščenje večjih moralnih sil.

V kakšnem odnosu sta sedaj napad in obramba glede na te reči?

Branilec ima prednost predela, napadalec napada; to je v strategiji kot v taktiki. Vendar je o napadu treba pripomniti, da je v strategiji neizmerno učinkovitejša in pomembnejša sredstvo kot v taktiki. V tej se napad le redko lahko razširi do velike zmage, medtem ko v strategiji ni redko, da je napad celotno vojno končal z enim udarcem. Vendar je treba zopet opomniti, da uporaba tega sredstva predpostavlja nasprotnikovo **veliko, odločilno, redko** napako, zato se ji za tehtnost napada ne more pripisovati zelo velike teže.

Presenečenje nasprotnika z razporeditvijo močnejših sil na določenih točkah je zopet zelo podobno analognemu primeru v taktiki. Če bi bil branilec obvezan, da razdeli svoje sile na več točk za dostop na svoje vojskovališče, bi imel napadalec očitno tako prednost, da s polno močjo udari po enem delu.

Toda tudi tukaj je nova obrambna umetnost z drugačnim postopkom neopazno vpeljala druga načela. Če se branilec ne boji, da se bo nasprotnik po nezasedeni cesti vrgel na pomembno skladišče ali zaloge ali nepripravljeno utrdbo ali glavno mesto, ali se mora napadalcu na izbrani cesti zoperstaviti ravno zaradi tega, ker bi drugače izgubil možnost umika, tako ni nobenega razloga, da bi svoje sile razdelil; kajti če si napadalec izbere drugo cesto od te, na kateri je branilec, ga lahko ta nekaj dni kasneje s celotnimi svojimi silami poišče na tej cesti; lahko je celo v večini primerov prepričan, da mu bo napadalec izkazal to čast, da ga sam poišče. Toda če se slednji čuti primoranega, da napreduje celo z deljenimi silami, čemur se zaradi preskrbe pogosto komajda da izogniti, je tako branilec očitno v prednosti, da lahko svojega nasprotnika na enem delu naskoči z vsemi svojimi silami.

V veliki meri v strategiji svojo naravo spremenijo bočni napadi in napadi v hrbet in strani vojskovališča.

1. Če odpade dvojni učinek ognja, ker se ne da streljati z enega konca na drugi konec vojskovališča.
2. Bojazen, da se izgubi možnost umika, je pri obkoljevanju dosti manjša, kajti prostora se v strategiji ne da tako zapreti kot v taktiki.
3. V strategiji večjega prostora pride zaradi učinkovitosti notranjih, t. j. krajših linij, bolj do izraza in tvori veliko protiutež proti napadom z več strani.
4. Novi princip se pojavi v občutljivosti zvez, t. j. v učinkovanju, ki izhaja zgolj iz njihove prekinitve.

Vsekakor je sedaj v naravi stvari, da je v strategiji zaradi večjih prostorov obkoljevanje napad z več strani, primeren le za tistega, ki ima iniciativo, torej za napadalca, in da branilec ni sposoben tako kot v taktiki v teku dogajanja obkoljevalca zopet obkoliti, ker svojih oboroženih sil ne more razporediti niti v takšno sorazmerno globino, niti tako skrito; vendar kaj pomaga napadu lahkota obkoljevanja, če prednosti tega niso prisotne? Zato se v strategiji sploh ne bi moglo postaviti obkolitvenega napada kot principa zmage, če se ne bi upoštevalo učinkovanja na zveze. Vendar je ta dejavnik v prvem trenutku, ko se napad in obramba srečata in sta si še nasproti v njunem enostavnem položaju, redkokdaj velik; velik postane šele v teku vojnega pohoda, ko napadalec v sovražni deželi postopoma postane branilec; tedaj postanejo zveze tega novega branilca šibke in prvotni branilec lahko iz te šibkosti potegne takšne koristi kot napadalec. Toda, kdo ne vidi, da se mu ta premoč napada ne more pripisati na splošno, ker le-ta dejansko črpa iz višjih razmerij obrambe!

Četrty princip, **pomoč vojskovališča**, je seveda na strani branilca. Ko napadajoča armada začne vojni pohod, se tako odtrga od svojega vojskovališča in s tem oslabi, t. j. zapusti utrdbe in zaloge vseh vrst. Čim večji je operativni prostor, ki ga mora prekoračiti, toliko bolj bo oslABLJENA (zaradi marša in zasedb); braneča se armada ostane z vsem tem povezana, t. j. uživa pomoč svojih utrdb, nič je ne oslabi in je bližje svojim virom pomoči.

Pomoč ljudstva kot peti princip sicer ni prisotna pri vsaki obrambi, kajti lahko se izvede obrambni vojni pohod v sovražno deželo, toda vendarle izhaja ta princip le iz pojma obrambe in svojo aplikacijo najde v večini primerov. Nasploh je tukaj s tem – vendar ne izključno – mišljena učinkovitost deželne obrambe in oboroženega naroda, in k temu spada tudi to, da so vsa trenja manjša ter vsi viri pomoči bližje in so izdatnejši.

Jasno predstavo o učinkovitosti pod 3 in 4 imenovanih sredstvih nam kot pod povečevalnim steklom daje vojni pohod iz leta 1812: čez Njemen je šlo 5000 000 mož, 120 000 se jih je tolklo še v borodinski bitki in še manj jih je prišlo do Moskve.

Lahko rečemo, da je bil učinek tega velikanskega poskusa tako velik, da bi bili Rusi – čeprav sploh ne bi začeli z nobeno ofenzivo – vendarle za mnogo časa zavarovani pred novim vpadom. Seveda razen Švedske ni v podobnem položaju kot Rusija nobena evropska država, vendar ostaja učinkujoči princip isti in se razlikuje samo po stopnji jakosti.

Če četrtemu in petemu principu dodamo razmislek, da se te sile obrambe nanašajo na prvotne, namreč na sile v lastni deželi, in da oslabiljo, če je obramba presajena na sovražna tla in je zapletena v ofenzivne dejavnosti, postane iz tega približno tako kot zgoraj pri tretjem principu nova pomanjkljivost napada; kajti kakor malo tvorijo obrambo zgolj obrambni elementi, prav tako malo je sestavljen napad iz samih aktivnih elementov; vsak napad, ki neposredno ne vodi do miru, se celo mora končati z obrambo.

Če bi bili sedaj vsi obrambni elementi, ki se v napadu pojavljajo, oslabljeni skozi svojo naravo, t. j. s tem da pripadajo napadu, je pač na to treba gledati kot na njegovo splošno pomanjkljivost.

To ni zmerno dlakocepstvo, temveč je v tem nasprotno glavna pomanjkljivost vsega napada in je zato pri vsakem načrtu za strateški napad izvirno treba paziti predvsem na to točko, torej na obrambo, ki mu bo sledila, kot si bomo poglobljevali v knjigi o načrtu za vojni pohod.

Velike moralne sile, ki od časa do časa prežamejo element vojne kot posebna lastnost in ki jih torej lahko vojskovodja v določenih primerih uporabi za okrepitev svojih sil, si pač prav tako lahko mislimo na strani obrambe kot napada; vsaj tiste, ki v napadu posebno blestijo, kot zmeda in strah pri nasprotniku, ki nastopijo šele po odločilnem udarcu in zato seveda le redko prispevajo k njegovemu usmerjanju.

Prepričani smo, da smo s tem našo tezo, **da je obramba močnejša vojna oblika kot napad**, zadovoljivo izpeljali; vendar nam še preostane, da omenimo majhen, doslej neupoštevan dejavnik. To je hrabrost, občutek premoči v vojski, ki izhaja iz zavesti, da je potreben napadalcu. Stvar je po sebi pravilna, samo da se občutek zelo kmalu utopi v splošnejšem in močnejšem, ki se v vojski pokaže ob njenih zmagah ali porazih, skozi talent ali nesposobnost njenega vodje.

Četrto poglavje

Koncentričnost napada in ekscentričnost obrambe

Obe ti predstavi, obe ti obliki v uporabi sil pri napadu in obrambi se v teoriji in dejanskosti tako pogosto pojavljata, da se vsiljujeta domišljiji skoraj kot nujni, napadu in obrambi imanentni obliki, kar pa – kot kaže že najmanjši premislek – ni primer. Zato si ju bomo čimprej ogledali in si enkrat za vselej ustvarili jasno predstavo o tem; potem jih bomo mogli pri naših nadaljnjih razmišljanjih o odnosu napada in obrambe od tega povsem abstrahirati in nas ne bo neprestano motil videz o prednosti in pomanjkljivosti, ki ga mečeta na stvari. Tukaj ju torej opazujemo kot čisti abstrakciji, pojem izvlečemo kakor alkohol in si pridržimo pravico, da v prihodnje opozorimo na delež, ki ga ima pri teh stvareh.

Branilec je v taktiki kot v strategiji mišljen kot čakajoči, torej kot stoječi, napadalec pa v gibanju, in sicer gibajoč se glede na ono stanje. Iz tega nujno sledi, da sta obkoljevanje in obkolitev odvisna le od svojevoljnosti napadalca, namreč tako dolgo, dokler traja njegovo gibanje in stanje branilca. Svoboda napada, da je koncentričen ali da ni koncentričen, potem ko je koristen ali škodljiv, bi se mu morala računati kot splošna odlika. Vendar ima to izbiro samo v taktiki, v strategiji pa mu ni vedno prosto dana.

Šesto poglavje

Obseg sredstev obrambe

V drugem in tretjem poglavju te knjige smo pokazali, kako ima obramba v uporabi tistih stvari, ki razen absolutne jakosti in vrednosti oboroženih sil določajo taktični kot strateški uspeh, namreč prednost predela, presenečenja, napada z več strani, pomoč vojskovališča, pomoč ljudstva, uporabo večjih moralnih sil, torej ima naravno premoč. Zdi se nam koristno, da tukaj pogledamo še tista sredstva, ki so branilcu prednostno na razpolago in jih je po svoje treba gledati kot različne razvrstitve stebrov njegove zgradbe.

1. Deželna bramba. V novejših časih je bila uporabljana za napad na sovražno deželo tudi izven dežele, in ne moremo zanikati, da je njena ureditev v mnogih deželah, npr. v Prusiji, takšne vrste, da je nanjo skorajda treba gledati kot na del redne vojske, torej ne pripada edino obrambi. Toda vendarle ne smemo spregledati, da je njena zelo okrepljena uporaba l. 1813, 1814 in 1815 izšla iz obrambne vojne, da je na manj mestih urejena tako kot v Prusiji, vendar mora biti pri vsaki nepopolni stopnji ureditve nujno bolj primerna za obrambo kot za napad. Razen tega pa vsebuje pojem **deželne brambe** vedno izrednega, bolj ali manj prostovoljnega sodelovanja celotne ljudske množice v vojni – s svojimi telesnimi silami, s svojim bogastvom in s svojim prepričanjem. Čim bolj se ureditev od tega oddalji, toliko bolj postaja to, kar razporeja, redna vojska pod drugim imenom, toliko bolj bo imela njene prednosti, vendar bo tudi toliko bolj pogrešala prednosti dejanske deželne brambe, namreč obseg sil, ki je mnogo obširnejši, mnogo manj določen in se ga da lažje okrepiti z duhom in prepričanjem. V teh stvareh je bistvo deželne brambe; temu sodelovanju celotnega ljudstva je treba z vrsto njene ureditve pustiti svobodo, ali pa – s tem da si od **deželne brambe** obetamo nekaj posebnega – zasledujemo slepilo.

Sedaj pa se ne da zanikati bližnjega sorodstva med tem značajem deželne brambe in pojmom obrambe, torej tudi ne zanikati, da bo takšna deželna bramba pripadala obrambi vedno bolj kot napadu, da bo prvenstveno pri obrambi pokazala tiste učinke, s katerimi presega napad.

2. Utrdbe. Součinkovanje utrdb napadalca obsega samo tiste, ki so meji najbližje, in je le šibko; pri branilcu seže globje v deželo, veliko jih torej postane učinkovitih in ta učinkovitost sama je neprimerno večje moči. Utrdba, ki narekuje in zdrži dejansko obleganje, ima seveda v vojni večjo tehtnost kot utrdba, ki s svojimi dejanji zgolj oddaljuje misel o zavzetju te točke, torej sovražnih sil dejansko ne zaposli in uniči.

3. Ljudstvo. Čeprav vpliv posameznega prebivalca vojnega prizorišča na vojno v večini primerov ni opaznejši kot učinek vodne kaplje v celotnem toku, vendarle celo v primerih, ko sploh ni govora o ljudski vstaji, **skupni vpliv**, ki ga imajo prebivalci dežele na vojno, ni nič manj opazen. V lastni deželi gre vse lažje, ob predpostavki, da razpoloženje podložnikov ni v protislovju s tem pojmom. Do vseh storitev, velikih in majhnih, sovražnik pride le z odkritim prisiljevanjem; tega morajo izvajati oborožene sile in zahteva od njih veliko sil in naporov. Branilec vse to dobi, čeprav dejansko ne prostovoljno kot v primerih entuzijastične zavzetosti, vendarle po utečeni poti državljanske pokorščine, ki je za prebivalstvo postala druga narava in se razen tega ohranja s sredstvi zastraševanja in prisile, ki ne izhajajo iz vojske in so od nje zelo oddaljeni z ukrepi oblasti. Vendar je tudi sodelovanje, ki izvira iz resnične privrženosti, v vseh primerih zelo pomembno, če namreč v vseh tistih točkah, ki ne zahtevajo žrtev, nikoli ne izostane. Poudarili bomo le tiste točke, ki so velikega pomena za vojskovanje; to so poročila. Ne le posamezna velika, pomembna poročila oglednikov, temveč tudi brezštevilna dnevna obvestila, ki jih vojska v lastni deželi zaradi svojega dobrega razumevanja z njenimi prebivalci dobiva z vseh strani, so tista, ki branilcu glede tega dajejo odločilno premoč nad napadalcem. Najmanjšo patroljo, vsako stražo, vsakega oficirja njihove potrebe po poročilih o sovražniku, prijatelju in nasprotniku napotijo na prebivalstvo dežele.

Če sedaj preidemo od teh splošnih odnosov, ki nikoli ne izostanejo, k posameznim primerom, ko dežela sama začne sodelovati v bojih, in do najvišje stopnje tega, ko ta boj — kot v Španiji — z ljudsko vojno poglavitno samo vodi, dojamemo tako, da tukaj ne gre zgolj za stopnjevanje pomoči ljudstva, temveč nastane resnično nova potenca in lahko torej

4. oboroženo ljudstvo ali deželno brambo navedemo kot posebno sredstvo obrambe.

5. Končno smemo imenovati še **zaveznike** kot zadnjo oporo branilca. S tem seveda ne moremo misliti običajnih, ki jih ima tudi napadalec, temveč tiste, ki so pri ohranitvi dežele **bistveno udeleženi**. Če imamo namreč pred očmi državno republiko današnje Evrope, vendarle nesporno vidimo — ne da bi govorili o sistematično uravnavanem ravnotežju moči in interesov, kakor to ne obstaja in se mu zato pogosto upravičeno oporeka —, da se veliki in majhni državni in ljudski interesi križajo na najbolj raznoliki in najbolj spremenljivi način. Vsako takšno presečišče tvori okrepljeni voz, kajti v njem je smer enega protiutež smeri drugega; prek vseh teh vozlov se torej očitno tvori bolj ali manj velika soodvisnost celote, in ta soodvisnost se mora ob vsaki spremembi deloma preseči. Na ta način služijo celotni medsebojni odnosi vseh držav bolj za ohranjanje celote v svoji obliki, kot da bi v njej ustvarjali spremembe, t. j. v sploš-

nem je prisotna ta **tendencia** ohranjanja. Menimo, da je tako treba pojmovati misel o političnem ravnotežju. V tem smislu bo to nastalo samo od sebe povsod tam, kjer pride do mnogostranskih stikov med večimi kultiviranimi državami.

Kako učinkovita je ta **tendencia** celokupnih interesov za ohranitev dejanskega stanja, je drugo vprašanje; vsekakor si lahko mislimo spremembe v medsebojnih odnosih posameznih držav, ki to učinkovitost celote olajšajo, in druge, ki jo otežijo. V prvem primeru gre za napore, da se izoblikuje politično ravnotežje, in ker imajo isto tendenco kot celokupni interesi, bodo imeli za sebe tudi večino teh interesov. Na drugi strani pa so izmikanja, pretežna dejavnost posameznih strani, prave bolezni; ni se treba čuditi, da do njih prihaja v tako šibko povezani celoti, kot je množica velikih in majhnih držav, saj se dogajajo v tako čudovito urejeni organski celoti vsega živega.

Če smo torej opozorjeni na primere iz zgodovine, ko so posamezne države mogle doseči pomembne spremembe zgolj sebi v prid, ne da bi celota sploh poskušala to preprečiti, ali celo na primere, ko je bila posamezna dežela sposobna, da se je dvignila nad druge, da je skorajda postala neomejena zapovednica celote, odgovarjamo tako: s tem se nikakor ne izkazuje, da **tendencia** celokupnih interesov za ohranitev stanja ne obstaja, temveč samo, da njena učinkovitost v tem trenutku ni bila zadosti učinkovita; stremljenje za ciljem je nekaj drugega kot gibanje k njemu, vendar zato nikakor ne nekaj ničnega, kot to najbolje sprevidimo iz nebesne dinamike.

Pravimo, da je **tendencia** ravnotežja ohranitev pričujočega stanja, pri čemer vsekakor predpostavljamo, da je bil v tem stanju mir, t. j. ravnotežje, kajti kjer je to moteno, kjer je napetost že nastopila, tam je lahko **tendencia** ravnotežja vsekakor usmerjena tudi k spremembi. Vendar ta sprememba lahko doleti, če gledamo na naravo stvari, vedno le nekatere posamezne države in nikoli večino. Tako je torej gotovo, da te svojo ohranitev vidijo zastopano in zagotovljeno preko celokupnih interesov vseh, gotovo je torej tudi, da bo vsaka posamezna država, ki se ji ne primeri, da je s celoto že v napetosti, imela več interesov za kot proti sebi.

Kdor se tem razmislekom smeje kot utopičnim sanjam, dela to na račun filozofske resnice. Če preko nje lahko spoznamo razmerja, v katerih so med seboj bistveni elementi stvari, bi bilo seveda nepremišljeno, da bi hoteli z neupoštevanjem vseh slučajnih vmešavanj iz tega izpeljati zakone, ki bi lahko uravnavali vsak posamezni primer. Toda kdor se po izjavi velikega pisca **ne povzpne nad anekdoto**, gradi celotno zgodbo iz tega, povsod začenja z najindividualnejšim, s konico dogodka, in se spusti samo tako globoko, kot ravnokar najde povod za to, torej nikoli ne pride do splošnih razmerij, ki prevladujejo globoko v temelju. Njegovo mnenje ne bo imelo nikoli večje vrednosti kot za en primer in se mu bo seveda zdelo to, kar filozofija dožene za splošnost primerov, kot sanje.

Če tega splošnega stremljenja za mirom in ohranitvijo obstoječega ne bi bilo, nikoli ne bi obstajala množica omikanih držav dolgo časa ena ob drugi, nujno bi se morale zlit v eno. Če torej današnja Evropa obstaja že 1000 let, lahko to delovanje pripišemo samo tej tendenci celokupnih interesov, in če zaščita celote ni bila vedno usmerjena k ohranitvi vsake posamezne, so to nepravilnosti v življenju te celote, ki pa je vendar niso razdejale, temveč jih je ta obvladala.

Bilo bi zelo odveč, če preletimo množico dogodkov, kjer so bile spremembe, ki so ravnotežje preveč motile, preprečene ali razdrte z bolj ali manj očit-

nim nasprotnim delovanjem drugih držav; pokaže jih najbolj bežen pogled na zgodovino. Govorili bomo samo o enem primeru, ki ga imajo vedno v zobeh tisti, ki se norčujejo iz ideje o političnem ravnotežju. In ker se zdi, da semkaj še posebej spada kot primer, v katerem je propadel nedolžen branilec, ne da bi pridobil udeležbo tuje pomoči. Govorimo o Poljski. Da je lahko izginila država z osmimi milijoni prebivalcev, da je bila razdeljena med tri druge, ne da bi katerakoli od ostalih držav izvlekla meč, se na prvi pogled dozdeva kot primer, ki bodisi zadovoljivo dokazuje splošno neučinkovitost političnega ravnotežja bodisi vsaj kaže, kako daleč gre lahko v posameznih primerih. Zdelo se je, da je primer skrajne vrste, da bi lahko izginila država s takim obsegom in postala plen drugim, ki so že spadale med najmogočnejše (Rusija in Avstrija). Če takšen primer ni mogel razvneti ničesar v celokupnih interesih celotne republike držav, se reče, da je treba učinkovitost, ki naj bi ga imeli ti celokupni interesi za ohranitev posameznega, opazovati kot namišljeno. Vendar vztrajamo na tem, da posamezni primer, kakorkoli je nenavaden, ne dokazuje ničesar proti splošnosti, in v kratkem trdimo, da primer poljskega propada tudi ni tako nepojmljiv, kot se zdi. Ali se je Poljsko dejansko dalo opazovati kot evropsko državo, kot homogeni člen evropske republike držav? Ne! To je bila tatarska država, ki je — namesto, da bi se kot Tatarji na Krimu ob Črnem morju naslanjala na mejo evropskega državnega sveta — ležala na križišču med njimi. S tem nočemo govoriti niti zaničljivo o poljskem ljudstvu, niti upravičevati delitev dežele, temveč samo videti stvari takšne, kot so. Že sto let ta država pravzaprav ni igrala nobene politične vloge več, temveč je bila za ostale jabolko spora. Ob svojem stanju in svoji ustavi se ni mogla med drugimi trajneje ohraniti; bistvena sprememba v tem tatarskem stanju pa bi utegnilo biti samo delo pol ali celega stoletja, če bi za to bili voljni voditelji tega ljudstva. Vendar so bili ti sami mnogo preveč Tatarji, da bi želeli takšno spremembo. Njihovo zanikrno državniško življenje in brezmejna lahkomišelnost sta si podajala roki in sta tako hiteli v prepad. Veliko pred delitvijo Poljske so se tam Rusi počutili kot doma, pojma samostojne, navzven zaključene države sploh ni bilo več, in nič ni bolj gotovega, da bi morala Poljska, če ne bi bila razdeljena, postati ruska provinca. Če vsega tega ne bi bilo in bi bila Poljska država, ki je sposobna obrambe, se tri sile ne bi tako lahko lotile njene delitve. In tiste sile, ki so bile najbolj udeležene pri njeni ohranitvi, kot Francija, Švedska in Turčija, bi lahko potem povsem drugače sodelovale pri njeni ohranitvi. Vendar, če naj se za ohranitev države skrbi zgolj od zunaj, se seveda zahteva preveč.

Več kot sto let prej se je o delitvi Poljske večkrat govorilo in od takrat se na deželo ni gledalo kot na zaprto hišo, temveč kot na javno cesto, po kateri so se stalno podile tuje vojske. Ali naj bi druge države vse to preprečile, ali naj bi imele meč stalno izvlečen, da bi stražile politično svetost poljskih meja? To pomeni zahtevati moralno nemogoče. V tem času Poljska politično ni bila dosti več kot neobljudena stepa; in kakor malo bi se dalo to med dve drugi državi položeno stepo brez obrambe vedno ščititi pred njihovimi posegi, prav tako malo se je moglo zagotoviti nedotakljivost te takoimenovane države. Iz teh razlogov se ni treba čuditi tihemu propadu Poljske kot tudi ne mirnemu propadu krimskega tatarstva; ob tem so bili Turki v vsakem primeru bolj kot katerakoli evropska država zainteresirani za ohranitev Poljske, vendar so sprevideli, da bi bil neploden napor ščititi stepo, ki ne nudi odpora.

Vračamo se k našemu predmetu in mislimo, da smo pokazali, da sme branilec v splošnem bolj računati na zunanjo pomoč kot napadalec; toliko bolj z go-

tovostjo bo smel računati nanjo, čim pomembnejši je njegov obstoj za vse ostale, t. j. čim bolj zdravo in krepkejše je njegovo politično in vojno stanje. Predmeti, ki smo jih tukaj imenovali kot dejanska sredstva obrambe, ne bodo na razpolago vsaki posamezni obrambi — to se razume samo po sebi — včasih bodo manjkala ena, včasih druga, vendar vsa skupaj spadajo v kolektivni pojem obrambe.

Sedmo poglavje

Vzajemno učinkovanje napada in obrambe

Zdaj bomo posebej opazovali obrambo in napad, kolikor se ju da med seboj sploh ločiti. Iz naslednjih razlogov začenjamo z obrambo. Zelo naravno in nujno je sicer, da se pravila obrambe utemeljijo s pravili napada in pravila napada na pravih obrambe, toda ena od obeh morajo imeti še tretjo točko, če naj ima celotna vrsta predstavitev svoj začetek, torej če naj postane možna. Prvo vprašanje je sedaj ta točka.

Če filozofsko premislimo začetek vojne, potem dejanski pojem vojne ne nastane z napadom, ker ta tako boja kot prilastitve nimata za absolutni smoter, temveč ta nastane šele z obrambo, kajti to ima boj za neposredni smoter, ker je branjenje in bojevanje očitno eno. Branjenje je usmerjeno samo na napad, ga torej nujno predpostavlja, napad pa ni usmerjen na branjenje, temveč na nekaj drugega, namreč na prilastitev, in torej zadnjega nujno ne predpostavlja. Zato je v naravi stvari, da tisti, ki najprej sproži dejanje elementa vojne — z njegovega stališča sta najprej mišljeni dve strani —, postavi tudi prve zakone za vojno, to je namreč **branilec**. Tukaj ne govorimo o posameznem primeru, temveč o splošnem, o abstraktnem primeru, ki si ga teorija zamisli za določitev svoje poti.

Tako sedaj vemo, kje je treba izven vzajemnega učinkovanja napada in obrambe iskati čvrsto točko, namreč pri obrambi.

Če je ta sklep pravilen, morajo za branilca obstajati nagibi za njegovo ravnanje, četudi še sploh ničesar ne ve o tem, kaj bo napadalec storil, in sicer morajo ti nagibi vsebovati odredbo bojnih sredstev. Nasprotno za napadalca, dokler ne bi vedel ničesar o svojem nasprotniku, tudi ne bi smeli obstajati nagibi za njegovo ravnanje, ki bi vsebovali uporabo bojnih sredstev. Ne bi mu bilo treba storiti ničesar drugega, kot da bi lahko vzel ta s seboj, t. j. s pomočjo armade prevzel posest. In tako tudi dejansko je; kajti ustvariti bojna sredstva, še ne pomeni uporabiti jih, in napadalec, ki jih vzame s seboj ob povsem splošni predpostavki, da jih bo potreboval, in ki, namesto da bi se polastil dežele s komisarijami in proklamacijami, stori to z armado, dejansko še ne izvaja pozitivnega vojnega akta; branilec pa, ki svoja bojna sredstva ne le zbira, temveč jih disponira tudi tako, kot hoče voditi boj, ki izvaja dejavnost, kateri pojem vojne dejansko pristaja.

Drugo vprašanje je sedaj: kakšne narave so lahko v teoriji nagibi, ki so bili najprej vzpostavljeni za obrambo; še preden se je na napad sam sploh kaj mislilo? To je očitno napredovanje h prilastitvi, ki je mišljeno izven vojne, vendar daje oporo za prve norme vojnega dogajanja. To napredovanje mora obramba ovirati, misliti ga je torej treba v povezavi z deželo, in tako nastanejo prve najsplošnejše določitve obrambe. Ko so te enkrat ugotovljene, se napad aplicira nanje, in iz opazovanja sredstev, ki jih ta uporablja, sledijo nova načelaa

obrambe. Sedaj je tukaj vzajemno učinkovanje, ki ga lahko teorija v svoji preiskavi tako dolgo nadaljuje, dokler niso dobljeni novi rezultati, vredni upoštevanja.

Ta majhna analiza je bila nujna, da bi vsem našim prihodnjim razmišljanjem dali nekaj več jasnosti in čvrstosti; prav tako ni narejena za bojišče, tudi ne za bodoče vojskovodje, temveč za vojsko teoretikov, ki so si doslej stvar zelo ponostavljali.

Osmo poglavje

Vrste odpora

Pojem obrambe je branjenje; v tem branjenju je čakanje, in to čakanje je bilo za nas glavna značilnost obrambe in obenem njena glavna prednost.

Ker pa obramba v vojni ne more biti zgolj trpnost, tako tudi čakanje ne more biti absolutno, temveč le relativno; predmet, na katerega se nanaša, je po prostoru bodisi dežela bodisi vojskovališče bodisi položaj, po času pa vojna, vojni pohod ali bitka. Dobro vemo, da ti predmeti niso nesprenemljive enote, temveč samo središča določenih področij, ki potekajo skupaj in druga drugo prepletajo; vendar se moramo v praktičnem življenju pogosto zadovoljiti s tem, da reči samo grupiramo, ne da bi jih strogo ločevali, in ti pojmi so preko praktičnega življenja dobili sami zadostno določenost, tako da lahko okrog njih udobno zbiramo ostale predstave.

Obramba dežele torej čaka samo napad na deželo, obramba vojskovališča napad na vojskovališče, obramba položaja napad na položaj. Vsaka pozitivna in seveda bolj ali manj napadalna dejavnost, ki jo izvaja po tem trenutku, pojma obrambe ne bo odpravila, kajti do njene glavne značilnosti in njene glavne prednosti, **čakanja**, je že prišlo.

K času pripadajoči pojmi vojne, vojnega pohoda, bitke se dogajajo ob pojmih dežele, vojskovališča in položaja in imajo zato isti odnos do našega predmeta.

Obramba torej obstaja iz dveh heterogenih delov, čakanja in ukrepanja. S tem, da smo prvo navezali na določen predmet in je torej bilo pred ukrepanjem, smo omogočili povezavo obeh v celoto. Vendar akt obrambe – posebno večji, kot vojni pohod ali celotna vojna – ne bo po času obstajal iz dveh velikih polovic, iz prve, ko se zgolj čaka, in druge, ko se zgolj ukrepa, temveč iz menjavanj teh dveh stanj, tako da se lahko čakanje razpotegne skozi celoten akt obrambe kot neprekinjena nit. Temu čakanju pripisujemo takšno pomembnost zgolj zato, ker ga zahteva narava stvari; v dosedanjih teorijah kajpada nikoli ni bilo izpostavljeno kot samostojen pojem, v praktičnem svetu pa je – čeprav pogosto nezavedno – neprestano služilo kot vodilo. Je takšna sestavina celotnega vojnega akta, da se ta brez nje zdi komajda možen, in zato se bomo v nadaljevanju k njemu še pogosto vračali, ko bomo pozorni na njegove učinke v dinamični igri sil.

Sedaj se bomo ukvarjali s pojasnjevanjem, kako se princip čakanja vleče skozi akt obrambe in kakšno zaporedje obrambe iz tega izvira.

Da bi naše predstave dognali ob bolj enostavnih predmetih, bomo obrambo dežele – v kateri prihaja do večje raznolikosti in močnejšega vpliva političnih razmerij – pustili ob strani do knjige o vojnem načrtu; na drugi strani je obrambni akt ob položaju in bitki predmet taktike, ki samo kot celota tvori

izhodišče strateške dejavnosti, zato bo obramba vojskovališča tisti predmet, na katerem bomo mogli najboljše pokazati razmerja obrambe.

Dejali smo, da sta čakanje in ukrepanje — zadnje je vedno vračanje udarca, torej reakcija — oba zelo bistvena dela obrambe, brez prvega ne bi bila obramba, brez drugega ne bi bilo vojne. To gledanje nas je prej že vodilo k vrsti predstavljanja, da obramba ni nič drugega kot močnejša oblika vojne (vojskovanja), da se nasprotnika toliko bolj zanesljivo premaga; te predstave se moramo vsekakor držati, deloma, ker nas v zadnji instanci edina ščiti pred absurdom, deloma, ker celotni akt obrambe krepi toliko bolj, čim živahnejša in natančnejša ostane. Bilo bi v nasprotju z gornjo vrsto predstavljanja, če bi hoteli v reakciji, ki tvori drugo nujno sestavino obrambe, narediti razloček in tisto, kar tvori dejansko branjenje, branjenje dežele, vojskovališča, položaja, edino opazovati kot nujni del, ki bi segal samo tako daleč, kot zahteva zavarovanje teh predmetov, in bi na možnost dalje gnane reakcije — ki preide na področje dejanskega strateškega napada — gledali kot na obrambi tuj in ravnodušen predmet. Zato takšnega razločka ne moremo opazovati kot bistvenega, temveč moramo vztrajati na tem, da mora vsaka obramba imeti za osnovo idejo povrnitve; kajti, kolikor škode bi lahko v ugodnem primeru v tej prvi reakciji prizadejali svojemu nasprotniku, še zmeraj bi manjkalo za primerno ravnotežje v dinamičnem razmerju napada in obrambe. Rečemo torej, da je obramba močnejša oblika vojne, da se nasprotnika lažje premaga, in prepustimo okoliščinam, ali ta zmaga predmet, na katerega se nanaša, presega ali ne. Toda ker je obramba vezana na pojem čakanja, lahko smoter premagati sovražnika obstaja samo pogojno, namreč samo, če sledi napad; in razumljivo je torej, da se obramba — če se to ne zgodi — zadovolji z ohranitvijo posesti; to je torej njen smoter v stanju čakanja, t. j. njen najbližji smoter, in samo s tem, da se zadovolji s tem skromnejšim ciljem, lahko pride do prednosti močnejše oblike vojne.

Če si sedaj mislimo vojsko z njenim vojskovališčem za obrambo, se lahko to zgodi tako:

1. da vojska napade sovražnika, brž ko prodre na vojskovališče.
2. da zavzamemo položaj bližje ob meji in počakamo, dokler se pred nami ne pojavi sovražnik pripravljen na napad in potem sami napademo. Očitno je tukaj ravnanje že pasivnejše, čaka se dlje, in čeprav je čas — ki se ga pridobi v drugem postopku v primerjavi s prvim — v primeru, da do sovražnega napada dejansko pride, zelo majhen ali enak nič, tako je vendar bitka, ki je bila v prejšnjem primeru gotova, sedaj že manj gotova, lahko se zgodi, da odločitev sovražnika ne zadošča za napad; prednost čakanja je torej že večja.
3. da vojska na takšnem položaju ne čaka zgolj odločitev sovražnika za bitko, t. j. na pojavitev pred našim položajem, temveč tudi dejanski napad. V tem primeru bo prišlo do prave obrambne bitke, ki pa — kot smo že prej dejali — vseeno lahko vključuje ofenzivne premike z enim ali drugim delom. Tudi tukaj — tako kot prej — pridobitev na času še sploh ne bo prišla v poštev, vendar bo odločitev sovražnika postavljena pred novo preizkušnjo; marsikdo se je po tem, ko je napredoval za napad, v zadnjem trenutku temu odpovedal ali odstopil po prvem poskusu, ker se mu je zdel položaj nasprotnika premočan.
4. da vojska svoj odpor premesti v notranjost dežele. Smoter tega umika je pri napadalcu povzročiti in počakati na takšno slabljenje, da se mora v svojem napredovanju ali ustaviti sam od sebe ali da odpora — ki mu ga nudimo na koncu njegove poti — ne more več premagati.

Najenostavnejši in najjasnejši se ta primer pokaže, če lahko pusti branilec za seboj eno ali več utrd, ki jih je napadalec prisiljen oblegati ali obkoliti. Po sebi je jasno, kako zelo se njegove oborožene sile s tem oslabijo in je branilcu dana priložnost, da na eni točki napade z veliko premočjo.

Toda četudi ni nobenih utrd, lahko takšen umik v notranjost branilcu postopoma priskrbi tisto ravnotežje ali premoč, ki sta mu potrebna in ju na meji ni imel, kajti vsako napredovanje v strateškem napadu slabi deloma absolutno, deloma z nujnostjo delitve, o čemer bomo več povedali pri napadu. Tukaj anticipiramo to resnico s tem, da nanjo gledamo kot v vseh vojnah zadostno dokazano dejstvo.

V tem četrtem primeru je treba sedaj pred vsemi stvarmi opazovati pridobitev na času kot pomembno prednost. Če napadalec oblega naše utrde, imamo tako čas do njihovega verjetnega padca, ki pa lahko traja več tednov, v nekaterih primerih več mesecev; toda če je do njegovega slabljenja, t. j. do izčrpanosti njegovih napadalnih sil, prišlo zgolj z napredovanjem in zasedbo potrebnih točk, torej zgolj zaradi dolžine njegove poti, bo v večini primerov pridobitev na času še večja in naše ukrepanje ne bo tako zelo vezano na določen trenutek.

Razen spremenjenega razmerja sil, ki na koncu te poti nastane med branilcem in napadalcem, moramo pri tem ponovno upoštevati **stopnjevano prednost** čakanja. Četudi napadalec s tem postopkom dejansko še ne bi bil oslabljen v tej meri, da ne bi mogel napasti glavnino naših sil tam, kjer se je ustavil, mogoče vseeno ne bo zmožal odločitve za to, kajti ta odločitev bo morala biti tukaj vedno močnejša, kot bi bila potrebna na meji; deloma so sile oslabiljene in ne več sveže in nevarnost se stopnjuje. Deloma neodločnim vojskovodjem pogosto zadošča posedovanje dežele, v katero so prišli, da povsem opustijo misel na bitko, ker ali dejansko verjamejo ali vzamejo kot pretvezo, da ni več potrebna. Sedaj kajpada ta opuščeni napad – tako kot na meji – za branilca ne more postati zadovoljiv negativni uspeh, vendar pa je lahko velika pridobitev na času.

Jasno je, da v vseh navedenih štirih primerih branilec uživa pomoč predela, in prav tako, da s tem lahko aktivira součinkovanje svojih utrd in sodelovanje ljudstva; in sicer bodo ti učinkoviti principi naraščali z vsako novo stopnjo obrambe, in to so zlasti tiste stvari, ki pri četrti stopnji povzročajo slabljenje sovražne sile. Toda ker prednosti čakanja naraščajo prav v tej smeri, samo od sebe sledi, da je to stopnjo treba opazovati kot pravo stopnjevanje obrambe, in da postaja ta oblika vojne vedno močnejša, čim bolj se oddalji od napada. Ne bojimo se, da se nas zato obtoži za mnenje, kot da je najbolj pasivna oblika izmed vseh obramb najmočnejša. Dejanje odpora z vsako novo stopnjo ne sme oslabiliti, temveč se sme le **zakasniti, preložiti**. Gotovo ni nič nesmiselnega, da smo na močnem in smotrno utrjenem položaju sposobni močnejšega odpora, in da lahko sledi – potem ko so se na njem sile sovražnika na pol izčrpale – učinkovit proti-udarec.

Trdimo torej, da z vsako novo stopnjo obrambe raste premoč ali – točneje rečeno – protiutež, ki jo dobiva branilec, in kajpada tudi moč kontraudarca.

Ali je treba šteti te prednosti stopnjevanje obrambe za povsem odvečne? Nikakor, žrtev, s katero so bile plačane, narašča prav v istem razmerju.

Če na sovražnika čakamo znotraj našega vojskovišča, bodo tako na to vojskovišče – kakorkoli blizu meje bo padla odločitev – vseeno stopile sovražne sile, ki ne bo moglo brez žrtev, medtem ko bi mi to škodo preko napada obrnili proti sovražniku. Žrtve bodo že nekoliko večje, če ne gremo sovražniku

takoj naproti, da bi ga napadli; prostor, ki ga sovražnik zavzame, in čas, ki ga potrebuje, da pride do našega položaja, se večata. Če hočemo izpeljati obrambno bitko, prepustimo torej odločitev in trenutek za to sovražniku, se tako lahko zgodi, da si bo za dolgo časa prilastil področje, ki ga obvladuje, in čas, ki smo ga pridobili zaradi njegove napake pri odločitvi, bomo plačali na ta način. Še občutnejše bodo žrtve, če pride do umika v notranjost dežele. Vendar vse te žrtve povzročijo branilcu večinoma izpad sil, ki deluje samo **posredno**, torej kasneje, in ne neposredno na njegove oborožene sile, in pogosto tako posredno, da se učinek malo pozna. Branilec torej poskuša, da se v sedanjem trenutku okrepi na račun prihodnosti, t. j. izposodi si, kot mora storiti vsak, ki je prereven za svoje razmere.

Če sedaj hočemo opazovati uspeh teh različnih oblik odpora, si moramo ogledati **smoter napada**. Ta je polastiti se našega vojskovališča ali vsaj njegovega pomembnega dela, kajti pod pojmom celote je treba razumeti vsaj njegovo večjo množino. Posest področja z nekaj miljami v strategiji praviloma nima nobene samostojne pomembnosti. Dokler se torej napadalec te še ne polasti, t. j. dokler — ker se boji naše moči — bodisi sploh še ni napredoval za napad na vojskovališče bodisi nas ni poiskal na našem položaju bodisi se je bitki — ki smo jo hoteli izpeljati — izognil, tako dolgo je smoter obrambe izpolnjen in so bili torej učinki obrambnih ukrepov uspešni. Seveda pa je ta uspeh zgolj negativen in sil za dejanski proti-udarec ne more dati. Toda lahko jih da **posredno**, t. j. je na poti k temu, kajti čas, ki preteče, **izgubi napdalec**, in vsaka izguba časa je škoda in mora na neki način slabiti tistega, ki ga doleti. Torej bo pri prvih treh stopnjah obrambe, t. j. če se dogaja na meji, **uspeh obrambe** že **neodločitev**. Vendar pri četrti ni tako. Če sovražnik oblega naše utrdbe, jih moramo pravočasno uporabiti, na nas je torej, da izvedemo odločitev s pozitivnim ukrepanjem.

Prav to se primeri, če nas je sovražnik zasledoval v notranjost dežele, ne da bi oblegal katero od naših točk. V tem primeru imamo sicer več časa, lahko počakamo na trenutek največje oslabelosti sovražnika, vendar pa vedno ostane predpostavka, da končno preidemo k ukrepanju. Sovražnik si sicer sedaj že lasti celotno področje, ki tvori predmet njegovega napada; vendar mu je uspelo samo to, napetost traja naprej in odločitev se še bliža. Dokler se branilec dnevno krepi in napadalec dnevno slabi, je neodločitev v interesu prvega; toda brž ko nastopi točka kulminacije, ki mora nujno nastopiti, čeprav bi bilo to samo zaradi končnega delovanja splošnih izgub, ki se jim je izpostavil branilec, je tako ukrepanje in odločanje na branilcu. Na prednost čakanja je treba gledati kot na popolnoma izčrpano.

Ta trenutek seveda nima nobene splošne mere; določa ga lahko množica okoliščin in razmerij, toda vendarle moramo opozoriti, da bližajoča se zima predstavlja zelo naraven preobrat. Če sovražniku ne moremo preprečiti, da bi prezimil na zavzetem področju, je nanj treba gledati, kot da smo se mu odpovedali. Vendar se je treba spomniti samo na primer Torres Vedras, da uvidimo, da to pravilo ni splošno.

Kakšna je sedaj sploh odločitev?

V našem opazovanju smo si jo stalno zamišljali v obliki bitke; to sedaj kajpada ni potrebno, temveč se pod tem razume množica kombinacij borb z deljeno silo, ki vodi do preobrata, bodisi s tem, da se dejansko krvavo izdivja, bodisi s tem, da naredi s svojimi verjetnimi učinki umik nujen.

Druge odločitve na vojskovališču samem ne more biti, to povsem nujno sledi iz našega gledanja na vojno, kot smo ga oblikovali; kajti celo če se sovražna vojska postroji za umik iz golega pomanjkanja živil, ta vendarle izvira šele iz omejitve, v kateri jo drži naš meč (branilec); če naših oboroženih sil sploh ne bi bilo, bi si že vedela pomagati. Torej je tudi na koncu svoje napadalne poti, ko je sovražnik onemogel zaradi težkih pogojev svojega napada ter so ga odprave, lakota in bolezen oslabile in izčrpale, še vedno samo strah pred našim mečem tisti, ki mu lahko narekuje, da se obrne in vse skupaj opusti. Vendar zato kajpada velikost razlike med takšno odločitvijo in odločitvijo na meji ni nič manjša.

Tukaj se njegovemu orožju zoperstavi samo naše orožje, samo to ga brzda ali nanj uničevalno deluje; toda tam, na koncu napadalne poti, so sovražne oborožene sile zaradi lastnih naporov napol ugonobljene; s tem je našemu orožju dana povsem drugačna teža, in torej ni več – četudi je poslednji – edini razlog za odločitev. To uničenje sovražnih oboroženih sil pri napredovanju pripripi odločitev in to lahko stori do te mere, da lahko zgolj možnost naše reakcije narekuje umik, torej preobrat. V tem primeru se torej praktično odločitev lahko pripiše edino tem naporom pri napredovanju. Kajpada sedaj ne bomo našli nobenega primera, kjer meč branilca ne bi sodeloval; vendar je za praktično gledanje pomembno, da razlikujemo, kateri od obeh principov je bil prevladujoči.

Menimo, da v tem smislu lahko sedaj rečemo, da je v obrambi dvojna odločitev, torej dvojni način reakcije, glede na to ali naj napadalec propade **zaradi meča branilca ali zaradi lastnih naporov**.

Samo po sebi je jasno, da bo prva vrsta odločitve prevladovala pri prvih treh stopnjah obrambe in druga pri četrti stopnji; in sicer bo do zadnje v glavnem lahko prišlo samo, če do umika pride globoko v notranjosti dežele; in edino ona je ta, ki lahko motivira umik z velikimi žrtvami, ki jih ta stane.

Vsi vojni pohodi, ki so se odlikovali s tako imenovano temporizacijo, so bili preračunani predvsem na uničenje sovražnika preko njegovih lastnih naporov.

Povsod je množica vojnih pohodov, kjer je ta princip predstavljal glavne stvari, ne da bi prav prišel do izraza, in če zatismo oči pred izumetničenimi razlogi zgodovinopiscev, zato pa se z ostrino zazremo v dogodke same, se lahko na te prave razloge zvede veliko odločitev.

Menimo, da smo s tem zadosti razvili tiste predstave, ki so osnova obrambe, njene stopnje; in da smo ob teh dveh glavnih vrstah odpora jasno pokazali in naredili razumljivo, kako princip čakanja prežema celotni miselni sistem in se povezuje s pozitivnim ukrepanjem, tako da stopi tukaj v ospredje prej, tam kasneje, in se potem prednost čakanja pojavlja kot izčrpana.

Menimo, da smo s tem sedaj premerili in zaobsegli celotno področje obrambe. Kajpada so na njem še zadosti pomembni predmeti, da bi tvorili posebne oddelke, t. j. postali središče lastnih miselnih sistemov, ki bi se jih torej tudi morali spomniti – bisto v vpliv utrd, vkopani tabori, gorske in rečne obrambe, učinkovanja bokov itd. To bomo obravnavali v naslednjem poglavju; vendar se nam vsi ti predmeti ne pojavljajo, kot da obstajajo izven naše zgornje vrste predstavitev, temveč samo kot njena najbližja aplikacija na kraj in razmere. Ta vrsta predstavitev je izšla iz pojma obrambe in iz njenega razmerja do napada; te enostavne predstave smo navezali na dejanskost in tako pokazali

pot, kako se lahko iz dejanskosti zopet pride nazaj k tem enostavnim predstavam in se torej doseže čvrsti temelj, tako da nismo prisiljeni, da se v rezoniranju zatečemo k oporam, ki same lebdijo v zraku.

Edino odpor z mečem lahko z raznolikostjo kombinacij borb – posebno v primeru, ko se te krvavo ne izdivjajo, temveč postanejo učinkovite zgolj s svojo možnostjo – dobi tako spremenjen videz, tako različen karakter, da se začnemo nagibati k mnenju, da bi se tukaj moralo dati najti tudi drugačen učinkujoči princip; med krvavo zavrtnitvijo v enostavni bitki in med učinkovanjem strateške mreže kombinacij, ki stvari sploh ne pusti priti tako daleč, je takšen razloček, da je nujno treba domnevati novo silo; približno tako, kot so astronomi iz velikega medprostora med Marsom in Jupitrom sklepali na obstoj drugih planetov.

Če najde napadalec branilca na utrjenem položaju, o katerem misli, da ga ne more premagati, če ga najde za večjo reko, o kateri meni, da je ne more prekorčiti, celo če se pri nadaljnjem napredovanju boji, da svojega oskrbovanja ne more primerno zagotoviti, je tako samo meč branilca tisti, ki ustvarja ta učinkovanja; kajti bojazen, da bi jih ta meč premagal, bodisi v glavnih borbah bodisi na posebej pomembnih točkah, je tista, ki zaustavi ukrepanje sovražnika, samo da tega ali sploh ne bo izgovoril ali vsaj ne izgovoril naravnost.

Četudi se nam sedaj prizna, da so celo pri nekrvavi odločitvi v zadnji instanci odločile borbe, ki jih dejansko ni bilo, temveč **so bile zgolj ponujene**, se bo tako še vendarle mislilo, da bi v tem primeru **strateške kombinacije** teh borb morali opazovati kot najučinkovitejši princip, ne njenih taktičnih odločitev, in da je to prevladovanje strateških kombinacij lahko mišljeno samo, če se misli na druga sredstva obrambe kot je meč. To dopuščamo, vendar smo sedaj ravno na točki, kamor bi hoteli priti. Pravimo namreč: če mora taktični uspeh v vseh borbah tvoriti **temelj** vseh strateških kombinacij, tako je vedno mogoče in treba se je bati, da napadalec poseže po temelju, se pred vsemi stvarmi pripravi na to, da postane v teh taktičnih uspehih mojster, da bi potem podrl strateške kombinacije; da ga torej **nikoli** ni treba opazovati **kot nekaj samostojnega**, temveč da lahko postane veljaven le, če je zaradi taktičnega uspeha iz teh ali onih razlogov brez skrbi. Spomnili bomo samo na to – da bi bili tukaj z malim razumljivi –, da je vojskovodja kot Bonaparte brezobzirno prekorčil celotno strateško tkivo svojega nasprotnika, da bi sam poiskal boj, ker v tem boju skoraj nikoli ni dvomil v izid. Ko torej strategija ni uporabila svoje celotne industrije za to, da bi nasprotnika v tem boju z močnejšo silo zatrla, ko se je spustila v finejše (šibkejše) odnose, je bila raztrgana kot pajčevina. Toda vojskovodja kot Daun je bil s takšnimi odnosi z lahkoto oviran. Bilo bi torej nespametno nuditi Bonaparteju in njegovi armadi to, kar je smela pruska armada Sedemletne vojne nuditi Daunu in njegovim. Zakaj? Ker je Bonaparte prav dobro vedel, da je vse odvisno od taktičnih uspehov, in se je tega zavedal, pri Daunu je bilo oboje drugače. **Zato** se nam zdi vredno pokazati, da vsaka strateška kombinacija temelji samo na taktičnih uspehih, da so ti povsod ob krvavi ali nekrvavi razrešitvi dejanski osnovni vzroki odločitve. Samo če se teh ni treba bati – bodisi zaradi značaja in razmer nasprotnika bodisi zaradi moralnega in fizičnega ravnotežja obeh vojsk bodisi celo zaradi premoči naše –, samo tedaj se lahko od strateških kombinacij **po sebi** nekaj pričakuje.

Če je sedaj v celotnem obsegu vojne zgodovine velika množica vojnih pohodov, ko je napadalec brez krvave odločitve opustil svoj napad, ko so se torej strateške kombinacije pokazale tako učinkovite, bi to utegnilo napeljati na misel,

da imajo te kombinacije v sebi vsaj veliko moč in tam, kjer v taktičnih uspehih ne bi bila predpostavljena odločilna premoč napadalca, bi lahko stvar večinoma odločile same. Na to moramo odgovoriti, da je — če mislimo na stvari, ki imajo svoj izvor na vojskovališču, torej pripadajo bolj vojni sami — tudi ta predstava napačna, in da ima neučinkovitost večine napadov svoj razlog v višjih, političnih razmerjih vojne.

Splošna razmerja, iz katerih izhaja vojna in ki tvorijo njen naravni temelj, določajo tudi njen značaj; o tem bomo imeli več povedati v nadaljevanju pri vojnem načrtu. Vendar je ta splošna razmerja večina vojn naredila za polovično stvar, ko se je dejansko sovražstvo moralo viti skozi takšen konflikt odnosov, da je ostalo samo zelo šibak element. To se mora seveda najpogosteje in najmočnejše pokazati pri napadu, ki ima na svoji strani pozitivno ukrepanje. Tako torej kajpada ni noben čudež, če se je lahko takšen upehan, jetični napad zaustavilo s pritiskom prsta. Proti medli, s tisoč oziro ohromljeni, komaj še obstoječi odločitvi pogosto zadošča videz odpora.

Vzroki pogostega uspeha, ki ga doseže branilec po nekrvavi poti, niso niti veliko število nenapadljivih položajev, ki jih je najti povsod, niti plodnost temačnih planinskih gmot, ki se dvigajo nad vojskovališčem, niti široke reke, ki ga sekajo, niti to, da določen pregled dejansko hromi borbe mišic, ki naj izvedejo udarec proti nm, temveč je šibkost volje tista, zaradi katere branilec omahuje.

Te protiteži se morejo in morajo upoštevati, vendar jih je treba spoznati samo za to, kar so, in njihovih učinkov ne pripisovati drugim stvarim, namreč stvarim, o katerih smo tukaj edino govorili. Ne smemo pozabiti izrecno opozoriti na to, kako zlahka lahko vojna zgodovina v tej zvezi postane stalna lažnivka in prevarantka, če kritika ne pazi na to, da sprejme korigirano stališče.

Opazujmo zdaj veliko maso brez krvave odločitve spodletelih napadalnih vojnih pohodov v obliki, ki jo imenujmo vulgarno.

Napadalec prodira v sovražno deželo, nekoliko potisne nasprotnika, vendar ima preveč pomislekov, da bi tvegala odločilno bitko; ustavi se torej pred njim, kot da je izpeljal osvojitvev in da mu ni treba misliti na nobeno drugo nalogo razen te; kot da bi bilo na nasprotniku, da poišče bitko, kot da bi se mu ta dnevno ponujal itd. Vse to so **pretveze**, s katerimi slepi vojskovodja svojo vojsko, svoj dvor, svet, celo samega sebe. Pravi razlog je, da se mu zdi nasprotnik v svojem položaju premočan. Tukaj ne govorimo o primeru, ko napadalec opusti napad, ker zmage ne bi mogel uporabiti, ker na koncu svoje poti ne bi imel več dovolj poleta, da bi začel novo. Ta primer že predpostavlja uspeli napad, dejansko osvojitvev; toda tukaj imamo pred očmi primer, ko je napadalec obtičal sredi nameravane osvojitve. Čaka se samo, da bi se uporabilo ugodne okoliščine; za te ugodne okoliščine praviloma ne obstajajo nobeni razlogi, kajti nameravani napad že dokazuje, da si od bližnje prihodnosti ni moglo obetati nič več kot od sedanjosti; torej je to novo slepilo. Če je sedaj — kot običajno — dejavnost v zvezi z drugimi istočasnimi, valimo tako na druge vojske to, kar nočemo storiti sami, in razloge za lastno nedejavnost iščemo v pomanjkanju podpore in soglasja. Govorilo se bo o nepremagljivih težavah in motivi se bodo znašli v najzapletenejših najfinejših odnosih. Tako se sile napadalca izčrpavajo v nedejavnosti ali v nezadostni in zato neuspešni dejavnosti. Branilec pridobi na času, za kar mu poglavitno gre, slab letni čas se bliža in napad se konča s tem, da se napadalec vrne na svoje lastno vojskovališče v prezimovališča.

Sedaj ta splet neresničnih predstav preide v zgodovino in potisne povsem enostavni in resnični razlog neuspeha, namreč **strah pred sovražnim mečem**. Če se sedaj kritika ukvarja s takšnim vojnim pohodom, se utrdi ob množici razlogov in protirazlogov, ki ne dajo prepričljivega rezultata, ker lebdijo vsi v zraku, in se ne sestopi do dejanskega temelja resnice.

Vendar ta goljufija ni morda zgolj neka slaba navada, temveč je utemeljena v naravi stvari. Protiuteži, s katerimi se oslabi elementarna sila vojne in torej posebej napad, so večinoma v političnih razmerjih in namerah države. Ta so vedno zakrita svetu, lastnemu ljudstvu in vojski, v nekaterih primerih pa celo vojskovodji. Nihče npr. ne more in ne bo svoje odločitve o prenehanju ali opustitvi motiviral s priznanjem, da se boji, da njegova sila ne bi zadoščala do konca ali da bi si pridobil nove sovražnike ali ker noče pustiti svojim zaveznikom, da bi postali premočni itd. Vse takšne stvari ostanejo dolgo zamolčane ali ostanejo mogoče zamolčane za vedno; toda za svet se mora pač ravnaje predstaviti v kontekstu, in tako je torej vojskovodja prisiljen, da bodisi za lastno računico ali za računico vlade uveljavlja splet napačnih razlogov. Ti vedno vračajoči se spopadi z utvarami vojne dialektike so se v teoriji okostneli v sisteme, ki so prav tako malo resnični. Samo tako da teorija — kot smo poskusili — sledi enostavnim nitim notranje soodvisnosti, lahko pride nazaj do bistva stvari.

Če na vojno zgodovino gledamo s tem nezaupanjem, se tako veliki napadalni in obrambni aparat, ki obstaja iz govorjenja tjavdan, sesuje sam vase, in preprosta vrsta predstavljanja — ki smo jo o tem podali — stopi sama od sebe v ospredje. Menimo torej, da posega na celotno področje obrambe, in da smo samo s tem, da se je držimo, sposobni obvladati z jasnim vpogledom množico dogodkov.

Zdaj se moramo ukvarjati še z vprašanjem o uporabi teh različnih oblik obrambe.

Ker so v celoti stopnjevanja le-teh, ki so plačana z vedno naraščajočo žrtvijo, bi bil tako — če druge okoliščine ne bi součinkovale — izbor vojskovodje že zadostno določen. Izbral bi tisto obliko, ki bi se mu ravno zdela zadostna, da svoje oborožene sile pripelje do potrebne točke sposobnosti za odpor; vendar se ne bi vračal dalje v obrambo, da ne bi prišlo do nepotrebnih žrtev. Toda treba je reči, da je izbor teh različnih oblik večinoma zelo omejen, ker druge glavne stvari, ki se v obrambi pojavljajo, nujno rinejo k enim ali drugim. Prav tako za ali proti takšnemu načrtu lahko odloči lega utrd, ki so bolj na meji ali bolj v notranjosti dežele, še bolj pa narava dežele in tal, značaj, navade, prepričanje prebivalstva. O izboru med napadalno in obrambno bitko lahko odloči načrt nasprotnika, posebnosti obeh vojsk in vojskovodij; končno lahko posedovanje odličnega položaja ali obrambne linije ali pomanjkanje tega pelje k enemu ali drugemu; zadošča skratka imenovati te stvari, da bi začutili, da se bo izbor pri obrambi v veliko primerih določal bolj preko njih kot preko golega razmerja sil. Ker bomo najpomembnejše predmete, ki smo jih tukaj omenili, še pogloblje spoznali, se bo tudi vpliv, ki ga imajo na izbor, šele tedaj dal bolj določno razviti, in se bo nazadnje vse v knjigi o načrtu za vojno in za vojni pohod sestavilo v celoto.

Vendar postane ta vpliv večinoma določljiv samo, če razmerje sil ni preveč neenako, v nasprotnem primeru pa — kot tudi v splošnosti primerov — bo vmes poseglo to razmerje sil. Da se je to počelo — ne da bi bila na razpolago takšna vrsta predstavitve, kot smo jo tukaj razvili — torej **nejasno po golem**

taktu presoje, kot večina, kar se dogaja v vojni, zadostno dokazuje vojna zgodovina.

Lahko opazimo, da iz tega poglavja bolj kot iz kateregakoli drugega dela naše knjige postane jasno, kako ne pristajamo na navajanje novih načel in metod vojskovanja, temveč da bi radi zdavnaj obstoječe raziskali v njihovi najbolj notranji povezanosti in zvedli na njihove najenostavnejše elemente.

Deveto poglavje

Obrambna bitka

V prejšnjem poglavju smo dejali, da lahko branilec v svoji obrambi uporabi bitke, ki je taktično popolna napadalna bitka, če nasprotnika — ko vdre na naše vojskovišče — poišče in napade; da pa lahko tudi sovražnika počaka pred njegovo fronto in potem preide v napad — v tem primeru bo bitka taktično zopet napadalna bitka, čeprav že nekoliko pogojena; da končno lahko napad nasprotnika dejansko počaka na svojem položaju in deluje proti njemu tako s krajevno obrambo kot tudi z napadi z delom svojih sil. Tukaj si seveda lahko mislimo več stopenj in gradiacij, ki se vedno bolj odmikajo od principa pozitivnega kontraudarca in vodijo k principu krajevne obrambe. Seveda se tukaj ne moremo spustiti v to, da bi povedali, kako daleč sme to iti, in katero bi utegnili biti najugodnejše razmerje obeh elementov za pridobitev odločilne zmage. Vendar vztrajamo na tem, da tam — kjer se ta išče — najofenzivnejša stran bitke nikoli ne sme povsem manjkati, in prepričani smo, da morejo in morajo iz tega ofenzivnega dela izhajati vsa učinkovanja odločilne zmage tako dobro kot iz čisto taktične ofenzivne bitke.

Kakor je bojišče strateško samo točka, tako je čas bitke strateško samo moment, in ni potek strateškega veličina, temveč sta to konec in rezultat bitke.

Če bi sedaj držalo, da se da na elemente napada, ki so v vsaki obrambni bitki, navezati popolno zmago, tako v osnovi za strateško kombinacijo med napadalno in obrambno bitko sploh ne bi smelo biti razlike. Tako je tudi po našem prepričanju, vendar se zdi kajpada drugače. Da bi imeli predmet ostreje na očeh, da bi pojasnili naše gledanje in s tem odstranili ta videz, bomo v grobem skicirali sliko obrambne bitke, kot si jo predstavljamo.

Branilec pričakuje napadalca na svojem položaju, za to si je izbral in pripravil primeren predel, t. j. natančno ga je spoznal, na nekaj najpomembnejših točkah zgradil čvrste okope, odprl in utrl nove zveze, vkopal baterije, utrdil vasi in poiskal primerne kraje za razporeditev svojih sil v kritje itd. Bolj ali manj močna fronta — dostop do nje je otežen zaradi enega ali več vzporednih jarkov ali zaradi drugih ovir ali tudi zaradi vpliva pretežno utrjenih točk — mu v različnih stadijih odpora — medtem ko se nasprotni sili ob stiku ena z drugo izčrpujeta — omogoča vse do jedra položaja, **da z malo svojih sil uniči veliko sovražnih.** Oporne točke na njegovih krilih ga varujejo pred nenadnim napadom z večih strani; zakrit predel, ki ga je izbral za razporeditev, naredi napadalca previdnega, celo plahega in da branilcu sredstvo, da v splošnem nazadujoče gibanje vedno bolj bližajoče se borbe slabi z majhnimi posrečenimi napadi. Branilec gleda tako z zadovoljstvom na bitko, ki se z umerjenim elementom pred njim razplamteva; vendar svojega odpora na fronti nima za neizčrpnega, ne misli, da so njegovi boki nedotakljivi, od posrečenega napada nekaterih bataljonov in eskadronov ne pričakuje preobrata celotne bitke. Njegov položaj je **globok**, kajti vsak del na lestvici bojnega reda — od divizije do bataljona —

ima svojo podporo za nepredvidene primere in za obnovitev borbe; toda znatno količino, 1/4 do 1/3 celote, zadrži povsem izven bitke, tako daleč zadaj, da zaradi sovražnega ognja sploh ne more priti do nobenih izgub, in če je le mogoče tako daleč, da ta del ostane izven obkolutivne linije, s katero bo napadalec zaobjel eno ali drugo krilo položaja. S tem delom hoče svoja krila kriti pred nadaljnjimi in večjimi obkolutivami, se zavarovati pred nepredvidenimi primeri, in se bo potem v zadnji tretjini bitke — ko je napadalec svoj načrt povsem razvil in svoje sile večinoma razdal — vrgel s temi skupinami na del sovražnih sil, proti njim razvil svoje lastne majhne napadalne bitke, se pri tem poslužil vseh elementov napada, kot naskok, presenečenje, obkolutitev, in s tem pritiskom proti težišču bitke — ki še sloni na konici — ustvaril umikajoče se gibanje celote.

To je normalna predstava, ki jo imamo o obrambni bitki, ki temelji na današnjem stanju taktike. V njej je na splošno obkoljevanje nasprotnika, s čimer hoče dati ta svojemu napadu večjo verjetnost in hkrati večji obseg uspeha, odgovorjeno s podrejenim obkoljevanjem, namreč tistega dela sovražnih sil, ki so bile uporabljene za obkolutitev. To podrejeno obkoljevanje je lahko mišljeno kot zadostno, da razveljavi učinkovanje sovražnega, vendar iz njega ne more izvirati podobno splošno obkoljevanje sovražne vojske; in zato bo vedno razlika med potezami zmage, da pri napadalni bitki sovražno vojsko obkoli in deluje proti njenemu središču, pri obrambni bitki pa bolj ali manj od središča proti obodu in na radije.

Na bojišču samem in v prvih stadijih zasledovanja se mora obkolutivna oblika vedno spoznati za učinkovitejšo, vendar ne nasploh zaradi svoje podobe, kot nasprotno samo tedaj, če ji uspe, da obkoljevanje uveljavi do skrajne točke, namreč da sovražni vojski že v bitki bistveno omeji umik. Proti tej skrajni točki pa je ravno usmerjena pozitivna reakcija branilca in v veliko primerih — ko ne zadošča, da bi mu prinesla zmago — bo vendarle zadoščala, da ga obvaruje pred skrajnim. Toda vedno moramo dopuščati, da je pri obrambni bitki ta nevarnost, namreč nevarnost prevelike omejitve umika, prednostno prisotna, in da se s tem — če se je ne more odvrniti — uspeh v bitki sami in v prvih stadijih zasledovanja za nasprotnika zelo okrepi.

Vendar je tako praviloma le v prvem stadiju zasledovanja, namreč dokler se ne znoči; naslednji dan se je obkoljevanje zaključilo, in obe strani sta v tem odnosu zopet v ravnotežju.

Kajpada je branilec lahko ob svojo najboljšo cesto za umik in je s tem potisnjen v strateško trajno neugoden položaj, vendar se bo obkoljevanje z malo izjemami končalo, ker je bilo preračunano samo za bojišče in torej ne more seči veliko dlje. Toda kaj bo nastalo na drugi strani, če **branilec** zmaguje? Ločitev premaganca. To v prvem trenutku olajša umik, vendar je naslednji dan največja potreba **združitve vseh delov**. Če je bila zmaga izrecno izbojevana, branilec udari z veliko energijo, tako postane ta združitev pogosto nemogoča. Iz te ločitve premaganca nastanejo najhujše posledice, ki se lahko stopnjujejo do razkropitve.

Iz tega sklepamo, da če ima napad z njemu bolj homogeno obliko sredstvo za stopnjevanje svoje zmage, postane branilcu z njemu bolj homogeno obliko ekscentričnosti prav tako sredstvo, da da svoji zmagi večje posledice, kot bi se to primerilo pri samem paralelnem položaju in navpičnem učinkovanju sil, in menimo, da lahko velja eno sredstvo vsaj toliko kot drugo. Če pa v vojni zgodovini iz obrambne bitke redko vidimo izstopati tako velike zmage kot iz

napadalne bitke, to ničesar ne dokazuje proti naši trditvi, da je za to po sebi prav toliko primerna, temveč je vzrok v zelo različnih razmerjih branilca. Branilec je večinoma šibkejši, ne zgolj v oboroženih silah, temveč po svojih celotnih razmerjih, ni bil ali si je verjel da ni sposoben svoji zmagi pridati veliko posledico, in se je potem zadovoljil z golo odvrnitvijo nevarnosti in z rešeno častjo orožja. Sploh ni vprašanje, da je lahko branilec s svojo šibkostjo in s svojimi razmerji vezan v tej meri; vendar se je pogosto vzelo tudi to, kar bi moralo biti samo posledica nujnosti, za posledico vloge, ki jo igra kot branilec, in tako je torej dejansko po neumnem nastalo osnovno gledanje na obrambo, da bi bile njene bitke usmerjene samo na branjenje in ne na uničenje sovražnika. To štejejo za eno najškodljivejših zmot, za resnično zamenjavo oblike s stvarjo in brezpogojno trdimo, da v obliki vojne, ki jo imenujemo obramba, ne samo, da je zmaga verjetnejša, temveč se tudi prav lahko doseže velikost in učinkovitost kot pri napadu, in da se to ne primeri zgolj v **sumaričnem uspehu** večih borb, ki tvorijo vojni pohod, temveč tudi v **posamezni bitki**, če ne manjka primerne mere sil in volje.

Petnajsto poglavje

Gorska obramba

Vpliv gorskega sveta na vojskovanje je zelo velik; predmet, ki je torej za teorijo zelo pomemben. Ker ta vpliv aktivira princip zadrževanja, spada tako najprej k obrambi; obdelali ga bomo torej tukaj, ne da bi se ustavljali pri ožjem pojmu gorske obrambe. Ker smo pri opazovanju tega predmeta prišli do rezultata, ki je v nekaterih točkah nasproten običajnemu mnenju, se bomo tako morali spustiti v nekatere razčlenitve. Najprej bomo opazovali taktično naravo predmeta, da bi dobili strateško izhodišče.

Neskončne težave, ki jih ima pohod z velikimi kolonami po gorskih poteh, izredna moč, ki jo dobi majhna straža zaradi strmih pobočij, ki krijejo njegovo fronto, in zaradi sotesk levo in desno, na katere se lahko naslanja, sta nesporno obe glavni okoliščini, ki sta gorski obrambi od nekdaj dajali pravice do učinkovitosti in jakosti, da so jo samo posebnosti določenega časa v oborožitvi in taktiki velike množine oboroženih sil držale ob strani.

Če se kolona v gosjem redu s težavo vije navzgor skozi ozke soteske gore in po polzevo rine naprej čez goro, artileristi in vozarji s kletvicami, kričanjem in biči priganjajo konje čez grapasta brezpotja, vsak polomljeni voz je treba z neizrekljivim trudom izvleči, medtem ko zadaj vse zastaja, se zmerja in preklinja, si tako vsak pri sebi misli – sedaj bi semkaj mogel priti sovražnik samo z nekaj sto ljudmi, da bi vse napodil od tod. Od tod izvira izjava zgodovinskih piscev, če govorijo o cestah v ožinah, ko bi lahko peščica ljudi zadržala celo vojsko. Medtem ko ve ali bi moral vedeti vsak, ki pozna vojno, da ima takšen pohod čez gorovje malo ali sploh nič skupnega z **napadom nanj**, in da je zato sklep s **te težave** na še večje težave pri napadu napačen.

Naravno je, da neizkušeni ta sklep naredi, in skoraj tako naravno je, da je bila vojna umetnost sama določen čas zapletena v to zmoto; pojav je bil za vojno izkušene takrat skoraj prav tako nov kot tujcu. Pred Tridesetletno vojno je bila ob globokem bojnem redu, z mnogo konjenice, ob neizpolnjenem strelnem orožju in drugih posebnostih uporaba velikih zemeljskih ovir zelo neobičajna in prava gorska obramba, vsaj z rednimi enotami, skoraj nemogoča. Ko je bojni red postal domača raztegnjen in pehota s strelnim orožjem glavna stvar, se je

mislijo na gore in doline. Sto let je minilo, da se je to izoblikovalo do najvišje stopnje, namreč do sredine osemnajstega stoletja. Druga okoliščina, namreč velika sposobnost odpora, ki ga dobi majhna straža, razporejena na težko dostopnem kraju, je bila še veliko bolj primerna za to, da je dopuščala sklepanje o veliki moči gorske obrambe. Zdelo se je, da bi se moralo takšno stražo samo pomnožiti z določenim številom, da bi iz bataljona naredili vojsko in iz gore gorovje.

Ne da se zanikati, da majhna straža ob dobrem izboru svoje razporeditve dobi v gorovju neobičajno jakost. Oddelek, ki bi ga na ravnem prepodilo nekaj eskadronov in bi lahko bil srečen, če bi se z najhitrejšim umikom rešil pred razkrojem in ujetništvom, je v gorovju sposoben, lahko bi dejali z neke vrste taktično predrznostjo, stopiti pred oči celi armadi in od nje terjati vojaško čast metodičnega napada, obkolutve itd. Taktika mora pokazati, kako se ta sposobnost odpora pridobi preko ovir dostopa, s podporami na krilih, z novimi položaji, na katere naleti ob svojem umiku; mi to privzemamo kot izkustveno tezo. Zelo naravno je bilo domnevati, da je morala množica takšnih močnih straž, razpostavljenih ena zraven druge, predstavljati zelo močno, skoraj nenapadljivo fronto, in šlo je samo za to, da se zaščiti pred obkolutvijo s tem, da se je razmaknila levo in desno tako daleč, dokler ni našla opornih točk, ki so bile primerne pomembnosti celote, ali dokler je lahko domnevala, da je s samo razširitvijo zavarovana pred obkolutvijo. Gorata dežela je za to posebno vabljiva, kajti ponuja takšno množico straž, od katerih se zdi ena vedno lepša od druge, da že zaradi tega ne vemo, kje naj prenehamo. To se je končalo s tem, da se je z oddelki na določeni razdalji zasedlo in branilo vse in vsak vhod v gorovje in se je verjelo, da če se tako z desetimi ali petnajstimi stražami zavzame prostor približno desetih milj in več, končno vendarle lahko ima mir pred osovraženo obkolutvijo. Ker so se sedaj te posamezne straže zaradi nedostopnih tal (ker se s kolonami ne more marširati izven poti) zdele popolnoma povezane ena z drugo, se je verjelo, da je pred sovražnika postavljen železen zid. Za pribitek so v rezervi obdržali še nekaj bataljonov, nekatere konjeniške baterije in ducat eskadronov konjenice za primer, da bi utegnili po čudežu nekje priti do preboja.

Nihče ne bo zanikal, da je ta predstava popolnoma zgodovinska, in ni treba trditi, da bi bili mi nad to napačnostjo popolnoma vzvišeni.

Potek, ki ga je izoblikovanje taktike zavzelo od srednjega veka z vojsko, ki je postajala vedno številnejša, je prav tako pripomogel k pritegnitvi goratega zemljišča v tem smislu in vojaško dogajanje.

Poglavitni značaj gorske obrambe je najodločnejša pasivnost; preden so armade dobile svojo današnjo gibljivost, je bila torej s te strani tendenca h gorski obrambi dokaj naravna. Vojske so postajale vedno večje in so se zaradi ognja vedno bolj začenjale razporejati v dolge in ozke črte; njihova povezava je bila zelo umetna in njihovo premikanje zelo težavno, pogosto nemogoče. Razporejanje tega umetnega stroja je bilo pogosto poldnevno delo, pol dneva je šlo za bitko in skoraj vse, kar danes tvori načrtovanje bitke, se je porabilo zanj. Ko je bilo to delo enkrat dokončano, je bilo ob novonastalih okoliščinah težko vnašati spremembe; iz tega je sledilo, da je lahko napadalec svoje razvrščanje, ki ga je uredil kasneje, opravil glede na položaj branilca in da ta na to ni mogel odgovoriti. Napad je torej dobil splošno premoč in te branilec ni vedel drugače pospraviti, kot da je iskal zaščito za zemeljskimi ovirami in tu torej ni nobenega tako splošnega in učinkvitega zemljišča kot je gorato zemljišče. Torej so si

prizadevali, da vojska v določeni meri razpolaga z dobrim zemljiščem, obe sta predstavljali skupno stvar. Bataljon je branil goro in gora bataljon. Z goratim predelom dobi tako pasivna obramba visoko stopnjo jakosti, in v stvari sami še ni bilo vsebovanega zla, da bi se še bolj izgubila svoboda gibanja, ki pa se ga že tako ni vedelo posebno uporabiti.

Kjer delujeta dva sovražna sistema eden na drugega, tam nezaščiten stran, t. j. šibkost enega, vedno pritegne nase udarce drugega. Če je branilec v stražah, ki so po sebi čvrste in nepremagljive, trde in kot pribito čvrste, se tako napadalec s tem pri obkoljevanju naredi predrznega, ker mu za svoje lastne boke ni več treba skrbeti. To se je zgodilo — tako imenovano turniranje je kmalu prišlo na dnevni red; da bi ga preprečili, so se položaji vedno bolj in bolj raztezali, zato so bili v fronti precej oslabljeni in nenadoma se je napad obrnil na nasprotno stran: namesto da bi z raztezanjem zaobjel krila, je svojo maso združil proti eni točki in razbil linijo. Približno na tej točki je bila gorska obramba novejšje vojne zgodovine.

Napad je torej zopet dosegel popolno premoč, in sicer preko vedno bolj izoblikovane gibljivosti: samo v njej je lahko obramba iskala pomoč; vendar je gibljivost po svoji naravi nasprotna goratemu zemljišču, in zato je — če se smemo tako izraziti — celotna gorska obramba utrpela poraz, podobnega tem, ki so jih v revolucijski vojni doživele vanjo ujete vojske. Vendar da ne bi s slabim obenem zavrgli tudi dobrega in se s tokom navadnih izrekov navdušili nad trditvami, ki so bile v dejanskem življenju tisočkrat ovržene z močjo okoliščin, moramo učinkovanja gorske obrambe razlikovati po naravi primerov.

Glavno vprašanje — o katerem je treba tukaj odločiti in ki poglavitno osvetli celoten predmet — je, ali je z gorsko obrambo nameravani odpor relativen ali absoluten ali naj traja samo nekaj časa ali naj se konča z izrecno zmago. Za odpor prve vrste je gorato zemljišče nadvse primerno, vnaša zelo velik princip stopnjevanja; za odpor zadnje vrste nasprotno v splošnem sploh ni primerno in primerno samo v nekaterih posebnih primerih. V gorovju je vsako gibanje počasnejše in težavnejše, s tem terja več časa, in — če naredi v regiji nevarnost — več ljudi. Potrošek časa in ljudi pa predstavlja mero nudenega odpora. Dokler so torej premiki samo stvar napadalca, tako dolgo ima branilec odločno premoč, toda brž ko mora branilec uporabiti tudi princip gibanja, ta prednost preneha. V naravi stvari je sedaj, t. j. v taktičnih razlogih, da relativni odpor dopušča veliko večjo pasivnost kot odpor, ki naj vodi k odločitvi, in da dopušča razširitev te pasivnosti do skrajnega, t. j. do konca borbe, ki se v drugem primeru nikoli ne sme dogoditi. Otežujoči element goratega zemljišča, ki kot nepropustno sredstvo slabi vse pozitivne dejavnosti, je torej zanj povsem primeren.

Dejali smo že, da zaradi narave zemljišča dobi v gorovju majhna straža nenavadno jakost, vendar moramo — čeprav ta taktični rezultat drugače ne bi potreboval drugega dokaza — dodati še pojasnilo. Tukaj je namreč treba razlikovati relativno od absolutne majhnosti. Če poljubno velik oddelek vojske razporedi enega od svojih delov ločeno, je tako ta morda izpostavljen napadu celotne sovražne glavnine vojske, torej močnejši sili, proti kateri je sam majhen. Tukaj smoter praviloma ne more biti absolutni, temveč samo relativni odpor. To drži toliko bolj, čim manjša je straža v razmerju do svoje lastne in do sovražne celote.

Vendar se bo tudi absolutno majhna straža, t. j. straža, ki proti sebi nima močnejšega sovražnika, torej bi smela misliti na absolutni odpor, na dejansko zma-

go, znašla v gorovju neskončno bolje kot velika vojska in črpala iz jakosti zemljišča več koristi kot ta, kakor bomo pokazali v nadaljevanju.

Naš rezultat je torej, da ima majhna straža v gorovju veliko moč. Samo po sebi je jasno, kako bo to v vseh primerih, ko pride do **relativnega** odpora, odločilno koristilo; toda ali bo prav tako **odločilno** koristilo za absolutni odpor vojske? Na nas je zdaj, da raziščemo to vprašanje.

Vprašajmo najprej dalje, ali bo frontna linija, ki jo sestavlja več takšnih straž, imela razmeroma prav tako veliko jakost kot vsaka posamezna, ki smo jo doslej mislili. Gotovo ne, in sicer zato, ker bi s tem sklepom zagrešili izmed dveh zmot eno ali drugo.

Najprej se pogosto zamenja neprehodni predel z nedostopnim. Kjer se ne da **marširati** s kolono, z artilerijo in s konjenico, tam se večinoma vendarle lahko napreduje s pehoto, tam se lahko potisne naprej tudi artilerija, kajti zelo naporni toda kratki premiki v borbi se ne smejo meriti z merilom pohoda. Zanesljiva povezava posameznih straž med seboj s tem torej naravnost temelji na iluziji, in njeni boki so s tem ogroženi.

Ali mislimo, da je vrsta majhnih straž, ki so na svoji fronti zelo močne, zaradi tega prav tako močna tudi na svojih bokih, ker so soteska, kče itd. čisto dobre oporne točke za majhno stražo. Toda zakaj so? Ne zato, ker onemogočijo obkolitev, temveč ker jo povežejo s potroškom časa in sil, ki je primeren učinku straže. Sovražnik, ki hoče in mora takšno stražo kljub težavnosti zemljišča obkoliti, ker je fronta nenapadljiva, potrebuje mogoče pol dneva, da izpelje ta manever, in tega vendarle ne bo zmožel, ne da bi žrtvoval ljudi. Če je sedaj takšna postaja odvisna od podpore ali nanjo računa, da le nekaj časa nudi odpor, ali končno, če je sovražniku po jakosti povsem dorasla, je podpora na krilih storila svoje, in lahko se je reklo, da nima samo močne fronte, temveč tudi močna krila. Toda ni tako, če govorimo o vrsti straž, ki pripadajo raztegnjenemu gorskemu položaju. Tam ni nobenega od teh treh pogojev. Sovražnik z veliko močnejšo silo naskoči eno točko, podpora od zadaj je skrajno nepomembna in vendarle pride do absolutnega branjenja. V teh okoliščinah je treba oporo kril takšnih straž oceniti za nično.

Proti tej slabosti je napad usmeril svoje udarce. Napad z združeno, torej veliko močnejšo silo na eno od frontnih točk **je ustvaril za to točko silen, toda za celoto zelo nepomemben odpor**, po njenem premaganju je bila celota razbita in smoter dosežen.

Iz tega izhaja, da je **relativni** odpor v gorovju nasploh večji kot v ravnini, da je razmeroma največji pri majhnih stražah in se ne krepi v tej meri, kot narašča množica.

Lotimo se sedaj dejanskega smotra splošne velike borbe, **pozitivne zmage**, kar mora biti cilj tudi pri gorski obrambi; brž ko se zanjo uporabi celota ali glavne sile, se tako eo ipso **gorska obramba spremeni v obrambno bitko v gorovju**. Bitka, t. j. uporaba vseh oboroženih sil za uničenje sovražnih, postane zdaj forma, zмага postane smoter borbe. Gorska obramba, do katere pri tem prihaja, je podrejena, ni več smoter temveč sredstvo. In v kakšnem odnosu bo sedaj v tem primeru gorato zemljišče do tega smotra?

Značaj defenzivne bitke je pasivna reakcija na fronti in potencirano aktivna za našim hrbtom, toda pri tem je gorato zemljišče hromeči princip. Takšnega ga napravita dve reči.

Prvič, tukaj ni nobenih poti, da bi se lahko hitro marširalo v vseh smereh od zadaj naprej, in celo taktično nenaden napad je oslabiljen zaradi neravnega zemljišča; drugič, manjka pregled nad predelom in sovražnimi premiki. Gorato zemljišče zagotavlja torej tukaj sovražniku iste prednosti, ki nam jih je dajalo na fronti, in hromi celotno boljšo polovico odpora. K temu se priključi še tretje — to je nevarnost, da bi ostali odrezani. Kakor zelo ugodno vpliva gorato zemljišče na umik po protisku na fronti, kolikšno izgubo časa povzroči sovražniku, ko nas hoče obkoliti, so zopet to ravno prednosti za primer **relativnega** odpora, ki niso v nobenem odnosu do primera odločilne bitke, t. j. vztrajanja do skrajnega. Sicer bo tudi tukaj trajalo nekoliko dlje, da sovražnik s svojimi krilnimi kolonami zavzame točke, ki ogrožajo ali naravnost zaprejo naš umik; toda ko jih je dosegel, proti temu tudi ni nobene pomoči več. Nobena ofenziva iz ozadja ga ne more zopet prepoditi z ogroženih točk, noben obupni naskok nanje ga ne more ob upiranju premagati. Kdor vidi v tem protislovje in misli, da bi morale prednosti, ki jih ima v gorovju napadalec, biti v prid tudi tistemu, ki se prebija, ta pozablja različnost okoliščin. Korpus, ki spodbija pravico do prehoda, nima za nalogo **absolutne** obrambe, zadošča verjetno nekaj ur; v tem primeru je torej majhna straža. Razen tega nasprotnik nima več v posesti vseh sredstev za vojskovanje, je v neredu, manjka mu strelivo itd. Na vsak način je torej izgled za uspeh zelo majhen, in zaradi te nevarnosti se branilec tega primera boji bolj kot vsega drugega; ta bojanez pa povratno deluje skozi celotno bitko in slabi vsa vlakna borečih se atletov. Na bokih nastane bolesta občutljivost; in vsaka peščica ljudi, vsak šibak oddelek s katerim nam napadalec na gozdnem pobočju udari v hrbet, postane zanj novi vzvod do zmage.

Ta slaba stran bi večinoma izginila in ostale bi vse prednosti, če bi bila obramba gorovja v združeni razporeditvi vojske na širnem gorskem platoju. Tukaj bi si lahko mislili močno fronto, zelo težko dostopne boke in vendar najpopolnejšo svobodo gibanja znotraj in v zaledju položaja. Takšen položaj bi spadal k najmočnejšim, kar jih obstaja. Toda to je skorajda le iluzorna predstava, kajti čeprav je večina gorovij po svojih grebenih nekoliko dostopnejša kot po svojih pobočjih, je večina gorskih planot za ta smoter bodisi premajhna bodisi nosijo ime ravnine bolj v geološkem in geometrijskem pomenu kot po pravici.

Nadalje se pomanjkljivost defenzivnega položaja v gorovju zmanjšuje pri manjši glavnini vojske, kot smo to že nakazali. Razlog tega je, ker zavzame manj prostora, potrebuje manj cest za umik itd. Posamezna gora ni gorovje in nima njegovih slabih strani. Toda čim manjša bo glavnina vojske, toliko bolj se bo njena razporeditev omejila na posamezne grebene in gore in se ji ne bo treba zapletati v mrežo brezštevilnih strmih usekov v gorovju, ki so izvor vseh teh slabosti.

Prevedel Slavko Hozjan

Naslov izvirnika: Carl von Clausewitz, Vom Kriege, Berlin 1832

Temninologija:

vojna	der Krieg
vojskovanje	die Kriegsführung
vojna umetnost	die Kriegskunst
vojskovališče	das Kriegstheater
vojni akt	der Kriegsakt
vojni pohod	der Feldzug
vojska	das Heer
vojskovodja	der Feldherr
vojno sredstvo	das Kriegsmittel
vojna zgodovina	die Kriegsgeschichte
boj	ber Kampf
bojevati se	kämpfen
borba	das Gefecht
boriti se	fechten
bojišče	das Schlachtfeld, die Schranke
bojni red	die Schachtordnung
vojni načrt	der Kriegsplan
napad	der Angriff, der Anfall, der Überfall
napadalec	der Angreifende
obramba	die Verteidigung
gorska obramba	die Gebirgsverteidigung
obrambna bitka	die Verteidigungsschlacht
bitka	die Schlacht
branilec	der Verteidiger
branjenje	das Abwehren
čakanje (na)	das Abwarten
obrambna vojna	der Verteidigungskrieg
oborožene sile	die Streitkräfte
deželna bramba	die Landwehr, der Landsturm
oboroženo ljudstvo	die Volksbewaffnung
prodirati	vorrücken
napredovati	vorgehen, vorschreiten
obkoliti	umgehen, umfassen, einschliessen
obkolitev	die Umgehung
obkoljevanje	das Umfassen
fronta	die Front
položaj	die Stellung
straža	der Posten
straža (stražiti)	die Wache
razporeditev	die Aufstellung
zaseda	der Hinterhalt
umik	der Ruckzug
kontraudarec	der Ruckstoss

Socializam i mir

Siniša Zarić

pismo iz Cavtata

Javljati iz idiličnog Cavtata o raspravi za „Okruglim stolom '84“ koja se odvijala pod sudbonosnim ehom misli Alberta Einsteina da je „jedarskim oružjem čovečanstvo postalo smrtno“, predstavlja svakako zadatak koji posebno motiviše. Teško je i zamisliti problematiku koja bi snažnije zaokupila naučnu pažnju učesnika od pitanja rata, mira i socijalizma. Treba li posebno napomenuti da se rasprava odvijala Orwellove „osamdesetčetvrte godine“? „Ta problematika je inače toliko nedokučiva da mi se čini da nijedan pojedinac ne bi bio u stanju da sam pruži ni njenu skicu, a da i ne govorimo o tome da je u potpunosti obradi. I upravo zbog toga potrebno je da razgovaramo, i da učimo da slušamo jedni druge.“¹ Cavtatski okrugli sto o socijalizmu i miru okupio je oko 160 učesnika sa svih meridijana i, kako bi opet Coates rekao, „omogućio oslobađanje nuklearne fuzije ljudske energije“, kroz razgovor koji je pored zajednički izražene želje da se prošire akcije za mir, pokazao i znatan broj ideja koje nas upućuju na zaključak da se čovečanstvo ne može unapred osećati poraženim. Naravno da neizbežna različita gledanja na pojedina pitanja, pa čak i povremene žestoke „unakrsne paljbe“ (izrazimo se rečnikom rata) u polemikama² nisu mogle da znače negaciju duha tolerancije koji u Cavtatu vlada, evo već 9 godina, čineći ga, po mišljenju velikog broja učesnika, jedinstvenim

1 Coates, K., „Mirovni pokret i socijalizam“, referat, Okrugli sto '84 „Socijalizam i mir“, Cavtat, str. 2. Ken Coates je sekretar Russelove „Fondacije za mir“, značajan aktivista mira i učesnik niza konferencija o nuklearnom razoružanju i miru. Više o stavovima Kena Coatesa čitaoci „Časopisa za kritiku znanosti“ saznaće (sem u pomenutom referatu koji će objaviti časopis „Socijalizam u svetu“) i u intervjuu koji sam sa Coatesom napravio upravo za „Časopis“.

2 Žestinom su se isticali verbalni dueli Blackburna (London) i Petre Kelly (Bonn), Basmanova (Moskva) i Montyja Johnsona (London), itd.

mestom u svetu na kome za istim stolom razgovaraju potpuno ravnopravno napredni teoretičari iz tako različitih zemalja i sistema našeg podeljenog sveta.

Mišljenja i pogledi

Kako se moglo i očekivati, raspravom su dominirala stanovišta o imperijalizmu, izuzetno delikatnoj i interesantnoj vezi između radničkih pokreta i rata uopšte, procene opasnosti od nuklearnog rata i upotrebe nuklearnog oružja, perspektivama razoružanja, te uspostavljanja kulture mira. Koje su sve ideje pale na okrugli cavtatski sto sa težnjom da zamene nuklearni poker i finansijski poker – glavne igre sveta osamdesetih godina? Učesnici skupa su pošli od potrebe da se zastrašivanju ciljevima rata i zastrašivanju oružjem (podela preuzeta od Klausevitz) parira ciljevima, a ne oružjem. U tom smislu su posebno je akcentiran značaj pokreta za mir koji se sve više razvijaju u nizu zemalja sveta, a posebno u Zapadnoj Evropi. Uostalom, kako to precizira i Pablo Gonzales Casanova, snaga masa funkcioniše moćnije od diplomatije, pozivanja na međunarodno pravo ili, pak, od apela naučnika. U debati su posebno aktivni bili učesnici iz Zapadne Evrope, pri čemu je snažno obrazlagana poznata ideja o potrebi unilateralnog razoružanja³, koja predstavlja specifičan programski stav dela ovog veoma heterogenog pokreta. Različitost pogleda došla je do izražaja i kod ocene stvarnog značaja ovog pokreta. Mišljenja su se konačno svela na tezu da se doista radi o manjinskom pokretu (ili pokretima, ukoliko akcenat stavimo na razlike koje objektivno postoje između različitih segmenata pokreta), no, da se radi o dinamičkoj manjini sa dubokim uverenjem.

Jednom broju učesnika, posebno onima koji su u Cavtat stigli sa ostalih kontinenata, kao što je to već pomenuti Casanova, učinilo se da se predstavnici zapadnoevropskih pokreta za mir (kao što su Luciana Castellina, Mario Telo, Gerd Bastian, pa i Robin Blackburn) isuviše bave „svojim geografskim mirom, a ne svetskim mirom“, odnosno da su njihove koncepcije isuviše evrocentrističke. Temperamentna Castellina je tu vrsti prigovora odbacila potežući „jaki argument“ da se ne radi o pokretima sa kontradiktornim ciljevima.

Naravno da je i pitanje uloge i mesta države moralo da bude u diskusijama prisutno. Diskusija je pokazala da su nužna rušenja čitavog niza stereotipa u razmatranjima pitanja svetskog mira. Jedan od ovih stereotipa odnosi se i na problem subjekta borbe za mir. Sovjetski predstavnici su izneli stanovište da je nužno da društveni pokreti deluju kroz aktivnost države. Bez uključivanja u ovaj proces, prema ovim shvatanjima, nemoguć je prelazak pokreta u svoju zreliju fazu. Ovo je pitanje preformulisao i A. Grličkov (dajući implicite svoj odgovor) na sledeći način: da li druge snage moraju da čekaju na pregovaranje država – ili treba da svojim aktivnostima vrše pritisak na njih? Bilo kako bilo, kod većeg broja učesnika iskristalisao se mišljenje da sporazum velikih sila ne bi bio dovoljan da obezbedi mir jer zamrzava sadašnje stanje i ne otklanja prave uzroke ratnih pretnji. Ovakvo bismo rešenje nazvali „statičkom solucijom“.

Novi uslovi zahtevaju i novo sagledavanje odnosa radničkog pokreta i pokreta za mir, te potrebu nove kritičke ocene pacifizma, čemu je nekoliko učesnika posvetilo pažnju. Tako je iskusni redovni učesnik Cavtatskih razgovora, Victor Laduc (Paris), polazeći od novog značenja, kritički preispitivao u svojoj in-

³ Ideja je podržana i u Mandelovom članku „The Threat of Nuclear War and the Struggle for Socialism“, „New Left Review“, 141/1983. Ovaj Mandelov rad bio je implicite u Cavtatu prisutan jer je Coatesov referat nastao kao literarna diskusija i polemika sa Mandelovim stavovima.

tervenciji stav da pacifizizam predstavlja jedan od novih oblika klasne borbe koji vodi u komunizam. Oscar Weiss je, međutim, u pokušaju da razreši protivrečnosti pacifizma danas napravio distinkciju između klasičnog pacifizma i nuklearnog pacifizma. Ostaje da se konstatuje da ovo pitanje zahteva podrobnu diskusiju i istraživanje.

Čini se, svakako, tačnom konstatacija Gorana Therborna o insuficijentnosti marksističke analize ovog područja. Klasična marksistička analiza koja podrazumeva ekonomski determinizam ne može da zadovolji, jer je u analizu potrebno uključiti niz drugih činjenica kao što je nacionalizam, državni, a posebno vojni aparat, geopolitike, i tome slično. Dijalektička analiza treba da objasni i različitost odnosa između armije i ostalog dela društva u pojedinim zemljama. Iz ove analize ne treba da bude izuzet ni snažni proces militarizacije pojedinih zemalja „trećeg sveta“ (među kojima se kao izvoznici oružja javljaju Brazil, Argentina i Čile). Unutrašnja militarizacija tih društava ne predstavlja samo njihov problem, već i pretnju drugim zemljama, pre svega, „trećeg sveta“.

Problem „Juga“

Već iz prednjih rečenica proizilazi da pitanje svetskog Juga nije bilo zaobidjeno. U debati je ukazano na moguće tri vrste sukoba: Istok – Zapad (koji prethodno nuklearnim uništenjem, a može početi i kao rat „greškom“, ili zbog unutrašnjih događaja u nekoj od zemalja, itd.), Sever – Jug (razmatrati ove odnose znači biti oči u oči sa najneposrednijom opasnošću rata), ali i Jug – Jug (što bi predstavljali takozvani intrajužni ratovi). Mnogi su učesnici (pomenimo Anuara Abdela Maleka) upozoravali na mogućnost implozije Juga.

Čitav je niz diskutanata u svojim intervencijama insistiralo na međuzavisnosti opasnosti od tri „bombe“: bombe kao oružja (misleći prvenstveno na nuklearnu bombu), bombe dugova i bombe gladi. Polazeći od konkretnih uslova zemlje, drug iz Guatemale je dopunio bombu gladi bezzemljašima, ukazujući na težinu socijalnih problema u nizu zemalja u razvoju.

Budimo malo i evrocentristi, pa se zapitajmo: koje su se ideje čule o našem, evropskom Jugu? Jug Evrope je takodje bio često pominjan, posebno u vezi sa nizom planova koji nose imena svojih tvoraca (Kekkonen, Alva Myrdal, Rapacki) o stvaranju bezatomskih zona koje uključuju, gotovo po pravilu, neke od zemalja evropskog Juga, pojedina poluostrva (trebali napominjati da je i Balkan tu) ili, pak, ceo Mediteran. Zanimljive ideje o Jugu Evrope potekle su i iz našeg najbližeg susedstva, sa Železne Kaple (Eisen Kappel“, iz Europaishes Kooperative. Thomas Busch je, u ime mladih članova ove kooperative, nazvao zemlje Juga Evrope „laboratorijom delinkinga“, ukazujući posebno na značaj različitih formi ekonomskog i društvenog života koje treba paralelno razvijati, u skladu sa različitim tipovima razvoja koje pojedine zemlje slede suprotstavljajući se nedovoljnoj razvijenosti. U okviru ovih formi značajno bi bilo, prema Bushevom mišljenju, i mesto zadruga – kooperativa, koje, u skladu sa svojim mogućnostima, kroz sistem evropskih kooperativa, daju doprinos borbi za mir, ravnopravnost, poštovanje prava manjina, itd.

Kultura rata – kultura bezbednosti – kultura mira

Jedna od tema koje su apsolutno dominirale Okruglim stolom „Socijalizam i mir“ jeste nužnost izgradnje kulture mira. Kako se suprotstaviti kulturi rata i

njenim subjektima (Pečujlić ih definiše kao tehnokratiju smrti i njene ideologije)? Iz čitave debate proizilazi da je stvaranje kulture mira svakako jedan permanentan i dugotrajan zadatak.⁴ U okviru pokreta za mir razvijaju se pojedine ideje o kulturi mira, pa, možda, nije preterana Therbornova tvrdnja da socijalistički pokret, u čijem srcu treba da leži kultura mira, mora da na ovom planu uči i od pokreta za mir. S druge, pak, strane, zabeležili smo i duboku misao Carle Pasquinelli koja smatra da niz dosadašnjih ideja, napora i aktivnosti se pre može ubrojati u, kako je ona naziva, „kulturu bezbednosti“, a ne stvarnu kulturu mira. Ovu tvrdnju bi smo pre nazvali tezom koja treba da otrezni nego tezom koja ima za cilj pesimističku notu. Kultura bezbednosti je termin koji nam neposredno stavlja do znanja koliko smo doista udaljeni od kulture mira, od mogućnosti stvarnog promišljanja mira. Da li će kultura bezbednosti (ukoliko se bude izgradila) biti dovoljna da se (opet reći elokventnog Pečujlića!) hladni rat ne pretvori u večitu zimu planete?

No, neki su imali i drugačije mišljenje o dužini puta do kulture mira. Kako ne želim da čitavo pismo iz Cavtata ostavi samo sumoran utisak, prepričaću, sa tim u vezi, čitaocima „Časopisa“ i zanimljivu intervenciju Sheile Collins. Collinsova smatra da kultura mira mora početi na nivou svakodnevnog života i od dečjeg uzrasta. Sala u kojoj se ovaj kolokvijum održavao zove se „Engleski klub“ (u hotelu „Croatia“) i dabi do nje došla, Sheila Collins je morala da prodje pored sale sa automatima za igru, „jackovima“, flipperima, odnosno elektronskim ratnim igrama. Oštro ih osudivši, Collinsova reče da one navode mlade ljude da prihvataju strategiju „a la“ „rat zvezda“ (o kome Reagan govori). Ove igre, kao i glorifikacija nacionalnih ratova, te parade sa najmodernijim naoružanjem jesu elementi kulture rata. Kako se diskutanti posle nje nisu nadovezali tematski i u istom duhu, Collinsova se energično ponovo javila za reč saopštivši da neće ostati samo na planu teorijske borbe protiv kulture rata, već poziva prisutne da se prijave u ad hoc komitet koji bi upravi „Croatia“ hotela podneo zahtev za uklanjanje ovih mašina. Od prisutnih učesnika u „Engleskom klubu“, prijavio se uglavnom „lepši pol“ sa časnim izuzetkom jednog – Jugoslovena. Neka rezultate aktivnosti ovog komiteta provere čitaoci „Časopisa za kritiku znanosti“ kada budu poslom ili kao turisti boravili u ovom primorskom gradiću.

---

4 Problemu kulture mira treba i uredjivačkom politikom posvetiti veću pažnju.

Mir — i kako ga steći

Intervju sa Kenom Coatesom

O problemima svetskog mira i, posebno, o značaju pokreta za mir, razgovarali smo sa profesorom dr Kenom Coatesom, jednim od patrijarha ovog pokreta. Profesor Coates predaje na Univerzitetu u Nottinghamu, a direktor je Fondacije za mir Bertranda Russella. Aktivnosti profesora Coatesa su široko poznate, posebno u okviru evropskog pokreta za nuklearno razoružanje. Razgovor je vođen u vreme održavanja međunarodne tribine „Socijalizam u svetu“ u Cavtatu, 1984. godine, sa temom „Socijalizam i mir“. Ken Coates je učesnik svih dosadašnjih okruglih stolova u Cavtatu.

S. Zarić: Ma kako to čudno zvučalo, spreman sam da kažem da problematika mira predstavlja novu problematiku, o kojoj nismo još navikli da raspravljamo. Naravno, mislim na raspravljanje o miru na način kako je to otpočelo da se čini poslednjih godina, što je u svakom slučaju svojevrsni novum. Više teoretičara, medju kojima su, na primer, Alberto Moravia i Henry Lefebvre, govorili su o potrebi izgradnje kulture mira, te promišljanja mira. Kakvo je vaše mišljenje o ovim pitanjima?

Ken Coates: Kultura mira se razvija i ovi spomenuti ljudi su u pravu jer bez toga (kulture mira — prim. S.Z.) se nalazimo u veoma nezavidnim uslovima, s obzirom da se događaju veoma snažne promene u našim okolnostima: Prvo, na čemu pokret (za mir — prim. S.Z.) insistira, jeste do sada nevidjena trka u naoružanju između blokova, od koje svako strahuje. Takodje i vojni izdaci se na neverovatan način povećavaju. Nova oružja i nove tehnologije razvijaju se izuzetno brzo, te sem što se može govoriti o kvantitativnom aspektu ovakvog razvoja, reč je i o kompletnoj promeni kvaliteta, jer je sada svet naoružan do kritične tačke eksplozije. I drugo, mi smo sada zabrinuti i zbog rezultata istraživanja sovjetskih i američkih naučnika, koji su kao posledicu eventualne

nuklearne konfrontacije, makar i u ograničenom obimu, videli „nuklearnu zimu“. (Ja se nadam da ćete pozvati ljude u Jugoslaviji da se šire upoznaju sa ovim momentima, a mi ćemo objaviti te materijale jer smatramo da svako mora znati šta je stavljeno na „kocku“. O tome sam ja govorio jutros sasvim ukratko.

S. Zarić: Svakako.

Ken Coates: No, sasvim kratko sada: suština problema jeste ta da samo mala „razmena“ nuklearnog oružja (samo nekoliko desetina megatona) je, prema ovim kalkulacijama, dovoljna da proizvede dim koji će sve prekriti i usloviti da u roku od šest meseci temperatura padne izpod tačke mržnjenja. Ovo bi fundamentalno promenilo ekologiju planete, nestale bi prašume u Brazilu, kao i tropske oblasti uopšte. Ovo nije „science fiction“ — ovo je najobziljnija ekspertiza koja je dosada radjena i koja jasno pokazuje ovaj problem kao apsolutno prioritetan. Dok smo, na jednoj strani, digli svoj glas protiv nuklearne konfrontacije uz do sada nepoznate društveno-ekonomске napore, na drugoj, pak, strani, samo mala nuklearna „razmena“ imala bi posledice po planetu kakve niko nije mogao da zaista shvati samo pre koju godinu.

Siniša Zarić: Procenjuje se da bi čak samo 5 % nuklearnih stokova proizvelo, u slučaju eksplozije („razmene“) ovakve konsekvence.

Ken Coates: Da. Vi ste govorili o potrebi kulture mira.

Siniša Zarić: Da.

Ken Coates: To je jasno — pa čak i više je potrebno reći: kultura mira predstavlja prvo slovo alfabeta. Svakako mora početi odatle. Nuklearni rat je sasvim nezamisliv i ukoliko se dogodi, niko neće moći da pobedi. Pobednik nije moguć.

Siniša Zarić: Ja takodje vidim i mesto marksizma u stvaranju takve specifične kulture mira. Kad je u pitanju širina debate u okviru pokreta za mir, onda se može izdvojiti okvir u kome je na jednoj strani (u okviru dela pokreta) kao glavni cilj aktivnost borba protiv stranih trupa (Stranaca — „aliens“), da bi, na drugoj strani bilo najšire tretiranje problema, kroz borbu protiv otudjenja uopšte — alijenacije. Odatle ja smatram da humanističko-emancipatorski značaj Marksove misli može takodje biti veoma atraktivan za ovako širok i heterogen pokret.

Ken Coates: Da, naravno, to je tačno. Ima puno „boja“, karakteristika, marksizma koje nalaze mesto u aktivnostima pokreta za mir, kao što, isto tako, ima i drugih filozofskih, političkih i religijskih ekspresija koje su na odgovarajući način prisutne u okviru ove izvanredno značajne aktivnosti. Problem je od interesa ne samo za hrišćane, već i za pripadnike drugih konfesija, budiste, muslimane, itd. Iz ovog veoma širokog spektra, svako unosi deo svog svojevrstnog.

Ukoliko se suočimo sa ovom bipolarnom slikom sveta, na koju nas upućuje trka u naoružanju, imamo tri osnovna modela ljudskog opstanka. Jedan jeste ukoliko jedna od sila zagospodari, potčinjavanjem ostalih svojoj volji. Drugi model podrazumeva gospodstvo druge sile. Po mom mišljenju, oba ovakva modela su potpuno nezamisliva. Odatle, mi se krećemo ka trećoj soluciji, koja glasi: svet mora biti ujedinjen. Sada sledi pitanje: koji su pokretači ka ovakvom jedinstvu? Ja vam moram dati moj lični odgovor. Ne postoji partijska linija o ovom pitanju. Ja verujem da je jedina spojna linija po kojoj možemo stići do jedinstva u svetu ona koja priznaje pluralizam u kome se jasno raspoznaju

znaci samoodredjenja, ljudskih prava, samoupravljanja, pravazilaženja eksploatacije ljudi kroz duboke procese demokratizacije. Ukoliko govorimo o dugoročnom rešenju za sukobe koji se javljaju kao pretnja civilizaciji, ja ne vidim nikakvu drugačiju razumljivu alternativu. Vi ste svesni problema da marksizam treba da bude u stanju da objasni širinu konflikta, kao i različitost pristupa. Moje osećanje jeste da nesvrstanost pokreta za mir, koje doista poštuje navedene pretpostavke, predstavlja apsolutno krucijalni uslov njegovog uspeha.

Siniša Zarić: Čini mi se da se ljudi uglavnom slažu da jedan tako heterogen i širok pokret treba da bude pluralistički. Takođe mislim da smo mogli iz vašeg rada koji predstavlja prilog za „Cavtat '84“ da vidimo da ste u potrazi za pravim odgovorima pomenuli i naglasili ekonomske probleme, kao i vezu koja postoji između ekonomskih kriza i trke u naoružanju, monetarizma, militarizma i transnacionalnih korporacija. Ja takođe mislim da ekonomski aspekt koji mi možemo da razmatramo kao objektivnu tendenciju, nije u dovoljnoj meri prisutan u diskusiji. Čuli smo i Vaš apel upućen ekonomistima, kao i tehnolozima, da uzmu učešća u debati, te istraživanju onih aspekata koji su od bitnog značaja za razmatranje problema mira.

Ken Coates: Da, Vi ste videli da smo imali ovu spontanu mobilizaciju naučnika iz oblasti prirodnih nauka koji su nam dali ovu strašnu viziju nuklearne zime. Mislim da se radi o dobroj platformi za pokret za mir koji je isto vreme i pokret običnih, svakodnevnih ljudi koji privlači podršku koja dolazi od religioznih organizacija, kao i od različitih radikalnih i levih pokreta u Evropi. Obraćamo se onim naučnicima iz oblasti politike i ekonomije, kao i drugim ekspertima, koji treba da istražuju, analiziraju i koordiniraju svoje napore da otkriju poreklo sukoba, te prirodu njihovih motiva (pokretača) — ono, dakle, što su naučnici iz oblasti prirodnih nauka učinili u nameri da objasne rezultate takvog brodoloma. Govoreći kao laik (jer ja nisam ekonomista) meni izgleda doista evidentnim na kriza dugova predstavlja sama po sebi bombu. Ovo tim pre što ne samo Jugoslavija, već i niz drugih zemalja nalaze se u situaciji u kojoj nemaju izbora za mirni razvoj kada se nalaze u okvirima tiranskog finansijskog sistema. Ne žaleći da činim komentare o vašoj situaciji, pošto je ne poznajem detaljnije, ipak mislim da ste vi svakako gledali sa simpatijama na Argentine, i njihovo reagovanje na porast kamatnih stopa od 0,5 % pre dva meseca (intervju je radjen 05. oktobra 1984. godine u Cavtatu — prim.S.Z.). Ovo povećanje zaduženja dostiglo je vrednost izvoza govedine. Takvo stanje vodi ropstvu, što znači konfiskaciju sredstava za život ljudi. Ja ne bih želeo da kažem da je povećanje kamatnih stopa u Sjedinjenim Američkim Državama jedino prouzrokovano budžetskim deficitom nastalim zbog finansiranja nuklearnih programa, projekata koji služe trci u naoružanju, te svih drugih inovacija u ovoj oblasti. No, mi se ipak suočavamo sa jednim apsolutno bizarnim aspektom: jedan broj najsiriomašnjih naroda u svetu finansiraju ovu razvijenu vojnu tehnologiju! Naravno, sve što čine Sjedinjene Države na ovom polju, nailazi na odgovor Sovjetskog Saveza, iako je moto različit. Sovjetski lideri su nam rekli da oni nameravaju da odgovore na svaku od tačaka američkih vojnih kapaciteta. Ovo nas uverava da postoji očajnička potreba praktične alternative za svet koji se nalazi u ovakvom ćorsokaku. Ja sam pocrtao značaj krize dugova zato što je to, po mom mišljenju, jedna od najvažnijih refleksija krize. Ali „slump“ koji je paralizovao veliki broj zapadnih ekonomija ima i drugih dubokih karakteristika. Tako mi u mojoj zemlji (Velika Britanija — prim.S.Z.) imamo 4 miliona nezaposlenih, a u čitavoj Zapadnoj Evropi ovaj broj iznosi oko 20 miliona. Ovo su nemogući, u isto vreme i eksplozivni uslovi.

Ne bih želeo da budem isuviše rigidan, ili, pak, da inhibiram ljude pružajući ovakvu, potpuniju, sliku problema, ali je sasvim očigledno da postoji duboka povezanost između ove krize i obnove militarizma. I pored toga što znamo da je militarizam impotentan, jer je jasan rezultat razaranja sveta, to još uvek ne znači da smo i sigurni da vatre krize neće biti raspaljene do kritične tačke hladnim vetrovima koji uveliko duvaju.

Siniša Zarić: Sa sigurnošću se možemo složiti sa Vama da postoji korelacija i korespondencija između ovih problema. Želeo bih, međutim, da se vratimo pitanjima koja su od značaja za samo ustrojstvo pokreta za mir. Konkretno, interesuje me da porazgovaramo o organizaciji, odnosno organizacionim okvirima ovako širokog pokreta koji će se, svakako, širiti i nadalje, te koji će biti povezan sa nesvrstanim pokretom, te drugim grupama i grupacijama. Izgleda da se pitanje potrebe za postojanjem bližih veza i, sleđstveno, razumevanja između različitih grupa koje čine delove pokreta za mir, pokazuje sve hitnijom potrebom, odnosno problemom. U početku, to nije bilo takvog značaja. No, ja bih se sada složio sa onima koji smatraju da su bliži kontakti i uzajamno razumevanje neophodni. Mi smo u Vašem radu videli ideju o razvoju jedne vrste originalnog organizacionog okvira za takav pokret. Takodje, poznato je i da su neke partije nudile i svoje organizacione mogućnosti. Ja bih želeo da, po mogućnosti, komentarišete ovakve „ponude“ pokretu za mir, kao i neophodnost autohtonog, originalnog ustrojstva koje bi izraslo iz samog pokreta.

Ken Coates: Ja ne bih želeo da ikoga isključim zbog toga što je zajednički rad problem za sve ljude — za one sa kojima se slažemo — kao i za one sa kojima se ne slažemo (ko god oni bili). Ja sam, dakle, pre svega, kroz moj rad uputio apel institucijama sa leveice da otpočnu dijalog. Vi ste u Cavtatu počeli veoma otvoreni i veoma ožbiljni dijalog između različitih struja, kao i šarolikog mnoštva znamenitih mislilaca. Radi se o veoma vežnom primeru zbog toga što ovaj proces teče već veći broj godina, te je zasigurno poboljšao kontakte, razumevanje i mogućnosti ljudi ne samo da se obraćaju jedni drugima, već i da se susreću, stvarajući uslove koji vode boljem svetu. Naravno, to se ne dešava odjednom. Ali, i potreba za ovakvim dijalogom je značajnija danas nego ikad na svetu. Svakako da je značajno dostignuće ovde videti zajedno sovjetske i kineske komuniste, jugoslovenske i kubanske komuniste, ljude veoma različitih koncepcija i pogleda na svet. Koliko ja znam, takvih je mesta veoma mali broj, ukoliko se ne radi i o, možda, jedinom mestu na svetu u kome se konsekvantan, konstruktivan i seriozan dijalog odvija sve vreme. Mi sve moramo učiniti da bismo u budući dijalog uključili socijalističke partije u Evropi, kao i institucije koje se bave istraživanjem rešenja kako za problem razoružanja i očuvanja mira, tako i za groteskne ekonomske probleme koji prete. No, vi vidite da kad se govori o nivou pokreta za mir, onda se radi o jednom drugom nivou koji podrazumeva pitanje kako da se obezbedi učešće javnog mišljenja, odnosno kako omogućiti ljudima koji ne pripadaju nikakvim posebnim partijama ili, pak, onima koji upravo pripadaju pojedinim političkim partijama, različitim konfesijama, itd. da svi zajedno rade u prilog ovog posebnog pitanja — pitanja mira. Eto, to je razlog zbog čega se ja toliko zalažem za nesvrstani pokret za mir u svakom uglu sveta jer mislim da tako predstavlja stvarnu snagu. To je fenomen koji ja ne postavljam protiv partija, već u kontekstu polarizacije snaga, pri čemu ovaj pokret u težnji da izmeni svet, treba da bude u mogućnosti da menja i orijentaciju nekih veoma važnih institucija. Zbog toga se ne mogu okrenuti leđja političkim procesima. Ali, i političari bi trebalo da razumeju, da shvate, da mobilizacija koja je moguća oko ovog problema, prob-

lema mira, daleko prevazilazi sve što bi se moglo postići angažmanom bilo koje posebne partije ili druge socijalne snage. Mi zaista imamo potrebu za svom ovom političkom mobilizacijom ukoliko želimo da promenimo svetsko mnjenje u cilju zaustavljanja ovog procesa, te da bi svetsko mnjenje postalo snaga apsolutno bez presedana, posebno ukoliko želimo da doista osnažimo odluke Ujedinjenih nacija o razoružanju, itd.

Siniša Zarić: Postavio bih Vam i poslednje pitanje. Možete ga komentarisati i sasvim ukratko. Radi se o budućoj ulozi nesvrstanog pokreta u okviru aktivnosti pokreta za mir, bilo kao faktora podrške, ili kao aktivnog, iako nezavisnog, dela ovog pluralističkog pokreta.

Ken Coates: Kao što znate, mi smo svi inspirisani pokretom nesvrstavanja koji je postao deo istorije i kulturne identifikacije. U dužem periodu već osećamo i podršku od strane neutralnih zemalja, te se nadamo da će one nastaviti da rade zajedno sa nesvrstanim pokretom u okviru Ujedinjenih nacija, te u drugim formama, pružajući ljudima nadu da je možda moguć i institucionalni odgovor na problem mira. Da bi ove mogućnosti mogle da se posmatraju i kao realne, nužno je razmatrati mogućnosti saradnje nesvrstanog pokreta i pokreta za mir, koji je takodje nezavisan u odnosu na interese blokovskih sila. Ja Vam, kao u školjki, pružam samo u kratkim crtama jasan, jednostavan opis ovog složenog odnosa. Dodao bih da kroz dve godine treba da se održi treće specijalno zasedanje Ujedinjenih nacija o razoružanju. Prvo zasedanje predstavljalo je veliku pobjedu koje je uglavnom kreirao pokret nesvrstanih, polazeći od veoma radikalnih, duboko značajnih predloga za razoružavanje. Na ishod Drugog zasedanja uticale su nuklearne sile u tajnom dogovoru sa svakim s kojim su to mogle. Treće bi trebalo da bude uspeh, a to znači da je doista potrebna koordinacija napora između onih vlada koje se zalažu za razoružanje, za kraj podele sveta, te za stvarno novi ekonomski poredak, i narodnih (populističkih) pokreta ubedjenih u iste potrebe. Radi se o krupnim pitanjima, ali je moje mišljenje da upravo to postaje neophodno.

Siniša Zarić: Hvala lepo.

